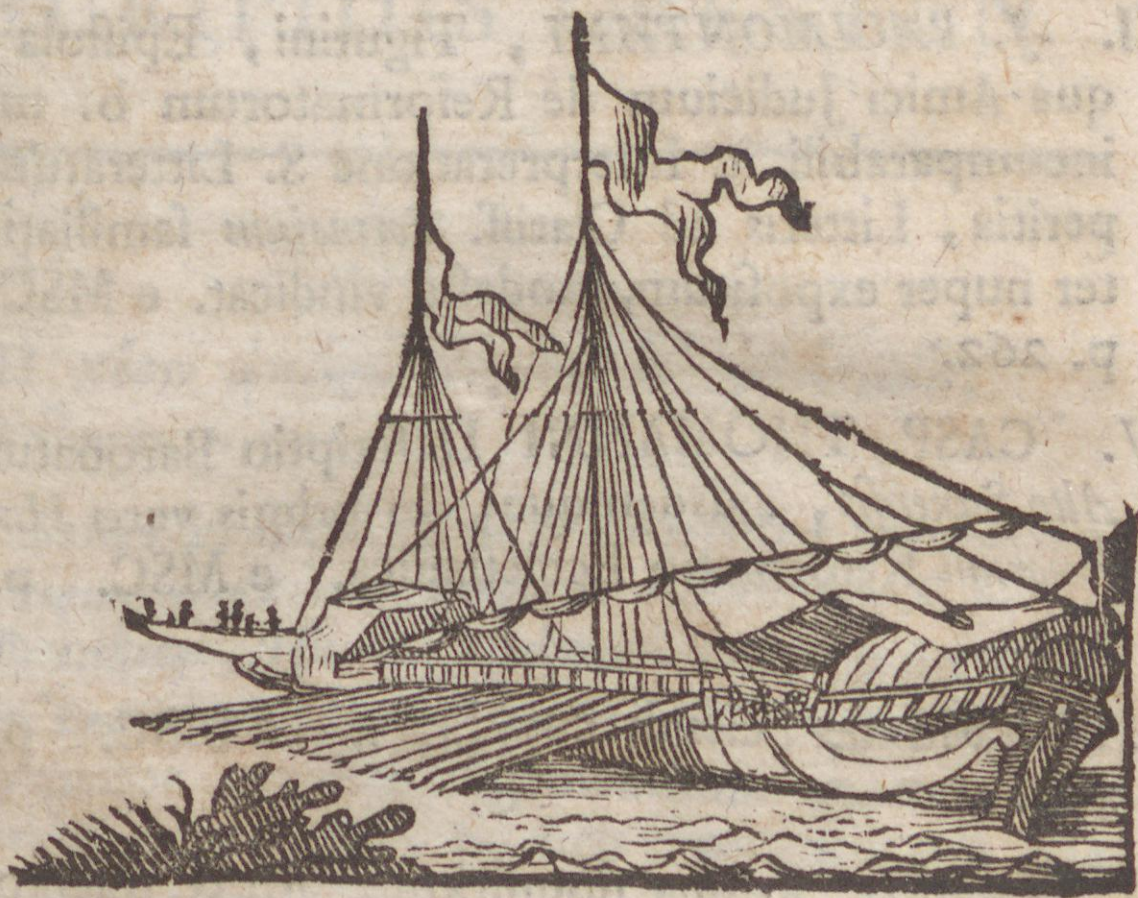

MUSEUM HELVETICUM

Ad juvandas Literas in publicos
Ufus apertum.

Particula XVIII.

TURICI

Litteris Conradi Orellii & Soc.

M D C C L I.

MUSEUM

* * *

ARGUMENTA

hujus Particulæ XVIII.

- I. SAMUEL. BATTIERII Observationes in EURIPIDIS *Oresten.* e MSC. pag. 175.
- II. JO. JACOBI BREITINGERI Disquisitio critica de Examine dubiæ N. T. Lectionis rite instituendo, exemplo Matth. VI: 13. illustrata. e MSC. p. 219.
- III. J. PACIMONTANI, Tigurini, Epistola, qua Amici Judicium de Reformatorum b. m. incomparabili in Interpretatione S. Litterarum peritia, Litteris ad Clariss. *Formejum* familiariter nuper expositum, modeste vindicat. e MSC. p. 262.
- IV. CASP. THOMANNI Descriptio Baronatus *Alto Saxensis*, ejusdemque, in primis vero *Haganorum* Reformatio Ecclesiastica. e MSC. p. 279.
- V. Oratio de Sciendi cupiditate. e MSC. p. 304.
- VI. Oratio, in qua disquiritur: An & quanto hominibus sit ornamento Sciendi cupiditas? e MSC. p. 315.
- VII. Nova literaria. p. 327.

* * *

SAMUELIS BATTIERII

Ling. Gr. in Acad. Basil. P.

(*) OBSERVATIONES

in

EURIPIDIS ORESTEN.

V. 25.

Ἡ πόσιν ἀπείρω περιβαλῶσ' ὑφάσματι,
Ἐκλείνεν. - - -

Scholias tes ad hæc: Ἡ τις κλυταίμνηςρα περιβαλῶσα καὶ περικρύψασα τὸν ἄνδρα ἐν ἱμαλίῳ κυκλοτερεῖ μὴ ἔχοντι διέξοδον, ἐκλείνεν. Idem Scholias tes ad Euripidis Ἐκάβην p. 123. ad finem fere Tragœdiæ, ubi Polymestor prædicit Agamemnoni mortem ab uxore Clytæmnestra, sic dicit: Φοβεμένη γὰρ αὐτὴ ἢ κλυταίμνηςρα αὐτόν [Ἀγαμέμνονα] μὴ τὴν πρὸς αἰγίογον αὐτῆς μοιχείαν κατὰμαθὼν αὐτὴν μετ' αἰγίοδε
Tom. V. M τιμω-

(*) Has Observationes acceptas referat Lector Præclaro Juveni Viro Herzogio, Basileensi.

τιμωρήσειαι, τοιόνδε βελεύει· ἱμάτιον κάλεσνεύασε μὴ ἔχον διεξόδους μήτε κεφαλῆς, μήτε χειρῶν· ἐν ᾧ περιβαλῶσα αὐτὸν λελαμμένον ἀπέκλεινε. Mihi videtur ἀπειρον ὕφασμα esse machinamentum, dolus & fraus, quam astute contextam evitare non possumus nec detegere.

V. 32.

Καὶ γὰρ μέλέχον, οἶα δὴ γυνὴ φόνος.

Scholiasies: Ὡς περ ἀδύνατος ἡ γυναικεία φύσις μέλαλαβειν φόνος· ἔ γάρ κεκοινώνηκε τῷ φόνος ἡ Ἥλέκτρα, ὡς καὶ Ὀρέτης φησί· σὺ μὲν γὰρ ἐπένευσας. Τὰ δ' εἰργασαί μοι. Item: Οἶα δὴ γυνή.] ὡς γυνὴ συμβελεύσασα, παραθάρρύνασα, ὑπομνήσασα τῷ πατρὸς, ἔχῃ αὐτόχειρ γέγονε τῆς μητρός· ἀλλὰ λόγοις παρώρμισε κατ' αὐτῆς τὸν ἀδελφόν. Mihi etiam videntur illa verba, οἶα δὴ γυνή, denotare, quod ut fœmina se moveri passa fuerit ad id facinus, quæ non potuerit enormitatem criminis adgnoscare.

V. 101.

Ἄιδως δὲ δή τις ἐς Μυκηναίους ἔχει;

Omnino scribendum est:

Ἄιδως δὲ δὴ τίς σ' ἐς - - -

Et commode consentit Scholiasies: Ἄιδως δέ.] Τίς δὲ δὴ αἰδώς ἔχει σε εἰς τοὺς Μυκηναίους; ἀντί τῷ· τίνας αἰδῶ ἔχεις εἰς τοὺς Μυκηναίους;

V. 140.

Versus sequentis στροφῆς & ἀντίστροφῆς ita sunt scribendi:

Σίγα,

Σῖγα, σῖγα, λεπλὸν ἵχνος ἀρβύλης
 Τιθεῖτε. Μὴ κλυπεῖτε, μήδ' ἔσω κλύπος.
 Ἀπὸ πρόβοι' ἐκεῖσ',
 Ἀπὸ πρόμοι κοίτας.
 Ἰδὲ πείθοι', αἶ, αἶ σύριγγος
 Ὅπως πνοαὶ
 Λεπλὲ δόνακος, ὦ φίλα φώνει μοι.
 Ἰδ' ἀτρεμαίαν ὡς ὑπόροφον
 Φέρω βοάν· ναὶ ἔτω
 Κάταγε κάταγε, πρόσιθ' ἀτρέμας ἰθ'
 Ἀτρέμας ἴθι. Χορ. Λόγον ἀπόδος ἐφ' ὅ,
 Τι χρέος ἐμόλεσέ ποτε.
 Χρόνια γὰρ πεσὼν ὅδ' εὐνάζειαι.

Ἀνιςροφή.

Πῶς ἔχει; λόγῳ μελάδος ὦ φίλα.
 Τίνα τύχην εἶπω; τίνα δὲ συμφοράν;
 Ἐλὶ μὲν ἐμπνέει,
 Βραχὺ δ' ἀνασένει,
 Τί φῆς; ὦ τάλαις. ὀλεῖς, εἰ βλέ
 Φαροὶ κινήσεις
 Ὑπνῶ γλυκυλάταν φερομένῳ χαράν.
 Ὡ μὲλ' ἐχθίστων θεόθεν ἔργμα
 Των. ὦ τάλαις. φεῦ μόχθων.
 Ἀ, αἶ, ἀδίκος ἀδίκαι τότ' ἄρ' ἔλακε
 Ἐλακεν, ἀπόφονον ὅτ' ἐπὶ τρίπο
 Δι θεμίδος ἄρ' ἐδίκασε
 Φόνον ὁ Λοξίας. ἐμᾶς μαίερος.

Scholiasles: Σίγα σίγα.] [scr. σῖγα σῖγα.] τὰ τοιαῦ-
 τα εἶδη καλεῖται ἀλλοιόσροφα. εἰσὶ δὲ καὶ κατὰ σχέσιν.
 τῆς παρέσης ἐν σροφῆς τὰ κῶλα γ'. καὶ τὰ τῆς ἀνι-
 σροφῆς, τοσαῦτα. ἐφεξῆς γὰρ κεῖται ἡνωμένη, καὶ ἐκ
 ἐκ διαστήματος. τὸ α'. ἀσυνάριθμον ἐκ τροχαϊκῆ ἰδυφα-

δικῶ, καὶ ἱαμβικῆς βάσειος, ἐχέσης τὸν α'. πόδα ἀνα-
 παυσον. τὸ β'. ἱαμβον τρίμετρον ἀκατάληκτον· τὸ γ'.
 καὶ δ'. παιωνικὸν ἡμιόλιον ἐκ παίωνος δ'. καὶ ἱάμβου·
 τὸ ε'. ἀνίσπαστικὸν μονόμετρον ὑπερκατάληκτον, ἐξ ἐπε-
 τρίτου α', καὶ παίωνος γ', καὶ συλλαβῆς. ἐν τῷ τῆς
 ἀνίστροφῆς κῶλῳ ἀνίσπασσον ἔχει, καὶ ἰωνικὸν ἀπ'
 ἐλάττωνος [scribe: ἀνίσπ. διμ. ὑπερκ. ἐξ ἀνίσπ. ἰων.
 ἀπ' ἐλάττ. καὶ συλλ.] τὸ ς'. διῖαμβον. τὸ ζ'. ἰωνικὸν
 ἀπὸ μείζονος, τρίμετρον κατὰληκτικὸν, ἐξ ἰωνικῆς διῖαμ-
 βου, καὶ μολοτῆς, ἢ κρητικῆς. τὸ δὲ γε τῆς ἀνίστρο-
 φῆς κῶλον πεντάσυλλαβον. τὸ η'. ἰωνικὸν ἀπὸ μείζονος
 τρίμετρον βραχυκατάληκτον, καὶ [scr. ἐκ] παίωνος δ'.
 καὶ ἰωνικῆς, καὶ δύο συλλαβῶν ἀδιαφόρων· τὸ θ'. ἱαμ-
 βικὸν ἐφθημιμερές καθαρόν. τὸ ι'. ὁμοιον, δίμετρον
 ἀκατάληκτον ἐκ Χορείων. τὸ ια'. ὁμοιον δίμετρον ἀκα-
 τάληκτον ἐξ ὁμοίων ποδῶν. τὸ ιβ'. ὁμοιον δίμετρον
 βραχυκατάληκτον ἐξ ὁμοίων ποδῶν. τὸ ιγ'. ἰωνικὸν
 τρίμετρον καταληκτικὸν, ἐκ παίωνος δ', διῖαμβου καὶ
 κρητικῆς, ἢ δακτύλου· Hic nota Scholiasten τὸ σίγα
 semper acuto cum accentu scribere, & quidem
 aliquoties, & ι' in σιγῇ & σιγαῶ semper produci-
 tur, ut videatur non aliter opus esse circumflexo,
 nisi ad distinctionem Imperativi σίγα, pro σίγαε,
 sed tamen hoc adverbium ab isto imperativo est
 ortum. Σίγα σίγα.] ἡρέμα, καὶ μετὰ ἡσυχίας.
 Canterus dicit in Notis, malle se utrobique σίγα.
 V. 144. apud Scholiasten circumflexe legitur bis
 ᾶ, ᾷ, & infra v. 162. sed semper male. Ad v.
 149. Κάταγε,] κάταγε τῇ ἐπαναλείψει [scribe: Κάτ.
 κάταγε.] τῇ ἐπαναλείψει] μεμίμηται τὴν ἡρεμαίαν
 προϊέμενον φωνήν. ᾗτε γὰρ ἐκ ἐξακκομένης, δεύτερον
 ταῖς αὐταῖς λέξεσι κέχρηται. τὸ κάταγε ἐναντίον ἐστὶ
 τῇ ἀνατάσει τῆς βοῆς. σημαίνει δὲ τὸ κάταγε τὸ πρόσ-
 ελθε, ἀφ' ἧς καὶ καταγωγὴ οἱ λιμένες. Rursus alius
 Scholia-

Scholias: Ναὶ ἔτως.] ναὶ ἔτω φώνει δηλονότι· κα-
ταγε, κάταγε, ἤγυν ταπείνῃ τὴν σὴν φωνήν, πρόσ-
ελθε ἡσύχως, ἡσύχως ἐλθέ. ἀποκρίναι δὲ δι' ἣν αἰτί-
αν ἦλθετε καὶ χρεῖαν.

V. 150.

- - Λόγον ἀπόδος ἐφ' ὅ, τι
Χρέος ἐμόλεέ ποτε.
Χρόνια γὰρ πεσὼν ὅδ' εὐνάζεται.

Hæc in impressis tribuuntur Electræ, sic & Scho-
liastes, quando superiora ita explicat: 'Αποκρίναι
δὲ δι' ἣν αἰτίαν ἦλθετε καὶ χρεῖαν. χρόνια γὰρ ἀντὶ
τῆς χρονίας, ἥτοι βράδέως πεσὼν, ὅδε ὁ Ὀρέτης εὐνά-
ζεται, καὶ ἀναπαύεται. Ego vero puto Choro esse
istā tribuenda, qui ex Electra quærit, quomodo
Orestes se habeat ex eo tempore, quo abiverit,
utpote qui jam antea apud Electram dum fratris
insanientis curam haberet fuerit: Sic enim Electra
supra, cum accederet Chorus v. 132.

Ἄιδ' αὖ πάρεισι τοῖς ἐμοῖς θνητοῖσι
Φίλοι ξυνωδοί. - - -

Itaque jam noverat Electra cur advenirent; & versu
sequenti 153. iisdem fere verbis repetit suam inter-
rogationem - - - Λόγος μετάδος ὦ φίλα. & si su-
periora Electræ essent, deberet sequi responsio
Chori, sed loco responsi adesset vicissim alia in-
terrogatio Chori ad Electram πῶς ἔχει; Scriben-
dum itaque: Χρέος ἐμόλε ποτε. Quod metrum at-
tinet sciendum hoc modo quidem illud non haberi
quemadmodum Scholias id describit, dicit enim
hunc versum, nempe κῶλον ιβ'. esse dimetrum
brachycatalectum in χορείων ἢ τριβραχείων, prout
M 3 impressi

impressi Codices habent illud metrum non habetur, scribendum ergo esset: Χρέος ἔμολέ ποτε. Sciendum vero metrum plerumque esse perturbatum in strophis hujusmodi apud Euripidem, ut illud emendari possit, deberent Scholia emendata ad manus esse, in quibus exprimitur, quod metrum in illis adhibetur, ista vero editio Arsenii ipsa valde mendosa est.

V. 169. scribe:

Εὐδειν νῦν ξὺν ἔδοξα.

Schol. τὸ δ'. κῶλον est ἱαμβικὸν ἐφθημιμερὲς ὁμοῖον τῷ β'. sic & in antistropa

V. 190. ubi scribe:

Πρόδηλος αἶρ' ὁ πότμος.

V. 172. scribe:

Μεθεμένα τῷ κλύπῃ;

Κῶλον enim est παιωνικὸν δίμετρον ἀκατάληκτον, ut & V. 193. ἐκ παίωνος δ'. καὶ κρητικῆ.

V. 177.

Hic & sequentes versus sic scribendi:

Ἐρεβόθεν Ἰθι· μόλε
Καλῶπλεροτὸν Α' -
Γαμεμνόσιον ἐπὶ δόμον
Ἵπὸ γὰρ ἀλγέων,
Ἵπὸ τε συμφορᾶς,
Διοιχόμελ', οἰχόμεθα.

Ἡλεκλ. Κλύπον ἡγάγει. ἐχὶ σὺ.
Σίγα φυλασσομένα σόματος

Ἀνακέ-

Ἀνακέλαδον ἀπὸ λέχεος,
Ἥσυχον ὕπνῃ
Χαίρ᾽ ἄν παρῆξαις, φίλα;

Scholias: Πότνια πότνια νύξ.] ἡ δευτέρα αὕτη στροφὴ, κώλων ἐστὶ γ'. τὸ α'. τροχαϊκὸν πενθημιμερές ἐκ δύο χορείων, εἰ δὲ βέλει ἱαμβικόν. τὸ β'. καὶ γ'. παιωνικά ἡμιολία, ἐκ παιώνων δ'. καὶ ἱάμβων. τὸ δ'. ἱαμβικὸν δίμετρον βραχυκατάληκτον ἐκ χορείων, εἰ δὲ βέλει, ὅμοιον τῷ α', καὶ τῆς ἐκεῖ μακρᾶς, διαλελυμένης ἐν τέτρῳ. τὸ ε'. ὅμοιον τῷ β'. τὸ ζ'. παιωνικὸν τρίμετρον βραχυκατάληκτον ἐκ παιώνων πρώτων δύο, τὸ α'. πενταβραχέως, καὶ δύο συλλαβῶν ἀδιάφορων. [potius est παιων. δίμετρ. ἀκατάλ. ἐκ παίων. δ. δύο.) τὸ ζ'. καὶ τὸ η'. ὅμοια. (nim. παιωνικά δίμετρ. βραχυκατάλ. ἐκ παίων. δ. καὶ ἱάμβ.) τὸ θ'. παιωνικὸν δίμετρον ἀκατάληκτον. ἐκ παίωνος β'. καὶ α'. τὸ ι'. ἀναπαιστικὸν δίμετρον βραχυκατάλ. ἐκ β'. ἀναπαίτων καὶ ἱάμβων. εἰ δὲ βέλει, ἰωνικὸν δίμετρον ἀκατάλ. ἐκ παίωνος γ'. καὶ διῆμβων. τὸ ια'. δακτυλικὸν ἐφ' ἡμιμερές. τὸ ιβ'. τροχαϊκόν, ἢ ἱαμβικὸν τριῶν χορείων, καὶ συλλαβῆς. τὸ ιγ'. ἰωνικὸν ἀπὸ μέζονος, τρίμετρον ἀκατάληκτον, ἐκ παίωνος α'. ἀντὶ ἰωνικῆ διτροχαίης καὶ ἐπίγίτης διὰ τὴν ἀδιάφορον ἢ ἰωνικῆ. V. 179. scribitur Ἀγαμεμνόνιος, sic versus id postulat, & Homerus tantum ἀγαμεμνόνιος. V. 183. Κλύπῳν ἤγ, cum sequentibus omnibus hujus στροφῆς Electra dicit, itaque Chorus non est interponendus, & ἐχὶ σὺ σίγα, &c. cum interrogatione & sic majori cum emphasi pronuncianda: Nonne tu cum silentio &c.? Itaque ex isto σὺ in alterum σίγα corruptum esse existimo, unicum enim σίγα est ponendum, & quidem adverbium, etiam alter Scholias eandem hanc orationem ita interpretari observatur: Ὁ σιωπῆσης (scr. σιωπήσεις) φησὶν, ἀπὸ τῆς σόματος φυλαττομένης τὸ ἀνακελαδεῖν, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς κοίτης ὕπνῃ χάριν ἥσυχον αὐτῷ παρῆξαις; ἢ τὸν κέλαδον ἀποδενεῖν τῆς λέξης ποιημένην, οἷον σιγήσεις, καὶ μετὰ ἡσυχίας αὐτὸν ἐάσεις (scr. ἐάσεις) κοιμηθῆναι.

ἤνοι; Alter vero sine dubio male interpretatur: 'Ουχί.)
ἔμενεν χρη γράφειν ἐνλαῦθα, ἢ ἐδαμῶς. ἀρμύζει γὰρ ἀμφοτέ-
ρα τῷ μέτρῳ· τὸ δὲ ἔχι, ἐλαπὲς ἐστίν. Quasi negatio ista
præcedenti responderet; sic versu 1025.

Ὅου σῖγ', ἀφείσαι τὰς γυναικείας γόους,
Στέρξεις τὰ κραιθένη;

Canterus quidem dicit, se hunc locum emendasse
Nov. Lect. l. i. c. 9., sed quia hunc librum non
possideo, quomodo emendaverit nescio, quæ-
cunque tamen sit ejus emendatio, ego existimo
legendum esse κραιθέντ. [*] Triclinius Schol. ad
Sophocl. Aiaç. Μασιγοφ. v. 57.

Ὅου σῖγ' ἀνέζη, μηδὲ δειλίαν ἀρεῖς; (ἀρης)

Τὸ σίγα, τὸ μὲν προσεκλικὸν σπονδειακὸν ὄν, παροξύνεται, ὡς
τὸ, Σίγα νῦν ἐσῶς, καὶ μὲν ὡς κυρεῖς ἔχων. καὶ παρ' Εὐριπί-
δῃ, Σίγα, σιώπα, νήνεμον δ' ἔσῃσ' ὄχλον· τὸ δὲ ἐπιβόημα
προχαϊκὸν ὄν, προπερισπᾶται, ὡς ἐνλαῦθα, καὶ παρ' Αἰσχύ-
λῳ, Ὅου σῖγα μηδὲν τῶν δ' ἐρεῖς κατὰ πτόλιν; V. 186. ὦ φίλα,
hoc ὦ versus non patitur, nec sensus id postulat,
itaque omittatur. [**]

V. 194.

Δίκαια μὲν, καλῶς δ' ἔ.

Optime Scholiastes alter: Δίκα (scr. δίκα) ἐνλαῦθα γράφε,
μὴ δίκαια. ἔπω γὰρ ἔχει πρὸς τὸ μέτρον ὀρθῶς. Sic enim
respondebit iste versus ultimus ἀντιστροφῆς β'. ultimo κώλῳ
στροφῆς β'.

V. 195.

[*] Canterus c. l. sic emendavit, Barnesius etiam eo-
dem modo legit.

[**] Cum Auctore consentit Barnesius, qui etiam istud
ὦ ob versum delendum esse jubet.

V. 195. & sequentes ἀντιστροφῆς γ'. versus sic scribendi:

Ἑκάνες, ἔθανες α
 Τεκομένα με μά -
 Τερ, ἀπὸ δ' ἄλεσας
 Πάτερ, τέκνά τε τάδε,
 Σέθεν ἄφ' αἱμάτος,
 Ὀλόμεθ' ἰσονέκυες.
 Σὺ τε γὰρ ἐν νεκροῖς
 Τό τ' (vel δ') ἐμὸν οἰχέλαι
 Βίη τὸ πλεον μέρος ἐν
 Στοναχῆσί τε καὶ γόοις,
 Δάκρυσί τ' ἐννυχίοις. ἄγαμος,
 Ἐπεὶ ἄτεκνος, ἄτε βίοτον
 Ἀμείλιος εἰς τὸν αἰὲν ἔλκω χρόνον.

Ad v. 200. Scholiastes: Ἑκάνες.) ἔθανες· ἡ ἀντιστροφή αὐτῇ τῆς γ'. στροφῆς, ἥς ἡ ἀρχή, πότνια πότνια νύξ· καὶ αὕτη κώλων ἐστὶν ὁμοίων ἐκείνῃ, καὶ ἰσομέτρων γ'. ἐν μὲν τοι τῷ σ', κώλῳ πεντασυνδάβας ἔχει τὰς δύο παύσας. Si sextum itaque κῶλον debet habere duos pronas, & duas insuper syllabas, in στροφῇ necessario aliquid deficit, sed cum sensus sit integer, potius in ἀντιστροφῇ existimandum alterum ὀλόμεθ' esse superfluum, & si sextum κῶλον esset tantum dimetrum, quod & magis verisimile, cum non videatur apta esse hic hæc repetitio. Ad. v. 205. & seq. Scholiastes: Τὸ ἄτεκνος περισσόν. ἡ γὰρ ἄγαμος, καὶ ἄτεκνος. ἀνασρεπλέον ἐν τὴν σύνταξιν. ἄτεκνος, ἐπειδὴ ἄγαμος. δυνατόν γὰρ τὴν γήμασιν εἶναι ἄτεκνον. Ἄγε ἀντὶ τῆς καλῆς, ὁφείλει νοεῖσθαι, ἵν' ἢ βραχὺ τὸ α'. ἔτω γὰρ ἔχει πρὸς τὸ τῆς στροφῆς κῶλον ὁρθῶς, τὸ γὰρ ἀντὶ τῆς ἥτις ἐκ ἔχει καλῶς. Et porro: Ἄγε βίοτον α' μέλεος.) ἄτε ἡ μελέα εἰς τὸν αἰὲν χρόνον ἔλκω τὸν βίοτον, ἤγε τὴν ζωὴν· τὰ τέλει ἀκέρσιον ζωὴν ἔχω. διὰ γὰρ τῆς ἔλκω, τὸ ἀκέρσιον παριστᾷ. ὥσπερ Φαμέν, ἔλκωσιν οἱ βόες τὴν ἀμαξάν, καὶ τὸ ἄροτρον. & γὰρ ἐκασία γνώμη ταῦτα σύρσιν, ἀλλ' ὑπ' ἀνάγκης. Verum ego puto Euripidis locum esse corruptum, nec Scholiasten eum intellexisse, scribo itaque:

- - ἀγαμος,

(*) Ἐπεὶ ἄτεκνος, ἅτε βίολον

Ἀμείλιος εἰς τὸν - -

Innupta, dein sine liberis, utpote (siquidem) vitam indotata in omne tempus traho. Frustra proin Scholiaſtes conſtructionem invertendam putat in ἀγαμος ἐπεὶ ἄτεκνος. Cum enim nuptiæ præcedant ſobolis productionem, Electra rite primo queritur, quod innupta vivere debeat, dein ſine liberis. Ἐπεὶ itaque idem eſt hic quod ἐπειλα, quod a Scholiaſte non erat obſervatum, & dubito an a Lexicographis, cujus ſignificationis huius vocis plura exempla hinc inde Græcæ Linguae probe perito occurrunt. Sic apud Euripidem ipſum *Troad.* v. 315.

Ἐπεὶ σὺ μάτερ, - -

Qui locus ab interpretibus non intellectus, & corrupte ſcriptus ſuo loco a me explicabitur. Idem apud Sophoclem *Oedipo Tyrann.* p. 90. b. Edit. Francoſ. 4.

Χαλᾷ κρεμασὴν ἀρσάνην. ἐπεὶ δὲ γῆ
Ἐκεῖδ' ὁ τλήμων, δεινὰ δ' ἦν τ' ἀνθένδ' ὄραν.

Apud Callimachum hymno in Dianam v. 55.

Ἄι νύμφαι δ' ἔδδειςαν ὅπως ἴδιον αἶνὰ πέλωρα,
- - καὶ ὅππότε δῶπον ἄκυσαν

Ἄκμο-

(*) BARNESIUS & ſenſu & metro poſtulante legit
ἐπειλα. Accedit Codex Heinfio-Scalig.

Ἀκμονος ἠχήσαντος, ἐπεὶ μέγα πρὸς αἶμα
Φυσάων.]

Ubi semper τὸ ἔδεισαν ἀπὸ κοινῆς subintelligendum,
ut recte monet Callimachi Scholiastes. Item apud
Arrianum l. 7. de Expedit. Alex. M. Ἐπεὶ καὶ τοιόν
δὲ τινὰ λόγον Ἀριστόβελος ἀναγέγραφεν. Herodi-
an. l. i. c. 12. Ἐπεὶ δὲ οἱ ἐν τῇ πόλει μέναντες, de-
in ii, qui in urbe manserunt. i. Cor. 15. 29. Ἐπεὶ
τί ποιήσουσιν οἱ βάπτιζόμενοι. H. Grotius notat hic
ἐπεὶ præterea significare. Quod vero αἱ μέλεος at-
tinet, omnino scribendum pro eo Ἀμείλιος Ἀμεί-
λιος est hic in dote, quæ nulla dote ad matrimo-
nium acquirendum instructa est. Τὰ Μείλια siqui-
dem munera sunt, quibus aliquem nobis concilia-
mus, hinc etiam dos seu dona, quæ nova nupta
marito affert. Scholiast. Homer. ad Odyss. β. v.
196.

- - - καὶ ἀρτυνέουσιν ἑεθνα.

ἑεθνα.) τὰ παρὰ τῇ νυμφίῳ. Μείλια δὲ παρὰ
τῇ πατρὶς τῇ νυμφῇ δίδόμενα. Et Hesychius:
Μείλια, μειλίγμῳ, χαρίσμῳ, σπαράγμῳ,
δῶρα καὶ ἡ προίξ. Flebile igitur hic queritur Ele-
ctra, quod ita sine dote, sine marito & liberis vi-
tam semper trahat; quare ipsa Helena ipsi expro-
brat diutinam virginitatem supra apud Euripidem
Orest. v. 72.

Παρθένη μακρὸν δὴ μῆκος Ἠλέκτρα χρόνος.

Et ipse Orestes pro sorore apud Menelaum depre-
catus infra v. 663. dicit:

Ψυχὴν δ' ἐμὴν δὸς τῷ τάλαιπῶρ πατρί,
Καί μῃς ἀδελφῆς, παρθένης μακρὸν χρόνον.

Sic

Sic apud Sophocl. Oedip. Tyran. p. m. 93. Oedipus de filiabus suis queritur:

- - - καὶ τα, τίς γαμῶ;
 'Οὐκ ἔστιν ἔδεις ὦ τέκν', ἀλλὰ δηλαδὴ
 Χέρσας φθαρήναι, καὶ γάμους ὑμᾶς χρεῶν.

Et paulo post:

- - - μή σφε παρίδης
 Πτωχὰς, ἀνάνδρους, - - -

Et Scholiastes Euripidis dicit, quod Electra apud Homerum dicta sit Laodice, & Electra vocata sit per scomma, διὰ τὸ πολὺν χρόνον ἄλεκτρον μεῖναι, χόλω Κλυταιμνήστρας. Clytæmnestra Electram odio prosequabatur, quia Agamemnonem patrem trucidatum nimio affectu continuo deflebat. Vide Sophoclis Tragædias, & infra Euripid. v. 615.

V. 208.

'Ορα παρῆσα παρθέν' Ἡλέκτρα πέλας.

Scholiastes: 'Ορα παρῆσα.) αἱ ἐξῆς αὐταὶ ἀμοιβαὶ (scr. ἀμοιβαῖαι) περίοδοι, εἰχὼν εἰσὶν ἱαμβικῶν τριμέτρων ἀκατάληκτων ῥυθμῶν. ὧν τελευταῖος κάματος βροτοῖσιν ἀπορία γίνεσθαι· μετὰ μὲν τοι τὸν ζζ'. εἰχὼν, καὶ τὸν ξθ'. καὶ δύο μονόμετρα βραχυκατάληκτα. Ex his conjicere possumus, aut necessario Euripidis textum esse corruptum, aut Scholia ista hic mendosa esse.

V. 261.

Τοργῶπες, ἐνέρων ἰέρειαι. - - -

Scholia

Scholiasfes: Τὸ ἱερεῖαι.) ἱερεῖαι χρὴ γράφειν ἰωνῶς, ἢ ἔχῃ πρὸς τὸ μέτρον ὀρθῶς. τὰ γὰρ διὰ τῶς εἰά. προπαροξύτονα (ἰστ. παροξύτονα) ποιῶντες, διὰ τῶς ιά. γράφουσιν τὰ αὐθαδέια, αὐθαδέας λέγοντες, καὶ τὸ εὐσεβεία, εὐσεβία, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὃ καὶ ἐξελάζων εὐρήσεις.

V. 280.

Σύγγονε, τί κλαίεις κραῖτα θεῖς ἔσω πέπλων;

In editis iste versus Electræ tribuitur, sed male, eum enim adhuc etiam Orestes ad Electram loquitur: Electræ nomen itaque versui præpositum hic delendum, & proin scribendum: Θεῖς ἔσω π. Etiam Scholiasfes infra ad v. 294. Electræ tribuit hoc quod caput obvelaverit, adducens verba huius versus: Ἐαυτὴν καλύπτει· ἐκλαίει γὰρ κραῖτα θεῖς ἔσω πέπλων. Canterus quidem dicit in suis Notis se hunc locum emendasse Nov. Lect. l. i. c. 9. (*) quomodo vero emendaverit mihi ignotum. Scholiasfes optime consentit: Σύγγονε τί κλαίεις.) ὦ ἀδελφὴ διὰ τί κλαίεις, θεῖσα τὴν κεφαλὴν ἔσω τῶν πέπλων· αἰδομαι σε μελαδιδέει σοι τῶν ἐμῶν πόνων· ὀχλήσιν παρέχων σοὶ τῇ παρθένω διὰ τῶν ἐμῶν νόσων· μὴ χάριν τῶν ἐμῶν κακῶν ἐν σεαυτῇ φθείρῃ.

V. 294.

Καὶ νῦν ἀνακάλυπτε κασίγνητον κάρσα.

Mihi

(*) Similiter h. l. emendarunt Canterus c. l. & Barnesius. Accedit & auctoritas M. S. C C C.

Mihi videtur iste versus corruptus, & scribendum esse ὦ κασιγνήτη κάρα. *aperi, retege o soror caput,* quod, ut v. 280. apparet, obtexerat: - - - κραῖτα θεῖσ' εἶσω πέπλων, mendum ortum est ab impedito librario, qui paulo ante utpote v. 237.

Ἄκρε δὴ νῦν ὦ κασίγνηλον κάρα.

Videns, putabat hic eodem modo scribendum esse. Scholiastes legit ut impressi: Ἀνακάλυπτε.) τὴν ὄψιν δηλονότι τὸ σκέπας· τῷτο γὰρ ἐπὶ τὸ μὴ λυπεῖν τὸν ἀδελφὸν τοῖς δακρύοις ἐποίει, ἐαυτὴν καλύπτειν, ἐκλαμψε γὰρ κραῖτα θεῖσ' εἶσω πέπλων.

V. 321. & 322. videntur ita melius scribi:

Μελαγχρῶτες εὐμενίδες αἶτε τὸν
Ταναὸν αἰθέρ' ἀμπάλλεσθ' αἵματος.

In hoc tamen versu, si primus pes debet esse choriambus, ut Scholiastes dicit, alia vox videtur requiri loco ταναὸς, nam prima syllaba ejus vocis corripitur.

V. 328.

Ὅϊων ὦ τάλας ὀρεχθεῖς, ἔρρεῖς.

Videtur melius sic scribi:

Ὅϊων ὁ τάλ. - - -

V. 330.

Ἐλακεν, ἔλακε, δεξάμενος ἀνὰ δάπεδον,
Ἴνα μεσόμφαλοι λέγονται μυχοὶ γᾶς.

Scribe sic:

Ἐλακε,

Ἐλάκε, δεζάμενος ἀνὰ γαῖς πέδον·

Ἴνα μεσόμφαλοι λέγονται μυχοί.

V. 335.

Θοάζων σὲ τὸν μέλεον; ὦ δάκρυα

Δάκρυσι συμβάλλει

Πορεύων τις εἰς δόμους ἀλαζόρων

Μαίερος αἷμα σᾶς, ὅς σ' ἀναβακχεύει.

Scribe sequentem in modum:

Θοάζων σὲ τὸν μέλεον, ὦ δάκρυα

Δάκρυσι συμβάλλει;

Πορεύων τις εἰς δόμον ἀλαζόρων

Μαίερος αἷμα σᾶς ὥς σ' ἀναβακχεύει.

Ὁ pro articulo postpositivo, ut frequenter apud Homerum; & Scholias: ὦ δάκρυα.) ὦ (scr. ὦ) γράφε, ἀντὶ τῶ ὅσις. καὶ δόμον, μὴ δόμους, λέγων ἔτως, ὅς καὶ ὅσις ἀγών, δηλονότι ὁ Φόνιος, συμβάλλει, καὶ συνάπλει τοῖς δάκρυσι δάκρυα. ἐπεὶ δὲ ἐκ ἐποίει ταῦτα ὁ ἀγών, ἀλλὰ τις τῶν Θεῶν, ἐπήγαγε τις λέγω (forte λέγων) τῶν ἀλαζόρων, καὶ τῶν ἐχθρῶν, πορεύων καὶ ἐπιφέρων εἰς τὸν δόμον τὸ αἷμα τῆς σῆς μητρὸς, ὅπερ σὲ ποιεῖ μαινέσθαι. οἱ δὲ γράφοντες τὸ ὦ. μέγα διὰ τὸ συμβάλλει, ἀγνοῶσι τὰ μέτρα. Alter Scholias aliter explicat, sed minus recte. Ego utique ὁ pro ὅς scribendum puto, dein post συμβάλλει signum interrogationis ponendum, dein sensus hic est: Certe quidam alastor, malignus Deus, ferens matris tuæ sanguinem in domum te sic in furorem agit. Hesych. Ἀλάτωρ, πικρὸς· δαίμων Ζεὺς· Scribe: πικρὸς δαίμων, Ζεὺς. Nota vero βακχεύει debere constitueretur

stitueret creticum seu ἀμφίμακρον ut in εροφῇ. Qua-
renda sunt exempla diphtongi talis ante aliam di-
phtongum vel vocalem in media voce correpta.

V. 344. scribe:

Λάβροισιν ὀλεθρείοις ἐν κύμασι.

Ut 13. κώλω τῆς εροφῆς respondeat.

V. 347.

Τῶν ἀπὸ Ταντάλας, - - -

Canterus in Notis: *Videtur legendum τόν.* Sed
versus non aliud quid necessario requirit & sensus
ipse, itaque audacter τόν reponendum.

V. 349.

Μενέλαος ἀναξ, πολλῇ δ' ἀβροσύνη.

Quia versus est ἀναπαισικὸς διμέτρος ἀκατάληκτος.
scribendum est simpliciter: πολλῇ ἀβροσύνη eliso δ'.

V. 352.

Ω Χιλίοναυν στρατὸν ὀρμίσσας.

Quia κῶλον est ἀναπαισικὸν διμέτρος ἀκατάληκτος., &
in ὀρμίσσας μί corripitur, scribendum est ὀρμίσσας
duplici σ', ut Homer. Il. ζ. v. 77.

Υψι δ' ἐπ' εὐνάων ὀρμίσσομεν - - -

V. 410.

Σεμναὶ γάρ· ἀπαίδευτα δ' ἀπολέπτε λέγειν.

Hic Canterus in Notis: *Rectius ἀπαίδευτον Scholia-*
stes uterque legit. Potius videtur scribendum:

Ἀπαι-

Ἀπαιδευτὴ δ' ἀπότροπον (vel ἀπότροπα vel ἀπο-
 τρώπαια) λέγειν· inepti & imperiti est, horrenda
 & abominanda nominare. Ex multis locis notum
 est, quam studiose caverint antiqui nominare Ἐυ-
 μενίδας, illas νυκτὶ προσφερεῖς κόρας· Hesychius:
 Ἀποτρόπαιος, Φευκταῖος, (Φευκτέος scribe) φοβε-
 ρὸς τὴν ὄψιν, κακὸς ἀποτροπήν. Ἀπότροπον ὁ,
 τις (scr. ὁ τις) ἂν ἀποτράποιτο Σοφοκλῆς Ὀιδίποδι.
 Scholiast. Οἶδα αἷς ἐλεξας) & βέλομαι δὲ ὀνομά-
 σαι, καὶ εἰπὲν· ἀποτρέπε λέγειν ἀπαίδευτα· ἦγεν
 τὸ μέμφεσθαι αὐταῖς ἀφίσασθαι· σεμναὶ γὰρ καὶ σε-
 βάσμιαι εἰσιν· Ἀπαίδευτα) ἀπαίδευτός ἐστιν ὁ ἐν-
 ταῦθα γράφων ἀπαίδευτα, καὶ τῶν μέτρων παν-
 τάπασιν ἁμαθής· σὺ δ' εἰ βέλει μὴ ἀπαίδευτος
 εἶναι, ἀπαίδευτον ἐνικῶς γράφε. ἔγω γὰρ ἔχει πρὸς
 τὸ μέτρον ὀρθῶς. Ἄλλως. Ἀπαίδευτα.) ἀντὶ τῶ
 ἀπαιδευτῶς φυλάττει ὀνομάζειν αὐταῖς, πῶς δὲ
 ἀπαιδευτῶς, καλῶν αὐταῖς ἐριννύας· Ἄλλως· Ἀπαί-
 δευτα καὶ ἀντὶ φρασιν, ἀντὶ τῶ ἀπαιδευτῶς· ἢ
 ἔτως· ἀπαιδευτῶς δὲ ποιῆς, ὀνομάζειν ταύτας
 Ἐριννύας παραιδέμενος.

V. 424.

Οὐ σοφὸς, ἀληθὴς δ' εἰς φίλους ἔφους κακός.
 Melius scribitur κακῶς (*) & sensus est: Non pru-
 dens quidē, verax vero erga Amicos male. Ami-
 cum enim decet amici calamitates lenire, & male
 facit is, qui in calamitate constitutum adhuc com-
 Tom. V. N mone-

(*) Pro hac lectione stat MS. citatum a Barnesio ad
 h. l. quod habet: ἐπὶ κακῶς.

monefacit eorum, quæ ipsum magis tristitia possunt afficere.

V. 429.

Ὁὐδ' ἡγνισαὶ σὸν αἷμα καὶ νόμους χερσῶν;

Sensus est: *Nec expiatus es a tuo sanguine* (i. e. a crimine, quod in te habes propter effusum sanguinem matrem) *manuum*, quibus scilicet sanguis est effusus. Unde idem Euripides infra v. 514. - - ὅστις αἷμ' ἔχων κυρεῖ, *qui habet sanguinem*, i. e. qui sanguinis effusi reus est, *der eine Blutschulde auf sich hat.* Æschyl. *Ευμενίδ.* v. 276.

Βρίσκει γὰρ αἷμα καὶ μαραινέλαι χερσός.

Vide Æschyl. *ibid.* p. E. St. 287. de ἀγνισμῶ ἱστο. Scholiastes: Ὁὐδ' ἡγνισαὶ) ἔδὲ ἐκαθάρθης καὶ νόμους τὸ σὸν αἷμα, ἀντὶ τῶ, τὸ αἷμα καὶ τὸν φόνον τῶν σῶν χειρῶν· νόμος γὰρ ἦν ἀποκαθαίρειν τὸν ἐμφύλιον δράσαντα φόνον. ὁ δὲ νόμος· ἔκ ἐκαθάρθης ἀπὸ τῶ ὑπὸ σῶ πεπραγμένον φόνον.

V. 492.

Πρὸς τόνδ' ἀγὼν τίς σοφίας ἤκει πέρι;

Versus iste non integer & proin asterisco notatus, forte sic absolvendus: (*)

Πρὸς τόνδ' ἀγὼν τίς μοι σοφίας ἤκει πέρι;

V. 501.

Ὅσιαν,

(*) Barnesius cum Duporto legit: Πρὸς τόνδ' ἀγὼν τίς ἂν ἦλ,

Ἰοσίαν, διώκοντ' ἐκβαλεῖν τε δωμάτων·

Aptius scribitur hoc modo: - - διώκειν τ' ἐκβ. - - -

V. 502.

- - - τὸ σῶφρόν τ' ἔλαβεν ἂν τῆς συμφορᾶς.

Inepta prorsus locutio, & frustra est Scholiastes eam explicare conatus, scribe omnino:

- - - ἔλαβεν ἀντὶ συμφορᾶς.

Recepisset (consecutus esset) *pietatis laudem loco calamitatis, cum qua jam conflictatur*; sic dicimus: δόξαν λαμβάνειν, εὐνοίαν, συγγνώμην λαμβάνειν. Scholiast. Καὶ ἔτως ἂν τῷ κακῷ τὸ σῶφρον ἐπελέξατο διώκων. - - - Ἄλλως· εἰ φυγῇ μόνον ἦν ζημιώσας τὴν μητέρα, ἔτως ἂν ἔδοξε σωφρόνως κεχρησθαι τῇ τιμωρίᾳ, τῇ κατὰ τῆς συμφορᾶς τῷ πατρὸς, ἢ τῆς μητρός. Τὸ σῶφρόν τ' ἂν ἔλαβε) καὶ σωφρόνως καὶ ἐγκράτως ἔμελλε τὰ τῆς συμφορᾶς τιμωρεῖσθαι· ἢ σῶφρον εἶπε τὸ μέτριον, συμφορὰν δὲ τὴν τιμωρίαν, ἣν ἐλάμβανε ζημιώσας αὐτήν· μετριοτέρᾳ γὰρ αὕτη ἢ τιμωρία τῷ θανάτῳ.

V. 620.

- - - καὶ γὰρ ἐνθάδ' ἦν πικρὸν,

Ἔως ὑψήψε δῶμ' ἀνηφαίσῳ πυρί.

Scribe: - - - ἦν πικρά. Tyndareus de Electra dicit, quod eousque amarulenta fuerit, donec incenderit & perdiderit funditus domum, eousque progressa erat ejus maligna ira. Aristoteles Ethic. l.

4. c. 5. Πικροὶ δυσδιάλυτοι, καὶ πολὺν χρόνον ὀργίζονται.

ζονται. Nisi malis scribere: - - - ἐνθάδ' ἦν πικ-
ρὸς, ex quo imperitus Librarius, qui putabat πι-
κρὸς locum non habere cum de fœmina esset ser-
mo, πικρὸν fecerat; sed hoc πικρὸς potest esse
pro πικρᾷ, ut apud eundem Euripidem Ἑκάβ. v.
296.

Ὅτι οὐκ ἔστιν ἔτι στεῖρὸς ἀνθρώπου φύσις,
ἥτις γόων σῶν - - -

Ad quæ Scholiastes: Στεῖρὸς) οἱ ἀττικοὶ τὰς εἰς
α'. καὶ ἡ. ληγέσας εὐθείας διὰ τῆς ος'. λέγουσιν.
οἷον ἡ ἑράνιος, ἡ Θεός, ἡ στεῖρὸς. Scholiastes ad
superiora: Καὶ γὰρ ἐνθάδ' ἦν) καὶ γὰρ ἐνταῦθα
τῆς ἔργου πικρὸν ἦν τὸ πραττόμενον ὑπὸ ταύτης·
τῆς κατ' αὐτὸ γὰρ τῆς μάλιστα πικρότατον
ἦν αὐτῇ συνεχῶς τὸ λέχος, καὶ τὴν μοιχείαν ὀνο-
μάζουσα, κακτέτων παροξύνουσα τὸν ἀδελφόν, ἡ
ἔτι καὶ γὰρ κατ' αὐτὸ τῆς πικρὸν ἦν τὸ πρά-
γμα, ὅτι μοιχεία ἦν· ἡ τὸ ἐνθάδε, ἀντὶ τῆς κατὰ
τὸν ἐν τῷ ζῆν βίον. οἷον αὕτη σε ἐξώγεισεν ὀνομά-
ζουσα τὸ ἐκείνης λέχος, καὶ τὴν μοιχείαν αἰγίωδε,
ἢ εἴη καὶ τὰς χθονίους μισεῖσθαι Θεός, καὶ τὰς
τῶν κατοικομένων ψυχάς· καὶ γὰρ τοῖς ζῶσι πικ-
ρὸν ἡ μοιχεία. Omnia inepta.

V. 675.

- - - τὸν κατὰ χθονὸς
Θανόντ' αἰκεῖν τάδε δόκει, ποτνωμένην
Ψυχὴν ὑπὲρ σῆ, - - -

Scribe omnino:

- - - ποτνωμένην ψυχὴν ὑπὲρ σῆ, supplici querela
rogantem animam per te.

V. 688.

V. 688.

Τὸ δ' αὐτὸ δύνασθαι, πρὸς Θεῶν χεῖρ' ἔχω τυχεῖν.

Canterus in suis Notis monet: *Rectius αὖ Scholias-
tes legit.* Scholias-tes sic habet: τὸ δ' αὖ δύνασθαι)
τὸν αὐτὸν αἰας φησί· καὶ πρὸς δαίμονά περ εἶπεν
ἐρυσάμεθα νεκρόν. Itaque ex his patet Scholias-ten
verba Euripidis sumsisse ac si diceret Menelaus: *A
Diis tantum volo ut potestatem sc. te juvandi obti-
neam.* Emphasin vero atque vim hujus sermonis
nentiquam exprimit ista explicatio, rectum quidem
est αὖ legi debere, sed non pro integro αὐτὸ, sed
illud separandum hoc modo: Τὸ δ' αὖ, τὸ δύνα-
σθαι, & πρὸς Θεῶν non est *a Diis*, sed formula
jurandi, *per Deos*, apud Græcos valde frequens;
hæc itaque Menelaus dicebat cum magna animi
commotione, postquam proxime præcedentibus
ostendisset Orestis auxilium flagitanti, se libentissi-
mo animo illud ipsi præstare paratum esse, addit:
*Velim vero tantum per Deos ut possim ad scopum
pervenire, atque assequi id quod cupio.* Ista certo
hujus vocis τὸ repetitio, cum interjectione particu-
læ αὖ, addita asseveratione πρὸς Θεῶν emphasin
orationi non facile Latinis verbis exprimendam
conciliant.

V. 701.

- - - ὅταν ἀνῆ πνοᾶς,

Τύχοις ἀν' αὐτῆς ῥαδίως ὅσον θέλεις.

Omnino scribendum est: ἀνῆ πνοᾶς in gignendi
casu: *quando a flatu remisit, quando desierit tam
vehementer furere.*

V. 722.

Ὅιμοι, προδέδομαι, κακέτ' εἰσὶν ἐλπίδες,
Ὅπη τραπόμενος, θάνατον ἀργείων φύγω.

Post ἐλπίδες ponendum punctum, dein scribendum pro Ὅπη, Ω πῆ, & post φύγω signum interrogationis. *Hem quo me vertens mortem ab Argivis effugiam?* tota oratio valde ἐμπαθής. Hesych. Πῆ, πῆ, πῶς, εἰς τῖνα τόπον.

V. 729.

Θᾶσσον ἦν μ' ἐχρῆν προβαίνων, ἰκόμην πρὸ ἄσεος,
Σύλλογον πόλεως ἀκέσας, τόνδ' ἰδὼν αὐτὸς σαφῶς
Ἐπὶ σέ, σύγγονόν τε τὴν σὴν, ὥς κτενῶντας αὐτίκα.
Τί τάδε; πῶς ἔχεις; - - -

Hæc ita sunt scribenda: Θᾶσσον ἦ μ' - - post προβαίνων virgula tollenda, & post ἰκόμην ponenda, post ἄσεος virgula etiam tollenda, post ἀκέσας dein ὑποσικτέον, & post κτενῶντας virgula itidem ponenda, & sensus est iste: *Ocyus, ut me oportebat progressus veni, postquam audiui ante urbem concionem urbis (populi) futuram; atque adeo eam ipsam videns certo contra te atque sororem tuam collectam, & videns populum revera contra te atque sororem tuam congregatum, tanquam vos morti traditurum, statim.* Hic post αὐτίκα abrumpit Pylades orationem suam propter perturbationem atque anxietatem Orestis interruptus, hinc abrupto filo prægressæ orationis interrogat: Τί τάδε; πῶς ἔχεις; ἦ vero scribendum esse etiam ex Scholiaste divinare licet, sic enim: Θᾶσσον ἦ (pro ἦ scribe ἦ, & αἷς est explicatio hujus vocis ἦ) ὥς ἐχρῆν

ῥῆν με παρεγενόμην διὰ τῆς πόλεως, τὸν ἐπὶ σὲ
καὶ τὴν σὴν ἀδελφὴν σύλλογον τῆς πόλεως καὶ ἀκρί-
σας, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδὼν· ὡς τῆς Φήμης δια-
δραμέσης ἄχρι Φωκίδος.

V. 740.

- - - κακὸς ἐφωράθη φίλοις. Scribo:
- - - κακὸς ἐφωράθη φίλος.

Malus est deprehensus amicus. Sic mox v. 748. - -

- - κακοὶ φίλοι.

V. 783.

Ὅρες. Καὶ τὸ πρᾶγμ' ἐνδικόν μοι. Πυλάδ. τὸ
δοκεῖν, εὐχὴ μόνον.

Versus non est integer, itaque Canterus in suis
Notis putabat δὲ ante δοκεῖν deesse, ast sic versus
nondum esset absolutus, itaque scribendum vide-
tur: - - - τὸ δ' αὖ δοκ. εὐ. μ. ut supra v. 688.

Τὸ δ' αὖ τὸ δύνασθαι πρὸς Θεῶν χεῖρ' ἔχειν.

Et in Phoeniss. v. 460.

Σὺ τ' αὖ (scrib. tamen σὺ δ' αὖ) πρόσωπον - -

Et infra in Oreste v. 824.

Τὸ δ' αὖ κακουργεῖν, ἀσέβεια μεγάλη.

V. 791.

- - - τί τόδε; καινὸν αὖ λέγεις. Sic distingo:
--- τί τόδε καινὸν αὖ λέγεις; *quidnam novi dicis?*

V. 793.

--- ἐκ ἐμοί γε σθ. Sic scribe: --- ἐκ ἐμοί γε σθ.

V. 798.

Ὅρῃς. Ὡς νιν ἱκετεύσω, με σῶσαι. Πυλ. τὸ
δὲ δίκαιον ᾧδ' ἔχει.

Ὅρ. Μάλῃς δὲ μήτ' ἴδαιμι μνήμα. ---

Prior versus syllaba abundat, posterior vero deficit, uterque si sic scribas sanus videtur: [*]

Ὡς νιν ἱκετεύσω σῶσαι ---

Τῆς μάλῃς δὲ μήτ' ---

V. 813.

Ὅποτε χρυσέας ἔρις ἀρνός.

Versus non est integer, dicit enim Scholiastes quod hoc Strophæ hujus κῶλον 5'. sit ἰωνικὸν ἀπὸ μείζονος [dele hic ἀπὸ μείζονος] τρίμετρον βραχυκατάληκτον, ἐκ παίωνος δ', ἰωνικῶν [adde ἀπὸ μείζονος, & pes iste est duabus prioribus longis, duabus posterioribus brevibus] καὶ τροχαίῳ. ἔχει δὲ ἐνταῦθα τὸν ἰωνικὸν πεντασύλλαβον. scribendum itaque videtur:

Ὅποτε χρυσομάλῃς ἔρις ἀρνός.

Et sic scribi debere ex Scholiastæ verbis his apparet, quæ dum stropham istam interpretatur habet: Ἐκείνη γὰρ ἡ ἔρις αὐτοῖς ἢ περὶ τῆς χρυσομάλῃς ἀρνῶν [scribe ἀρνός] ἐργάσατο ἐλεεινὰ βρώματα. Inferius autem habet Scholiastes: χρυσέας ἔρις ἀρνός. Itaque potius scribendum: Ὅποτε δὴ χρυσέας ἔρ. ---
hæc

[*] Barnes defectum posterioris versus ita supplet:
Μάλῃς δὲ μήτ' ---

hæc aut alia quædam vocula versui est interferen-
da.

V. 815.

Ὀικλρόταλα θοινάμαλα, καί.

Versus iste non est integer: Scholiastes enim sic di-
cit: τὸ ξ'. [κῶλον στροφῆς ταύτης] ἀναπαισικὸν πεν-
θημιμέρες· ἐνταῦθα δὲ καὶ δάκτυλον ἔχει τὸν α'. πόδα.
τὸ η'. ὁμοιον ἐφ' ἑνθημιμέρες· εἰ δὲ ἐν τοῖς [i. e. τέτοις]
κῶλοις ἀναρμόσως οἱ πόδες κεῖνται, ὁ θ' αὖμα· τὸ αὖ-
τ' γὰρ μέτρα εἰσὶν ἀμφοτέρω, ὁ, τε δάκτυλος καὶ
ἀνάπαισος. Scribe itaque:

Ὀικλρότάλα τε θοιν. - - -

V. 816.

Σφάγια γενναίων τέκνων. ὄθεν
φόνω φόνος ἐξαμείβων.

Isti duo versus non rite procedunt, Scholiastes
enim sic dicit: τὸ θ'. [κῶλον] προσφωδιακὸν δίμετρον
καλαλληλικὸν [forte ἀκαλάλληλον, ut in ἀντιστροφῇ] ἐξ
ἰωνικῆ ἀπ' ἐλάττονος καὶ χοριάμβου, διὰ τὴν ἀδιάφορον.
ἐνταῦθα δὲ πεντασύλλαβον ἔχει τὸν ἰωνικόν· τὸ ι'. ἰω-
νικὸν ἀπ' ἐλάττονος τρίμετρον βραχυκαλάλληλον ἐξ ἐπι-
τρίτου γ'. ἀντὶ ἰωνικῆ καὶ σπονδείου. Unde v. 829.

Κλείνων σὰν μάερα· μὴ πατρῶαν.

Etiam non procedit, debet enim respondere κῶλον
10. in stropha. Prior itaque videtur sic scriben-
dus esse:

Σφάγια γενναίων τεκέων. - - - [*]

N 5

Et

[*] Huic lectioni favet præter Scholiastem etiam MS.,
quod citat Barn. ad h. l.

Et Scholiastes alter habet : Σφαγὰς γενναίων τεκέων]
τῶν ευγενῶν τέκνων τῷ Θυέστῃ · dein Φόνος φόνον ἐξα-
μείβων] φόνος φόνον διαδεχόμενος. Alter, quia ipse
Scholiastes est corruptus, non videtur sanabilis ita
facile esse.

V. 821.

Πυριγενεῖ τέμνειν παλάμη.

Scholiastes: Πυριγενεῖ.] ἀπηνεῖ, καὶ θρασεῖα, καὶ
ἀνημέρω· ὥς ἂν ἐκ πυρὸς γεγεννημένη· ἢ τῷ ξίφει,
ἐπεὶ ὑπὸ πυρὸς παλαμάται. Existimo Euripidem
scripsisse πυριμενεῖ, vel πυριμανεῖ, ignis instar furen-
te manu.

V. 823.

Ξίφος εἰς αὐγὰς - - - scribe: - - εἰς αὐγὰς - -

Nam Scholiastes: Κῶλον δ'. [præcedentis ἑρμῆος ut
& hujus ἀντίγραφος est] ἰωνικὸν τρίμετρον ἀκατάληκτον,
ἐκ παίωνος δ', ἰωνικὸν ἀπὸ μείζονος, καὶ ἐπιτρίτε β'.

V. 826.

Θανάτῃ γὰρ ἀμφὶ φόβῳ.

Nec sensus nec metrum hoc γὰρ postulat, igitur
scribe: Θανάτῃ ἀμφὶ - - -

V. 961.

*Αἱ αἰ. κατάρχομαι σεναγμὸν ὧ πελασγία.

Scholiastes αἱ αἰ non agnoscit, & revera, si versus
est ἰαμβος τρίμετρος ἀκατάληκτος καθαρὸς, ut Scho-
liastes dicit, omnino debent deleri [*]. Dein scri-
bendum σεναγμῶν, ut optime Scholiastes legit.

V. 974.

[*] Barnesius hæc duo αἱ αἰ etiam pro otiosis habet,
& in MS. defunt.

V. 974.

Ζηλωτὸς ὢν πόλ' οἶκος.

ὢν est hic delendum, hoc enim κῶλον, ut Scholiaſtes dicit, est τροχαϊκὸν ἰσχυφαλικόν. i. e. trochaeicum dimetrum brachycatalecticum.

V. 1055.

Φεῦ. πῶς ἂν ξίφος νῶ ταυτὸν, εἰ θέμης, κλάνοι.

Scribe ut metrum constet: [*]

Φεῦ. πῶς ξίφος ἂν νῶ - - -

V. 1094.

Καὶ ξυνθανεῖν ἔν δεῖ με σοὶ, καὶ τῇδ' ὄμμε.

Ἐμὴν γὰρ αὐτὴν, ἥς λέχος ἐπήνεσα,

Κρίνω δάμαρτα. - - -

Hoc ὄμμε hic prorsus est ineptum, scribendum est:

- - - σοὶ καὶ τῇδ' ἐμῇ.

Quod sequens versus ostendit, quem, ut rite procedat, sic scribito:

- - - λέχος ῥ' ἐπήνεσα.

V. 1134.

Ἐγὼς ἀκασον - - -

Post

[*] Idem ad h. l. ita scribit: Vel φεῦ extra versum poni, in scanſione, vel ἂν omnino tolli debet, ut constet metrum; sed prius esto potius. Vid. quæ nos ad Hec. V. 1116. JOS. BARNES.

Post ἔγνωσ pone signum interrogationis, quemadmodum & apud Scholiasten legitur.

V. 1155.

Καλῶς θανόντες, ἢ κακῶς σεσωσμένοι.

Scribendum omnino: [*] - - - εἰ κακῶς σεσ.

V. 1159.

- - - ἀλόγιστον δέ τι

Τὸ πλῆθος, ἀντάλλαγμα γενναίᾳ φίλᾳ.

Interpres inepte, sensus hic est: *Quovis alia multitudo nullo modo aequiparari potest vero amico.* Ἀλόγιστον est non numerandum, non putandum, in nullo momento ponendum. Scholiastis interpretatio etiam non placet: Ἀλόγιστον δέ τι] ἀσύνητον δέ ἐστιν τὸ ἀνταλλάττειν τὸ πλῆθος αὐτὸ, τῷ εὐγενεῖ φίλᾳ· ἕνα φησὶν ἄνδρα συνέλον προκρίνειεν ἄντις ἀλογίςτῃ πλῆθους τῶν πολλῶν. Ἄλλως· ἀσύνητον καὶ μωρὸν ἐστὶ τὸ ἀνταλλάττεισθαι ἄντι τῷ γενναίᾳ φίλᾳ πλῆθος, ἢ γὰρ τὸ προτιμᾶν τὸ πλῆθος ἀντὶ τῷ γενναίᾳ φίλᾳ· εἰ γὰρ τὸ πλῆθος θέλων δηλῶν ἀλόγιστον, ἀλλ' ὅτι ἀντάλλαγμα γινόμενον τὸ πλῆθος γενναίᾳ φίλᾳ· τετέστιν ἀντὶ γενναίᾳ φίλᾳ λαμβανόμενον, ὡς πλείονός τινος ἄξιον, ἀλόγιστον λαμβάνεται. καὶ ἐστὶν ὅμοιον τῷ ταχὺς παρεγένε, ἀντὶ τῷ ταχέως.

V. 1210.

Πυλάδη, τοιαύτης ἄρ' ἀμαρτήσῃ τάλας

Γυναικός, ἢ ζῶν, μακάριον κτήσῃ λέχος.

Inepta

[*] Editio Barnesii hunc versum ita exhibet: - - ἢ καλῶς σεσώσ.

Inepta oratio, & prior versus non procedit; scribendum hoc modo:

Πυλάδῃ, τοιαύτ. ἄρ' ἀμ. το.
Τυνακός; ἢ ζ. μ. κτ. λέχος;

Ergone o Pylades tali miser carebis Uxore? an vivens beatum possidebis thorum? Itaque Pylades apte ita respondet: 'Εἰ γὰρ γένοιτο. Videndum an non ἢ possit legi. Scholiastes enim vitiose: Ἡ ζῶν] ἢ τινι συζῶν. τὸ γὰρ ζῶν, ἀντὶ τῆς συζῶν, καὶ συνοικῶν.

V. 1247.

Τρισσοῖς φίλοις γὰρ εἰς ἀγῶν, δίκη μία,
Ἡ ζῆν ἀπασιν, ἢ θανεῖν ὀφείλεται.

Scribendum est: Ἡ ζῆν - - & refertur ad δίκη.

V. 1275.

- - - ἐχθροῖς ἦν Φανῇ.

Non bene, scribe: Φάνῃ. Scholiastes: Ἀπωλόμεθ' ἄρα ὧ φίλοι ἀνδρῶν, εἰ τὰς κεκρυμμένους, ζήσεις θῆρας, ἥγαν τὸν ὀρέστην καὶ τὸν πυλάδην δείξει καὶ μηνύσει τοῖς ἐχθροῖς.

V. 1281.

Ἡμι. Καλῶς τάγ' ἐνθεν, ἀλλὰ τ' ἀπίσω σκόπει,
Ὡς ἔ τις ἡμῖν Δαναϊδῶν πελάζειται.

Canterus in Notis dicit, se hunc versum emendasse Nov. Lect. l. 2. c. 7. nescio quænam sit ejus emendatio (*): versus ipse sanus videtur, tantum notan-

(*) Canterus c. l. emendat: - - - τὰ πρὸς σκόπει.

notandum verba, ἀλλὰ τὰπίσω - - - ab Hemichorio non dici, sed ab Electra, illius proin nomen ante ἀλλὰ esse affigendum. In posteriori versu potius scribendum πελάζειν.

V. 1284.

Φέρε νυν ἐν πύλαι
Σιν ἀκοὰν βάλλω.

Male Schol. ut & Interpres Latinus. Sensus est: *Age in portis vocabo, clamorem mittam*, & istud etiam ex mox sequenti versu firmatur, mox enim clamat:

Τί μέλλεθ' οἱ καὶ ὅικος
Ἐν ἡσυχίᾳ - - ;

Simili in significato etiam Evangelista Matthæus. c. IV. v. 24.

V. 1297.

Ἀμείβομεν κέλευθον
Σκοπεῖσαι πάντῃ. Scribe:
Ἀμείβω κέλευθον
Σκοπεῖσαι πάντῃ.

Chorus enim sæpissime in singulari quamvis ex multis compositus loquitur, & Scholiastes: Ἀμείβω κέλευθον) ἡ τροφή αὐτῇ κώλων ἐστὶ β'. τὸ α'. ἀντισπαστικὸν ἡμιόλιον, ἐξ ἀντισπάσσε καὶ τροχαίε. τὸ β'. ἰαμβικὸν καθαρὸν πενθημιμερές.

V. 1327.

Φόβος τις εἰσελήλυθ', ἣν τιν' ἐν δόμοις,
Τηλερὸς ἔσα δωμαίων, κλύω βοήν.

Videtur

Videtur post εἰσελήλυθ' punctum esse ponendum, reliqua interrogando pronuntianda, est proin post βοήν punctum interrogationis ponendum. Considerandum tantum an articulus iste ὅς, ἡ, ὁ, in interrogationibus pro τίς etiam ponatur. Utique hoc modo sumitur; Plato Phædr. p. m. 356. c. Ὁ δὲ ἡρέλο ἡνίνα ἐκάσῃ ἔχει ὠφέλειαν; Scholiastes legit ut impressi, & explicat hoc modo: Ἀλλὰ περίφοβος γέγονα διὰ τὴν γενομένην βοήν ἐν τοῖς οἰκοῖς, ἣν ἡκαστα πόρρω ἔστα. Κλύω βοήν.) λείπει διὰ. [Φόβος τίς.] δεόν ἐπεῖν πρὸς τὸ φόβος βοή· ἡνίνα κλύω, ἐπειδὴ τὸ ἡνίνα πρῆθηκε, πρὸς τὸ καὶ τὴν βοήν ἐπήγαγεν.

V. 1350.

οἱ ἐγώ· τίνας - - -

οἱ ἐγώ esset amphimacer, qui in iambico metro locum non habet; aut igitur scribendum οἱ ἐγώ. aut per συνίτησιν Poëtis familiarem οἱ ἐ in unam syllabam debet transire. Æschyl. ἐπὶ ἀ ἐπὶ θήβ. p. Ed. Steph. III. Ed. Ald. 37. b.

οἱ ἐγώ τάλανα, μάνις εἰμι τῶν κακῶν.

V. 1356.

Ἰὼ Ἰὼ φίλαι, κλύπον ἐγείρειε, κλύπον καὶ βοᾶν
Πρὸ μελάθρων, ὅπως ὁ πραχθεὶς φόνος.

Hi duo versus neutiquam procedunt, scribendi ergo, hoc modo:

Ἰὼ Ἰὼ φίλαι, κλύπον ἐπεγείρειε, κλύπον
Καὶ βοᾶν πρὸ μελάθρων, ὅπως ὁ - - -

Et

Et tunc βοὰν per συνίησιν poëticam in unam syllabam sumitur.

V. 1360.

Πρὶν ἂν ἐτύμως ἴδω τὸν ἐλένας Φόνον
Καθαιμακλὸν ἐν δόμοισι κείμενον.

Hi duo versus itidem mutili sunt, videntur aptissime hoc modo supplendi:

Πρὶν ἂν ἐτύμως ἴδω τὸν τῆς ἐλένης (potius
quam ἐλένας) Φόνον
Καθαιμακλὸν τοῖςδ' ἐν δόμοισι κείμενον. (*)

V. 1376.

Φρεῖδα Φρεῖδα γὰ γὰ
Βαρβάροις δρασμοῖς.

Scribendum παροξυλόνως· Φρεῖδα, Φρεῖδα, terra nobis barbaris nequaquam ad fugam patet. Quærit igitur mox:

Ἄι αἰ. πῶ φύγω ξέναι,
Πολιὸν αἰδέε' ἀμπλάμενος;

Φρεῖδος, προόδος, ἐξ ἧς τὸ ἐκ ἔρχεσθαι δηλῆται. Et quia Scholiaſtes dicit priorem hunc versum esse δακτυλικὸν τριμέτρον ἐκ σπονδαίων, alterum vero τροχαϊκὸν ἐφθημιμερῆ ἰδυφαλικὸν, posterior versus aliqua syllaba est augendus, forte aptissime hoc modo:

Βαρβάροις δὴ δρασμοῖς.

V. 1380.

(*) Conf. Schol. & Barn. ad h. l.

V. 1380.

- - - ὠκεανὸς ὄν
Ταυρόκερανος - - -

Oceanus taurino capite dicitur hic Neptunus, alias Ταῦρος & ταύρειος dictus. Hesych. Ταυρία (scrib. forte ταύρεια) ἐορλή τις ἀγομένη ποσειδῶνος & Ταῦρος, ταύρειος ὁ ποσειδῶν.

V. 1387.

Ὡς σ' ὀλόμενον σένω
Ἀρμάτειον, ἀρμάτειον μέλος
Βαρβάρω βοᾷ.

*Primaus versus, teste Scholiaste, debet esse τροχαι-
κὸς ἐφθημιμερὴς εὐριπίδειος, secundus τροχαικὸς
δίμελος ἀκατάληκτος καθαρός, tertius ἀντισπασ-
τικὸς δίμελος κατάληκτικὸς, ἐξ ἀντισπάσσε καὶ κρη-
τικῆ, vel τροχαικὸς ἐφθημιμερὴς εὐριπίδειος, ἰάμ-
βος ἀρχομένης. Scribendi itaque hoc modo:*

Ὡς σ' ἀπολόμενον σένω.
Ἀρμάτειον, ἀρμάτειον
Μέλος Βαρβάρω βοᾷ.

*Et ἀπολόμενον legi debere ex Scholiaste patet, qui
bis in exegeſi horum versuum ἀπολόμενον usurpat,
ut I. ὁ δὲ λόγος, σένω τὰ εἰρημένα, ἀπολόμενα
διὰ τὸ τῆς ἐλένης κάλλος. & iterum paulo post:
Διὰ τὸ τῆς ὀρνιθογόνου) σένω φησὶ τὸ ἴλιον ἀπολλό-
μενον (scribe ἀπολόμ.) διὰ τὴν δυσώθυμον ἐλένην.
Quid vero ἀρμάτειον μέλος sit, vide apud eundem
Scholiasten ibid. Hesych. Ἀρμάτειον, μέλος ἐνίοι*

Tom. V.

Q

δδ

δὲ τὸν τῆς Ἀθηναῖς νόμον, ἄλλοι τὸ ταχύ ἀπὸ τῆς
ἁρμάτος.

V. 1390.

Διὰ τὸ τᾶς ὀρνιθογόνου ὄμμα
Κυκνόπτερον, καλλοσύνας λήδας σκύμνε
Δυσσελένας, ξεσῶν περγάμων ἀπόλ-
λωνίων ἐριννῶν. ὀτρίοι.
Ἰαλέμων, ἰαλέμων δαρδανία τλάμων,
Γανυμήδεος ἱπποσύνα διὸς εὐνέτα.

Hi versus omnino corrupte sunt scripti, ex Scho-
liaſte cum cognosci poſſint quales verſus debeant
eſſe, eos ſic ſcribendos & corrigendos puto:

Διὰ τὸ τᾶς ὀρνιθογόνου ὄμμα
Κυκνόπτερον, καλλοσύναν
Λήδας σκύμνε δυσσελένας
Ξεσῶν περγάμων, τῶν
Ἀπολλωνίων ἐριννῶν,
Ὀτρίοι, ὀτρίοι,
Ἰαλέμων, ἰαλέμων,
Δαρδανία τλάμων γανυμήδεος
Ἰπποσύνα διὸς εὐνέτα.

Scholiaſtes: Ἰλίον, ἴλιον) καὶ ἡ παρεῖσα εὐροφῇ
μονόεὐρος ἐστὶ κώλων ιε'. - - - τὸ ζ'. ἰωνικὸν ἀπὸ μεί-
ζονος τρεῖς μετρον καὶ ἀλλήλικον ἐκ παίωνος δ', ἰωνικὸν
καὶ ἀμφιβραχέος, ἡ βακχεῖς διὰ τὴν ἀδιάφορον
τὸ η'. ἐπιχοριαμβικὸν δίμετρον ἀκατάληκτον ἐκ δι-
αμβῆ καὶ χοριάμβῃ· τὸ θ'. ἰαμβικὸν ἐφθημιμε-
ρὲς τῆς γ'. ποδὸς χορεῖς, εἰ δὲ βῆλει, ἰωνικὸν δίμε-
τρον ἀκατάληκτον ἐξ ἐπιτρίτης γ'. (eſt potius di-
pondeus) καὶ παίωνος α'. (eſt paeon quartus) τὸ
ι.

ί. παιωνικὸν ἡμιόλιον ἐκ παιώνος δ'. (est epitritus quar-
tus) καὶ σπονδαίς· τὸ ια' τροχαϊκὸν ὅμοιον τῷ ε'.
τὸ ιβ' ἰαμβικὸν διμέτρον βραχυκατάληκτον· τὸ ιγ'
παιωνικὸν διμέτρον ἀκατάληκτον ἐκ παιώνων δ'. τὸ
ιδ' δακτυλικὸν τέτταρτον καθαρόν· τὸ ιε' ὅμοιον
ἐφθημιμερὲς, ὃ καλεῖται λογκοιδικόν (scribe λογα-
οιδικόν) διὰ τὸ ἔχειν ἐπὶ τῷ τέλει τροχαϊκὴν συζυ-
γίαν. Vide Scaliger. Poët. l. 2. p. 143. vel potius
Ἡφαιστίωνος ἐπιτομὴν τῶν ἐννέα μέτρων apud Aristoph.
Loco καλλοσύνας scribendum puto καλλοσύναν, &
præcedens præpositio διὰ etiam ad illud pertinet,
ut sit διὰ καλλοσύναν δυσελένας λήδας σκύμνους,
propter venustatem utique Helenæ periit Troia.
Καλλοσύνη itaque esset pulchritudo, venustas, ana-
logia postulat hanc vocis hujus significationem,
plurimæ enim voces sunt hoc modo formatæ, &
minime assentior Scholiastæ, qui καλλοσύνας ex-
plicat περικαλλεσάτης· Καλλοσύνας δὲ ἀντὶ τῆς πε-
ρικαλλεσάτης· ὃ δὲ λόγος, σέσω τὸ ἔλιον τὸ ἀπο-
λόμενον διὰ τὸ τῆς δυσωνύμου ἐλένης κάλλος, ἦν
ἐγέννησε κύκνος, τῇ περικαλλεσάτῃ λήδα συνελθών.

V. 1398.

Ἄλινον αἶλινον ἀρχαὴν θανάτῃς
Βάρβαροι λέγουσιν αἶ, αἶ,
Ἀσιάδι φωνᾷ, βασιλέων
Ὅταν αἶμα χυθῇ κατὰ γαῖαν
Ξίφεσι σιδαρέοισιν αἶδα·
Ἦλθον εἰς δόμους, ἵν' αὖθ' ἑκάστα σοι λέγω,
Λέοντες ἔλαυνες δύο διδύμῳ·
Τῷ μὲν ὃ σφαίηλάτας παλῆς ἐκλήζετο,
Ὁ δὲ πᾶσι σφοδρῆς, κακομήτας ἀνὴρ,
Οἶος

* Οἷος ὀδυστεύς, σιγαῖ δόλιος.
 Πισὸς δὲ φίλοις, θρασὺς εἰς ἀλκοῖν,
 Ξυνεὶς πολέμῳ, Φονίῳ τε δράκων.
 * Ἔρροι τὰς ἡσύχας προνοίας κακῆργος ὢν.
 * Οἱ δὲ, πρὸς θρόνους ἔσω μολόντες,
 * Ἄς ἔγῃμ' ὁ τοξότας πάρις,
 Γυναικὸς, ὄμμα δακρυόεις
 Πεφυρμένοι, ταπεινοὶ
 * Ἔξονθ', ὁ μὲν τὸ κεῖθεν· ὁ δὲ τὸ κεῖθεν,
 * Ἄλλος ἄλλοθεν πεφραγμένοι·
 Περὶ δὲ γόνυ χεῖρας ἱκεσίης
 * Ἐβαλλον, ἔβαλλον ἑλένας ἄμφω.
 * Ἀνὰ δὲ δρομάδες ἔθορον, ἔθορον
 * Ἀμφίπολοι Φρύγες·
 Προσεῖπε δ' ἄλλος ἄλλον,
 Πεσάν ἐν φόβῳ,
 Μὴ τις εἴη δόλος·
 Καδόκει τοῖς μὲν ἔ.
 Τοῖσδ' ἀρκυσατάν
 Μηχανὰν ἐμπλέκειν
 Παῖδα τυνδαρίδ' ὀμήροφόντας δράκων.

Versus hi valde corrupte scripti tum ex conjectura
 tum praeunte Scholiaste sic scribendi videntur:

* Αἰλινον αἰλινον ἀρχὰν θανάτῳ
 Βάεβαροι λέγουσι αἰ αἰ,
 * Ἀσιαῶδι φωνᾷ,
 Βασιλέων ὅταν αἶμα χυθῇ κατὰ γαῖαν.
 Ζίφεισι σιδαρέοις αἶδα.
 * Ἦλθον εἰς δόμους, ἵν' αὖθ' ἑκάστῳ σοι λέγω
 Λέοντες ἔλαυνες δύω διδύμῳ.
 Τῷ μὲν τραίηλάτας παλῆς ἐκλήϊζετο,
 * Ο

*Ο δὲ πᾶς εὐφίς, κακομήτας,
 Οἷος ὀδυσεὺς σιγαῖ δόλιος,
 Πισὸς δὲ φίλοις, θρασὺς εἰς ἀλικᾶν,
 Συνεὶος πολέμῳ, Φονίος τε δράκων.
 *Ἔρροι πᾶς ἡσύχῃ προνοίας
 Κακῆργος ὢν.
 *Οἱ δὲ πρὸς θρόνους ἔσω μολόντες,
 *Ἄς ἔγῃμ' ὁ τοξότας πάρις,
 Γυναικὸς, ὄμμα δακρυόεις
 Πεφυρμένοι, ταπεινοὶ
 *Ἔξονθ', ὁ μὲν τὸ κῆρθεν, ὁ δὲ τὸ κῆρθεν,
 *Ἄλλος ἄλλοθεν πεφραγμένοι.
 Περὶ δὲ γόνυ χέραις ἱκεσίαις
 *Ἐβαλον, ἔβαλον ἑλένας ἄφνω.
 *Ἀνὰ δὲ δρομάδας ἔθορον, ἔθορον
 *Ἀμφίπολοι φρύγες.
 Προσεῖπε δ' ἄλλος ἄλλον,
 Περὶ ἐν φόβῳ,
 Μὴ τις εἴη δόλος.
 Καὶ δόκει τοῖς μὲν ἔ.
 Τοῖσι δ' ἀρκυσάτα
 Μηχανᾶ ἐμπλέκειν
 Παῖδας Τυνδαρίδα, ὁ
 Μῆροφόνιαις δράκων.

V. 1410. loco ἔρροι τᾶς scribo ἔρροι πᾶς, ad πᾶς
 subintelligitur ἀνὴρ, πᾶς ἀνὴρ ἡσύχῃ προνοίας, ut
 vir vel homo antiquæ virtutis. Helych. Πρόνοια,
 προενθύμησις, ἐπιμέλεια, φρονίς; Et forte supe-
 rius ἀνὴρ hinc sumtum est, quod antiquissimis co-
 dicibus adscriptum erat margini, quod dein ad κα-
 κομήτας sumtum, & quidem merito elegantissima
 oratio & sententia Euripidi restituitur; malam rem

precatur Phryx ille omni illi qui tacite tantum meditatur, utpote qui mala tantum machinetur, & Pylades certe in fabulis ita inducitur ut taciturnus & meditabundus, & Eunuchus iste, quia a Pylade in maximum timorem conjiciebatur, dicit, quod exinde potuisset colligi ex Pyladis meditabundi specie aliquam malitiam eum meditari: Certum est homines maxime prudentes, & proin ad res agendas maxime promptos taciturnos & meditabundos esse. Notum est iudicium Caroli V. Imp. de Principe Araufion. Euripid. Orest. v. 1523.

Πᾶς ἀνὴρ, καὶν ὄλως ἢ τις, ἡδεῖται τὸ φῶς ὄρων.

Scholiasies: Ἐρῶι τᾶς ἡσύχας) φθιρέω φησὶν ἔτος ἐπὶ κακουργίᾳ ἔμπειρος ὢν· προνοόμενος τῆς ἡσυχίας ἐπὶ κακῷ· Ἄλλως· διαφθαρείη ὑπὸ τῆς ἡσύχας προνοίας, ἡσυχον δὲ αὐτὴν φησὶ, τὴν ἀπροσδοκήτως πάντῃ ἀμυνομένην· προνοίαν δὲ τὴν ἐμμενέμενην· τινὲς δὲ ἔτος· ὁμωζέτο κακουργος ὢν μετὰ ἡσύχας προνοίας. V. 1411. Οἱ δὲ πρὸς θρ. Scholiast. ὁ σύνδεσμος οἱ δὲ ἀντὶ τῆς δὴ, ἢ ἢ· οἱ δὴ· ἔτοι δὲ φησὶν ἔνδον εἰσελθόντες εἰς τὰς θαλάμους. V, 1418. --- ἐλένας ἀμφω, pro hoc ἀμφω merito & optime ponitur ἀφνω· ἀμφω primo omnino inepte hic, poneretur, cum oratio tota satis id de utroque Pylade & Oreste jam declaret; dein versus illud prorsus non patitur, ἀφνω vero optime hic quadrat, dicitur quippe quod Pylades & Orestes ingressi Helenæ thalamum primo confederint utrinque ad Helenæ latera, post vero subito ἀφνω supplices manus conjecerint ad genua Helenæ, eamque sic comprehenderint, hinc quia subito id fecerunt,

cerunt, servi Helenæ propterea timore perculsi
exiluerunt de domina malum quid timentes. V.
1425. - - ἀρκυζάταν Μηχανάν - - - pro hoc au-
dacter scribendum puto, ἀρκυζάτα μηχανᾶ, cum
constructio verbi ἐμπλέκειν id postulet, dicimus
enim ἐμπλέκειν τινὰ μηχανῇ, δικτύοις, &c. sic in
Epigram. l. 2. Lucilius ἀράχνη τὸς πόδας ἐμπλεχ-
θεὶς, ὑπτίος ἐκρέματο. (*) vel & quandoque præ-
ponitur nomini præpositio, & quidem ipse Scho-
liastes videtur agnovisse hoc ἀρκυζάτα μηχανᾶ,
dicit enim hoc modo: Τοῖς δ' ἐδόκει) τοῖς δὲ ἐδό-
κει ὀρέσης ἐν ἀσφαλεστάτῃ δικτύων μηχανῇ, καὶ
περιβλήματι· λίνω ἐμπλέκειν καὶ ἐμβάλλειν τὴν
ἐλένην, οἷον εἰς ἀρκυζάτην μηχανήν, καὶ ὡς περι-
βλημα λίνων· οἷον εἰς δολοφονίαν· ἄρκυς γὰρ τὸ
δίκτυον.

V. 1430.

Παρά Βόρρυχον αὐραν αὐραν
Ἑλένας, ἐλένας εὐπαγεῖ κύκλω. Scribe:
Παρά Βόρρυχον αὐραν, αὐραν
Ἑλένας εὐπαγεῖ κύκλω. Vel:
Παρά Βόρρυχον αὐραν ἐλένας,
Ἑλένας εὐπαγεῖ κύκλω.

V. 1432.

Πτερίνω πρὸ παρηίδος αἴσσω.

O 4

In

(*) Causa hujus in ἀρκυζάταν μηχανάν corruptionis co-
gnosci potest ex Auctoris prælectione de iis, ad quæ is at-
tendere debet, qui Græcos Auctores emendare vult, quæ
extat in MUSEO HELV. P. XIII. p. 17.

In voce αἴσων est συνίησις, ut αἴσ. in unam syl-
labam sumantur.

V. 1433.

Βαρβάροισι νόμοισιν. Scribe:
Βαρβάροις νόμοισιν.

V. 1438.

Ἀγάλματα συζολῆσαι
Χρήζουσα λίνω Φάρεα πορφύρεα. Scribe:
Ἀγάλματα συζολίσαι
Χρήζουσα λίνω
Φάρεα πορφύρεα.

V. 1443.

Θές ἴχνος πέδῳ δεῦρ' ἀποσᾶσαι κλισμῶ.

Scribe:

Θές ἴχνος πέδῳ δεῦρ',
Ἀποσᾶσαι κλισμῶ.

V. 1447.

Ἄγει δ' ἄγει νιν, αἶδ' ἐφείπετο,
Οὐ πρόμαντις ὦν ἐμελλεν.
Ὁ δὲ συνεργός, ἀλλ' ἐπρασσ' ἰὼν, κακὸς Φωκεύς.
Οὐκ ἐκποδὼν ἴτ' ἀλλὰ κακοὶ Φρύγες;
Ἐκλήϊσε δ' ἄλλον ἄλλοσε
Στέγης· τῆς μὲν ἐν σαθροῖσιν
Ἱππικοῖς, τῆς δ' ἐν ἔδραισι,
Τῆς δ' ἐκεῖσε κείθεν, ἄλλον ἄλλοσε.

Versus hos sic scribe:

Ἄγει

Ἄγει δ' ἄγει νιν· αἱ δ' ἐφείπετ',
 Οὐ πρόμαντις ὧν ἔμελλεν.
 Ὁ δὲ συνεργός, ἀλλ' ἐπρασσ'
 Ἴων, κακὸς Φωκεύς.
 Οὐκ ἐκποδὼν ἴτ' ἀλλ' ἄγ' ὦ κακοὶ Φρύγες;
 Ἐκλήϊσε δ' ἄλλον ἄλλοσε ζέγης.
 Τὲς μὲν ἐν σαθμοῖσιν ἱππικοῖς,
 Τὲς δ' ἐν ἐξέδραισι.
 Τὲς δ' ἐκῆϊσε κείθεν,
 Ἄλλον ἄλλοσε.

Scribe pro τὲς δ' ἐν - - - & τὲς δ' ἐκῆϊσε - - - τὲς δ' ἐν - - - & τὲς δ' ἐκῆϊσε - - - nam non est ab articulo composito ὅδε, ἡδε, τόδε, sed δ' est pro conjunctione δὲ, & refertur ad præcedens μὲν, τὲς μὲν, τὲς δέ. Dein loco ἐν ἐδραισι non dubito quin ἐν ἐξέδραισι scribi debeat (*): nam primo illud ἐν ἐδραισι versus non patitur, dein si, ut Scholiastes interpretatur ἐν ἐδραισιν est ἐν οἰκοῖς ἀποπάτῃ, spurcius est quam ut ab Euripide fuerit in theatrum productum. Quid vero ἐξέδρα sit vide apud Lexicographos; Cicer. l. I. de Nat. Deor. c. 7. Offendit eum sedentem in Exhedra, & cum C. Velleio senatore disputantem. Id. Ep. Fam. l. 7. Ep. 23. Exhedria quedam mihi nova sunt instituta in porticula Tusculari, ea volebam tabellis ornare. Vide Schol. Br. Hom. Od. ω'. 207. hoc vero ἐν ἐξέδραισι mutatum esse in ἐν ἐδραισι existimo ab imperito librario, qui vocem ἐξέδρα ignorans putabat ἐν ἐξέδραισι tres voces separatas esse, & præpositionem ἐξ non posse

O 5

cum

(*) Vide mox ante citatam Auctoris Orationem p. 21.

cum Dativo conjungi, eam, cum ἐν' præcederet
Dativum postulans, ejiciendam putavit.

V. 1460.

Ἀμφὶ πορφυρέων πέπλων ὑπὸ σκότῃ
Ξίφῃ σπᾶσαντες - - -

Una voce scribendum potius ἀμφιπορφυρέων, ut
sit σπᾶσαντες ξίφῃ ὑπὸ σκότῃ ἀπφιπορφυρέων
πέπλων, *stringentes gladios sub tenebris undiqua-*
que purpurearum vestium; gladios enim sub vesti-
bus occultatos habebant.

V. 1470.

Κτύπησε κρᾶτα μέλεον πλαγαῖν.

Quomodo pectori brachium imponens potuerit ca-
put percutere? nam dicitur præcedenti versu:

Λευκὸν ἐμβαλῆσα πῆχυν σέρνοις.

Omnino igitur scribe κᾶρτα, *valde gravem ictum*.
Μέλεον, μάταιον, ἀτυχές, ἀσύνδετον, κακόν.
Scholiast. Κτύπησε κρᾶτα) μετὰ τῶν σηθῶν, καὶ
τὴν κεφαλὴν ἐκτύπησε.

V. 1471.

Φυγᾶ δὲ ποδὶ τὸ χρυσευσάνδαλον ἵχνος. Scribe:
Φυγᾶδὶ δὲ ποδὶ - - - *fugitivo pede*.

V. 1584.

Ἀρνῇ κατακτὰς, καὶ φ' ὕβρει λέγεις τάδε;

Simpliciter tantum post τάδε σικτέον, & punctum
interrogationis tollendum.

V. 1601.

V. 1601.

- - - α̃, α̃, μηδαμῶς δράσεις τάδε.

Rectius scribitur hoc modo: - - - μηδαμῶς δρά-
σης τάδε· in Subjunctivo Modo.

V. 1605.

Ἔν γ' ἐν δίχοις α̃ν χερνίβων; τί γὰρ ἔ;

Versus non est integer, & τὸ ἔν etiam minus pla-
cet, scribendum forte:

Σὺ γ' ἐν δίχοις α̃ν χερνίβων; τί δὴ γὰρ ἔ;

Et Scholiastes hoc posterius commodum habet.

V. 1607.

Μενέλ. Ἀγνὸς γὰρ ἐμὶ χέραι. Ὅρῃ. ἀλλ' ἔ
ταὺς φρένας.

Versus non rite procedit, scribendum itaque loco
χέραι, χεῖραι, vel potius ταὺς χέραι, cum &
ταὺς φρένας sequatur cum articulo, & tum quartus
pes erit anapæstus.

V. 1617.

Μεν. Σοὶ σφάγιον ἐκόμισ' ἐκ φρυγῶν; Ὅρ. εἰ
δὲ τόδ' ἦν.

Optime Canterus in suis Notis dicit malle se pro
σοὶ ponere σέ, sed quia versus non procedit etiam
sic scribendum forte:

--- εἰθε δὲ τόδ' ἦν· sic quinta regione erit dactylus.

V. 1671.

Καὶ τοι

Καὶ τοι μ' ἐσῆει δῆμα, μή τινος κλύων
Ἀλασόρων, δόξαιμι σὴν κλύειν ὅπα·

Scribe & distingue hoc modo:

- - - μή τινος κλύειν.
Ἀλασόρων δόξαιμι, σὴν κλύων - - -

V. 1676.

ὦ Ζηνὸς Ἑλένη χαῖρε παῖ, ζηλῶ δέ σε,
Θεῶν κατοικήσασαν Ὀλβιον δόμον·

Omnino scribendum in futuro tempore Θεῶν κατοικήσασαν - - - nondum enim erat Helena in coelum sumpta, sic enim paulo ante v. 1639. de Helena dicit:

Κάσσιό τε, πολυδεύκει τ' ἐν αἰθέρος πτυχαῖς
Σύνδακος ἔσαι. - - -

Et iterum idem Apollo inferius v. 1686.

- - - ἐγώ
Δ' Ἑλένην Ζηνὸς μελάθροισ πελάσῳ,
Λαμπρῶν ἄστρον πόλον ἐξανύσας.

V. 1685.

Ἴτε νυν κατ' ὁδόν, τὴν καλλίστην
Θεῶν εἰρήνην τιμῶντες·

Interpres: *Ite nunc in viam, pulcherrimam* - - ita & Schol. sed ego post νυν distingo, ut sic sit: *Ite nunc, in via (underwegs) pulcherrimam* &c.

T A N T U M.

JOANNIS JACOBI BREITINGERI DISQUISITIO CRITICA

de Examine

DUBLÆ N. T. LECTIONIS

rite instituendo :

Exemplo MATTH. VI: 13. illustrata.

§. I.

Subsidia critica, quibus omnis Lectionis varietas, quæ quidem in N. F. Codicibus occurrit, dijudicanda venit, sunt vel *Codices MSS.* vel *Translationes antiquæ*; Vel *Commentarii ac Scripta Patrum Ecclesiasticorum*. Atque hæc ipsa Subsidia, quibus omne de variantibus Lectionibus in N. T. Libris obviis iudicium constat, spectari itidem debent, tanquam totidem munimenta ac præsidia, quibus Deus S. Lectionis integritatem & certitudinem fartam tectam præstare voluit. Potuisset quidem Deus, si ita ipsi visum fuisset, alia ratione intemeratæ Lectionis certitudinem in Ecclesia sua conservare, atque nos de illa sine opera nostra persuadere: si aut ipsos Virorum Θεοπνεύτων Codices ἀυτογράφες ad nos illibatos transmittere voluisset; ita enim nobis integrum fuisset omni tempore ad hanc normam cætera N. F. exempla exigere ac castigare: aut si ipsos Librarios, qui in describendis Codicibus operam suam locarunt, infallibiles & ἀναμαρτήτους præstitisset; tunc nulla in Lectione varietas orta fuisset. Atqui horum

rum neutrum citra miraculum effici potuisset; Deus vero hoc impendio nunquam solet abuti, quoad per viam naturalem & ordinariam fines, quos sapienter intendit, obtinere potest. Quandoquidem igitur Deo, cui ut sacrae Lectioni in Ecclesia sua semper constet fides non perinde est, placuit, mature [*] nobis primorum & authenticorum Codicum usum subtrahere, atque etiam permittere, ut hominum culpa & injuria dubiae Lectionis varietas induceretur, non superest dubium, quin Deus ordinariis his praesidiis Sinceritati Lectionis sacrae, absque interposito miraculo satis consultum atque provisum esse statuerit, si quidem homines non tæderet operæ, quam in scrutandis, examinandis ac dijudicandis veris Lectionibus ponere necesse foret. Adeoque non fallor, si mihi persuadeam, quum Deus solam hanc verae Lectionis cognoscendæ viam, quæ cum nostro studio ac labore conjuncta esset, nobis reliquam fecerit, ejus consilium fuisse, non insolita aliqua ratione nobis extorquere fidem, sed nostram judicandi facultatem atque solertiam exercere, & Critices sacrae studia, quæ legitimo Subsidiiorum usu constant,

[*] Seculo adhuc III. exeunte quædam S. Virorum *Ἀνθόγραφα* extitisse fidem facere posset Fragmentum de Paschate antiquissimum, quod PETRO ALEXANDRINO a plurimis tribuitur, quodque DIONYS. PETAVIUS sub fin. Uranologii f. 397. publicæ luci exposuit: Hoc ad Jo. XIX. 14. hæc habet: ΩΡΑ ΗΝ ΩΣΕΙ ΤΡΙΤΗ, καὶ ὡς τὰ ἀκριβῆ βιβλία περιέχει, αὐτό τε τὸ ἰδιόχειρον Ἰωάννη τῷ Ἐυαγγελιστῇ, ὅπερ μέχρι τῆ νῦν πεφύλακται, χάριτι Θεοῦ, ἐν τῇ Ἐφεσίῳ ἀγιοτάτῃ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ὑπὸ τῶν πιστῶν ἐκείσοι προσκυνεῖται. Quanquam aliquantum suspecta sit hujus Testimonii fides.

stant, & sine quibus de Lectionis sacrae integritate nulla datur vera ac solida persuasio, Ecclesiae suae commendare: Tantum enim abest, ut haec studia veritati aut Lectionis integritati noxia aut reformidanda sint, ut non alia habeat, quibus se tueri possit praesidia.

§. II. Cum omnis quaestio circa Lectionis sacrae varietatem sit *Quaestio* quam vocant *Facti*, quae proinde nonnisi Testium fide nititur, ipsa illa Subsidia critica, quae nobis singulari divina Providentia conservata sunt, tanquam *Testes* spectari possunt, quorum fides secundum principia Logices diligenter est exploranda atque aestimanda. Adeoque non dubito affirmare, quo quis melior fuerit Logicus & theoreticus & practicus, tanto religiosorem eum quoque fore Criticum: eum enim demum religiosi Critici nomine dignum esse censeo, qui quum de integritate Lectionis N. T. in genere fuerit persuasus, quia alias frustra esset in Scripta relata evangelica doctrina, in inquirenda peculiari aliqua, eaque genuina & Apostolica Lectione, nullis praconceptis opinionibus indulget, nihil gratiae, nihil odio dat, sed uni veritati favet, eamque ad liquidum perductam cupide amplectitur; contra vero nullam hodie receptam & usitatam Lectionem pro genuina admittit, nisi quae idoneorum Testium fide fuerit confirmata. Quandoquidem vero omnis Testimonii auctoritas pendet a testantis facultate & fide, nulla quidem *per se* neque aetatis, neque numeri Testium in alterutram partem vis esse potest: Error enim, quanquam in plurima exempla propagatus, adeoque multorum consensu confirmatus, nihil unquam

quam valet contra unius, cuius satis perspecta fides est, Testimonium: atque etiam quum error aliquis possit esse antiquus, veritatis cognitio nulli præscriptionis juri adstringi potest. Quoniam tamen in hoc rerum genere raro ita expeditum est nostrum de Testis facultate ac fide iudicium, ut citra ullam dubitationem in illo possimus acquiescere, non exiguum aliquando potest esse ætatis primum, deinde etiam numeri momentum in recte æstimanda ac metienda Testis auctoritate: Et ætatis quidem vis in eo posita est, 1.] quod omnis genuina Lectio antiquior est quam depravata; & 2.] quod ex ætate subinde non vana nascitur de Testis facultate præsumtio: quum enim omnes Librarii perinde sint erroribus obnoxii, posteriores tamen errores erroribus cumulasse admodum probabile est. Numerus autem eam vim habet, 1.] quod minus credibile est, posse plures in eodem loco & eodem modo errare, 2.] quod fraus aliqua inter plures multo facilius patefcat. Atque de utroque hoc momento critico rectissime iudicat Venerandus Abbas BENGELIUS in *Appar. Crit. ad N. T.* p. 379. §. X. „ Solet autem præferri *Antiquitas* Codicum & *Bonitas* & *Multitudo*, quæ
„ dotes sane contemni non debent, conjunctæ
„ præsertim: imo vero requiri debent; sed tamen
„ rem non conficiunt; nam sæpe pro utraque
„ Lectione [raro enim multiplex est,] multi Codices, qui & antiqui & boni esse dicuntur, militant. Neque *Multitudo* per se multum valet.
„ . . . Immo unus Codex manus primæ pluris
„ est, quam multæ ex eo propagatæ Codicum
„ catervæ. . . . *Bonitatis* opinio nimis laxa est:
„ nam qui optimi perhibentur Codices, ii quoque

que ipsi totam ferme Lectionis varietatem continent, adeoque eam non dicunt. *Palmam* obtinet *Antiquitas*: nam sane genuina omnis Lectionis antiquior est. Sed tamen Antiquitatis iactatio, vereor ut nunquam circulatoria sit: nam tota prope Lectionis varietas longo orta est intervallo ante Græcos Codices hodie superstites: nec refert, quot Secula horum antiquissimus quisque nunc habeat; sed quot Seculis mutatum onum feracibus a manu distet Apostolica. Plurimum autem illud ab Antiquitate argumentum primis rei Christianæ temporibus valuisse TERTULLIANUS fidem facit *Libr. adv. Marcion. IV: 2.* Ego, inquit, meum dico esse verum, Marcion suum. Ego Marcionis affirmo adulteratum, Marcion meum. Quis inter nos determinabit, nisi temporis ratio ei præscribens auctoritatem, quod antiquius reperitur, & ei præjudicans vitiationem, quod posterius revincetur. In quantum enim falsum corruptio est veri, in tantum præcedat necesse est veritas falsum. . . . Alioquin quam absurdum, ut si nostrum antiquius probaverimus, Marcionis vero posterius . . . id verius existimetur, quod est serius? . . . His fere compendiis utimur, cum de Evangeliiis adversus Hæreticos expeditur, defendentibus temporum ordinem posteritati falsariorum præscribentem. Ubi tamen hoc probe notari velim, potiore illam, quam dixi, ætatis & antiquitatis præstantiam, quotiescunque in Testibus requiritur, tantum non penitus destruere & excludere alterum illud, quod in numero & consensu multitudinis positum est, requisitum, quia antiqui Codices MSS. a recentioribus, & probatissimis a magis depravatis numero longe superari constat.

§. III. Quanquam vero possit aliquis de Sinceritate & Integritate Lectionis sacrae in universum esse persuasus ac certus rationibus quibusdam generalibus, quarum praecipuae sunt, tum quod Deus fine suo, propter quem coelestem doctrinam per ipsos Apostolos in Scripta referri voluit, penitus excideret, nisi agnoscat, omni tempore provida supremi Numinis cura in Ecclesia tot conservata esse Subsidia, quae accedente hominum opera ac industria sufficerent ad veram ac genuinam Lectionem discernendam ac stabiliendam; tum quod in confesso sit, postquam nostra hac aetate pleraque cognoscendae genuinae Lectionis Subsidia doctorum Virorum incredibili studio & curiosa diligentia accurate sunt excussa, evangelicam Jesu Christi & Apostolorum vel fidei vel morum Doctrinam ex tam ingenti variantium Lectionum farragine nullatenus tamen labefactari, immo ne in uno aliquo articulo, qui quidem alicujus momenti sit, ullum detrimentum capere. Quamprimum autem ad singulares circa dubias Lectiones, & utra alteri sit praefenda, Quaestiones descenditur, tunc non amplius sufficit generalis isthaec persuasio, utpote quae nulli ex hodiernis editionibus praeceteris favet, sed in casibus singularibus idoneos Testes deposcit, quorum fides & auctoritas proprio cujusque examine ac judicio satis sit spectata. Itaque in quocunque casu singulari id imprimis sedulo cavere nos oportet, ne ullum Ictum in alterutram partem admittamus, cujus qualitatem, quantum quidem fieri potest, non habeamus per omnia, quae fidem alicujus vel augere vel imminuere possunt, momenta exploratam.

§. IV. Quo.

§. IV. Quoniam vero Testes illi, quorum est in hujusmodi causæ cognitione aliqua auctoritas, ad tres Classes, seu ad tria genera referri solent, operæ pretium erit in universum disquirere, quænam singulis Classibus in hoc judicio critico vis atque auctoritas inesse possit. I. Ad primam igitur Classem referuntur MSS. CODICES Græci, qui hoc adhuc tempore in variis Europæ Bibliothecis sunt superstites, quos maximam partem doctorum Virorum cura diligenter habemus recensitos atque cum editis comparatos, ut quodnam singulis vel ab antiquitate, vel a Lectionis puritate pretium sit statuendum, hujus rei cognoscendæ studiosos fugere non possit: Quapropter non admodum difficilis aut impedita esse potest omnis causæ disceptatio, quæ solis his Testibus statve caditve. Quando vero hi Testes a Patrum & antiquissimarum Versionum testimonio disident, atque diversam Lectionem tuentur, tum causæ disceptatio majorem videtur habere difficultatem; quæ tamen facile erit superanda, si Canonem illum criticum, quem acerrimus hodiernæ Lectionis propugnator DAN. WHITBY in *Exam. Var. Lect.* Lib. II. c. I. §. I. p. m. 107. sciscit, sequi in judicando non dubitemus; ubi hunc in modum pronunciat: *Lectioes variantes a MSS. desunt, quas nec antiqui Patres, nec Græci Commentatores, nec Versiones vetustissimæ agnoscunt, jure optimo rejiciendas esse nemo infitiabitur.* Scilicet cum antiquissimi ex MSS. Codicibus hodie superstites vix sextum a Christo nato Sæculum attingant, ac plerique MSS. Libri DC. DCC. DCCC. DCCCC. annos a primis Apostolorum ἀποστόλοις antevertantur, æquum non esse videtur illis majorem tri-

buere fidem, quam vero monumentis tot Sæculis antiquioribus & proxime ab Apostolorum ævo distantibus, ubi in oppositas partes discedunt. Ita quoque quum variantem aliquam Lectionem proxime post Apostolorum ætatem, seu primis rei Christianæ Sæculis jam invaluisse testatum est, exiguum oportet esse MSS. Librorum hodie adhuc superstitum in his cernendis momentum ac iudicium: in quo rursus habeo suffragantem Cl. WHITBY in *Præfat. ad Libr. cit.* ubi in hanc sententiam disserit: „ Ne autem media omnia sustulisse videar, „ ex quibus de Lectione genuina certum, vel saltem idoneum in quo acquiescat iudicium, feratur: „ Dico primo; *Id certum & extra dubium esse videatur, ubi Patres in his rebus versati variasse Lectionem textus pronunciant, variantem ibi Lectionem ante eorum tempora obtinuisse: de qua non aliter iudicium fieri potest, ubi in neutram partem aliquid pronunciant, quam ex priorum Patrum lectione, Versionibus antea conceptis, aut Textus ipsius circumstantiis.* Habent quidem Critici Canonem, qui sciscit, *Id, in quo Græci Codices MSS. iique probatissimi, aut plerique consentiunt, pro genuino esse accipiendum.* Atque omnino huic Canoni quin sua constet ratio in iis rebus, quæ sola MSS. Codicum hodie adhuc superstitum fide nituntur, dubium nullum est. At minus recte illum adhiberi, ubi de aliqua Varietate quæstio est, quæ omnem MSS. Codicum ætatem longe excedit, vel unico, eoque clarissimo exemplo palam faciam: scil. in illa vexatissima & antiquissima quæstione circa *αὐθεντικῶν* loci nobilissimi I. Joh. V. 7. Si quis heic Canonem illum applicare & urgere vellet, atque præ hoc omnem antiquæ Latinæ Interpretationis aut

Patrum

Patrum Latinorum *Tertulliani, Cypriani, &c.* auctoritatem contemnere, actum omnino foret de hoc loco gravissimo: Siquidem in nullo antiquo Codice Græco, qui hodie extat, quantum hactenus apparet, versus iste conspicitur: Contra eum exhibent *Latina Versio* antiqua, *Tertullianus, Cyprianus*. Ex quo clarum est temere prorsus aliquando & ad invidiam concitandum jactari illud: *Quid justius est, an Latinos, ut recentiores, ad Græcos, quippe antiquiores, corrigi; an Græcos propter Latinos lituram pati?* II. Alteram Classem Testium constituunt VERSIONES antiquæ, quæ immediate ex Græco fonte fluxerunt; reliquæ enim quas ex aliis Versionibus esse demum propagatas constat, hic in censum non veniunt. Quum autem Versiones antiquas dico, non intelligo eas promiscue omnes, quales hodie in editis Libris circumferuntur, maximam partem interpolatas, sed in quantum eas sinceras ad nos pervenisse certum est. Ita quum Latinam Versionem antiquam laudo, id non statim ad Vulgatam Ecclesiæ Rom. Interpretationem, variasque ejus editiones trahendum est: Intelligo enim eam Latinam Versionem, quam nobis antiquissimi Ecclesiæ Latinæ Patres passim in suis Commentariis per fragmenta conservarunt, & qualis in multis optimæ notæ Codicibus MSS. superest. Atque hoc præcipue nomine Latinæ inter cæteras antiquas Versiones primas partes tribuendas esse censeo, quod alia nulla sit, cujus antiqua Lectio tot ex antiquitate fide dignis documentis perinde sit confirmata, aut cujus totidem reliqui sint MSS. Libri; ex quibus quid olim lectum fuerit, possumus cognoscere: De cæterarum enim Versionum, Orientalium maxime, quales in editis nostris Li-

bris repræsentantur, fide & cum prisca Lectione consensu, aut parum nobis constat, aut eas variis modis Editorum licentia interpolatas esse certum est. Horum autem Testium dignitatem in eo positam esse existimo, quod prisca illas Versiones ex optimis Græcis Codicibus, quales antiquitus in Ecclesiis aservabantur, fuisse confectas admodum probabile sit; ut adeo antiqua & sincera cujusque Versionis Lectio, imprimis si Patrum aut aliarum etiam Versionum consensu fuerit confirmata, optimo ejus temporis, quo confecta est, exemplari græco auctoritate æquipolleet: ex quo simul manifestum esse arbitror, quantum hujusmodi testimonia iis sint anteferenda, quæ ex sequioris ætatis MSS. Codicibus produci solent. III. Ad tertiam denique Classem Testium, quibus aliqua in confirmanda S. Lectionis N. T. Sinceritate auctoritas tribuitur, pertinent Commentarii & Scripta Patrum ecclesiasticorum. Equidem non ignoro, horum Testium fidem a plurimis hoc nomine suspectam reddi, quod in citandis S. Scripturæ dictis fuerint ut plurimum negligentiores, ut qui sæpissime non consulto Textu sacro e memoria dicta sacra allegaverint, unde mirum non sit, eos subinde aliqua vel addidisse, vel omisisse, vel mutavisse. Sed perinde non ignoro, quo studio alii, & nuperrime imprimis ANSALDUS, hanc accusationem depellere ac diluere sint conati: in quo tamen utraque pars modum excedere mihi videntur, illi in accusando, hi in excusando, dum nullum faciunt neque inter Lectiones sacras, neque inter Auctores ecclesiasticos eorumque Scripta discrimen. Quanquam enim negari non possit, Patres ecclesiasticos in suis ad populum Sermoni-

monibus aliquando sacras quasdam Sententias quo-
ad sensum magis, quam quoad verba retulisse,
atque etiam non raro ad scopum suum detorta re-
citasse: Nihilominus tamen in perpetuis suis Com-
mentariis, quibus aut integrum aliquem S. Lib-
rum, aut insignem aliquam Pericopam dedita
opera tractandam susceperunt, item in Scriptis ac-
curatioribus sive dogmaticis, sive polemicis, si-
ve catecheticis, in quibus orthodoxæ Doctrinæ
causam agunt, illos plerumque summa religione
Codicum suorum Lectiones referre, sequi, urge-
re, magnaque diligentia enucleare, compertum est.
Et quot quæso non dantur Patrum allegationes,
in quibus nulla ex his erroris aut mutationis su-
spicionibus locum habere possit? v. c. ubi unus
Patrum eandem Lectionem aliquoties eodem mo-
do repræsentat: ubi varietatem Lectionis diserte
inducant: ubi ipse nervus orationis una Lectione
præ altera nititur: ubi prolixiora quædam dicta
pressius recitant &c. &c. Ut taceam inter illos
plures extitisse, qui critica plane diligentia in dis-
cernendis variis Codicum sui temporis Lectionibus
fuerant versati, quo in genere ADAMANTIUS &
HIERONYMUS maxime excelluerunt. Quorsum
etiam pertinent, quæ Cl. WHITBY de Patrum
eccles. singulari studio ac religione in tuenda ac
propaganda sincera Lectione in *Præf. ad Exam.*
var. L. §. prædicat: ubi inter alia hæc habet:
„ Patres Græcos, quod doctioribus notum est, con-
„ stat habuisse ad tempora *Tertulliani* primæva Apo-
„ stolorum manibus exarata Exemplaria, a tempore
„ *Origenis & Eusebii* Exemplaria accurata, ad quæ, cum
„ opus esset, provocare solebant, certaque media,
„ ex quibus emendatiora a non correctis, accu-

„ rata ab inaccuratis , ab interpolatis genuina di-
 „ stinguere potuerunt. „ Et mox rursus : „ Hæc
 „ si quis animo expenderit , ei haud parum veri-
 „ simile censebitur , hos omnes Ecclesiæ Antisti-
 „ tes Libris interpolatis , Scholiis & marginalibus
 „ notis vitiatis , S. Scripturæ textum polleris tra-
 „ didisse. . . . Nec enim de iis tam aspere ju-
 „ dicare par est , quibus in promptu esset exem-
 „ plaria *anglicæ* adire , & quibus nec ingenium
 „ defuit Textum ab his glossematis & scholiis mar-
 „ ginalibus discernendi , nec erga S. Scripturas
 „ ea reverentia , quæ ipsos ad istam discretionem
 „ faciendam sedulo moveret. „ Quando autem
 Græcorum Patrum , vel etiam ex Latinis eorum ,
 quos Græcos Codd. secutos esse compertum ha-
 bemus , Commentarios in idoneorum Testium nu-
 merum adscribo , nolim ego de his iudicium fie-
 ri ex omnibus hodiernis promiscue editionibus :
 multi enim Editores posthabita Lectione , quam
 MSS. Libri referebant , in S. Textibus ad hodie-
 nam Græcam aut etiam Vulgatam N. T. Versio-
 nem & Lectionem refingendis nihil non sibi indul-
 serunt , quo factum est , ut Patrum Scripta eas
 textus S. Lectiones aliquando referant , quibus cum
 subiecta explanatione prorsus non convenit : Ut
 adeo & in his quoque iudicium criticum requi-
 ram , ne pro Patris eccles. Lectione habeatur ,
 aut venditetur , quod ab Editore temere fuerat
 suppositum. Horum autem Testium autoritatem
 in eo esse positam dico , quod hac ratione multo
 certius atque etiam apertius constare possit , quid
 in optimis Græcis istius ætatis Codicibus fuerit le-
 ctum , immo quæ subinde Lectio ab integra Ec-
 clesia fuerit probata , imprimis quando interposito
 iudicio

judicio critico rationes dilucide nobis explicant, quibus in discernendis genuinis Lectionibus fuerant usi: In genere vero plura nobis de his cognita sunt, ex quibus potest ferri iudicium de eorum facultate, doctrina, diligentia, fide, quam vel de Translationum autoribus, vel de Librariis, qui ut plurimum in obscuro sunt, comperta habemus. Latinae autem Ecclesiae Patrum testimonio in universum non majora tribuo, quam quae primae illi Translationi, quam quemque eorum secutum esse certum est, debentur: nisi ubi ex testimoniorum consensu perspectum habemus, Lectionem aliquam ab integra Ecclesia Latina fuisse susceptam ac defensam; quia haud iniquum esse censemus plura tribuere universae alicui Ecclesiae, quam privato cuique doctore: Quanquam solus Ecclesiae consensus veritatem Lectionis per se non sufficienter probare possit. Cum his fere consona sunt, quae habet vener. BENNELIUS in Appar. crit. p. 414. Recentiores Patres Graeci, singuli fere Codicibus Graecis singulis equiparari possunt; Latini, Latinis. Antiqui vero & Graeci & Latini excellentem habent auctoritatem: Multas ii longe vetustissimas apocryphas lacinias ex monumentis, quae cito intercidere, proferunt: atque ut ab Haereticorum & doctorum minus conspicuorum, sic ab Apostolorum Codicibus primaevis quam proxime absuerunt, & per impostorum versutiam existimulati, Codicum sinceritatem vigilantissime curaverunt.

§. V. Postquam haec haecenus praefatus sum, faciam nunc bona cum Lectoris venia periculum in exemplo Quaestionis criticae de Clausula O. D. apud Matthaeum, cujus Quaestionis momenta in

utramque partem ita expendam, ut iudicium nullum mihi sumam, sed cuique veritatis studioso id integrum relinquam. Singularem esse hujus varietatis rationem agnoscit etiam Cl. WHITBYUS, quapropter eam inter insigniores & majoris momenti Variantes relatam peculiari tractatione Lib. II. Cap. I. Sect. I. cum aliis quibusdam N. T. locis sub examen revocavit, ejusque vindicias instruxit. Antequam vero ipsos in utramque partem Testes audiamus, animus est paulo diligentius inquirere, in quo posita sit peculiaris hujus Varietatis ratio, & in utram partem major probabilitatis species appareat, si ex sola possibilitate iudicium ferendum sit: Datur enim sæpissime in alterutram partem facilior lapsus & errandi copia, multoque sunt manifestiora & magis probabilia erroris indicia in hanc quam in alteram suspensionem. Jam vero isthæc varietas circa O. D. Clausulam apud Matthæum, non versatur in levi aliqua unius vocalæ aut locutionis omissione, vel transpositione, aut mutatione; sed in integræ alicujus pericopæ Sinceritate vel admittenda, vel rejicienda, & quidem ejuscemodi pericopæ, quæ ex communi alterius partis sententia non exiguam partem constituat ejus Formulæ, quæ inde ab ipsis Apostolorum temporibus in Ecclesia Christiana a singulis fidelibus publice privatimque frequenter fuerit usurpata & ex memoria recitata. Cum autem isthæc varietas efficiat, ut alii Clausulam istam in quibusdam libris temere additam; alii per incuriam omisam argutentur, quæritur, utra suspicio per se spectata majorem habeat probabilitatis speciem, quantum quidem intelligi potest, si spectemus, non quid re vera fide testium factum esse constet, sed

sed
quan
Libra
tanta
bend
tanti
lam
rit,
trans
ctore
tente
potu
scere
na,
integ
mun
defec
Opp
doxo
IV.
conj
perh
Eccl
mun
D.
cum
ctar
cliv
cura
Ecc
Cla
pri
cur
mi

sed quid fieri potuerit. Jam vero dicant nobis quam probilitatis fidem mereatur ista opinio, quæ Librariis, idque jam secundo post C. N. Sæculo, tantam tribuit oscitantiam, ut potuerint in describenda Formula ipsis adeo familiari & quæ vel oscitantibus sæpe excidat, tam insignem ejus particulam silentio transmittere: Dicant, qui fieri potuerit, ut hoc errore semel admissio idem in tot alia transfusus sit exempla, nullo vel Librario vel Lectore errorem in tam insigni defectu animadvertente: quinimmo & hoc concedant necesse est, potuisse tam apertum omnibus errorem ita invalescere, ut universa quam late patuit Ecclesia Latina, oblitterata pristinae ac cottidianæ Formulæ integritate ac memoria, illum plena fide & communi assensu reciperet, nemine unquam ullum defectum suspicante aut errorem subolfaciente. Opposita contra hypothesis, quæ hanc Clausulam doxologicam Orationis formulæ apud Matthæum IV. demum post C. N. Sæculo a Librariis additam conjicit, fidem sibi exinde vult conciliare, quod perhibet, tum hanc Clausulam O. D. in publicis Ecclesiæ liturgicis libris fuisse receptam atque communi usu non minus tritam, quam fuerit ipsa O. D. formula; tum vero in publico Ecclesiæ usu cum Oratione Dominica plerumque fuisse conjunctam: & quoniam illis temporibus non adeo proclive fuerit omnibus in publico orationis usu accurate discernere, quæ divino præscripto & quæ Ecclesiæ auctoritate essent consecrata; facile hanc Clausulam ex publicis Ecclesiarum Codicibus in privatos transire ac propagari potuisse; maxime cum etiam sæpe a doctis & doctoribus hæc promiscue fuerint habita, ac non ita, ut par erat, ab
invicem

invicem distincta, quod vel *Chrysostomi* exemplo videri possit.

§. VI. Sed quoniam hic de facto quæritur, non de jure aut modo possibilitatis, age ipsos Testes in utramque partem audiamus: Non autem infra Sæculum a C. N. sextum descendemus, quia ab origine hujus Varietatis longius remoti in hac causa non eam auctoritatem habent, quæ ab idoneis testibus requiritur. Prodeant ergo καθεξῆς Græcæ Ecclesiæ Patres, & primus inter illos ORIGENES, cujus extat περὶ εὐχῆς Libellus, quem circa annum post C. N. CCXXXI. fuisse conscriptum communis fert opinio. In hoc Libello τὴν ὑπογραφεῖσαν ὑπὸ τῆς Κυρίᾳ προσευχὴν *Adamantius* secundum *Matthæi* & *Lucæ* Textum §. 18. propositam deinceps per partes diligenter explanat. Ac vero in tota hac tractatione hujus Clausulæ neque vola neque vestigium ullum apparet, ut videatur eam penitus ignorasse. Jam vero frustra hic est omnis suspicio, qua quidam Patrum auctoritatem imminuere satagunt, quasi non ex inspecto textu Codicis, sed ex memoria negligentius, conceptam Orationis formulam allegaverit: vel sola Libelli inspectio omnem hanc suspensionem funditus evertit, ubique enim plus quam critica diligentia *Matthæi* ac *Lucæ* λέξεις inter se comparat, hinc ad singula fere tractationis τμήματα legas hujusmodi formulas: Ὁ Λεκάς ταῦτα παρασιωπήσας ἔταξε. Ἡ δὲ ὁ Λεκάς. Τὸ δὲ παρὰ τῷ Λεκά σσειώπηται. Non autem defuisse Origeni optimorum Codicum copiam, non defuisse facultatem, ingenium κριτικώτατον, sensumque in Scripturis exercitatum supra jam testatum dedimus, & a nemine, quod sciam, in

in dubium vocatur: Hinc ejus N. T. *Endosis* tanto jam olim in pretio fuit habita, ut passim omnium frequentissime describeretur. Quidni igitur ejus testimonium amplius valeret, quam unius ejus temporis Græci Codicis suffragium? At, inquis, ejus ego testimonium nullum audio; altum de Clausula tenet silentium. Est ita; sed hoc ipsum silentium luculentissimum præbet testimonium, eum Orationem Dominicam, quam ex professo enarrandam susceperat, absque Doxologia, pro integra habuisse, & hanc partem deinceps additam prorsus ignorasse: Fac enim Clausulam in ipsius Codicibus fuisse lectam, aut tanquam partem integrantem O. D. tum temporis promiscue usurpatam; quam mihi dabis idoneam rationem, ob quam ausus fuerit in sua de precibus institutione usitatam & familiarem hanc formulam eximia aliqua parte truncare? Istum vero Origenis Libellum habemus accuratissime ad fidem *MSC. Holmiensis*, nunc *Collegii S. Trinit. Cantabrigiæ* recensitum; & quanquam hunc Codicem, præter quem non aliud integrum exemplum usquam extare testis est novissimus Operum Origenis editor R. P. *CAROLUS de la RUE*, lacunis hiare non paucis ipsa Editorum confessione constat, nullam tamen fidem inveniet callida suspicio, quasi forte ex unico hoc *MSC.* Codice hujus Clausulæ tractatio exciderit: Primo enim qui *MSC.* Codicem recensuerunt, fidem suam nobis etiam hoc documento probarunt, quod lacunas & hiatus in Codice obvios diligenter annotarunt, nihil autem eo in loco, ubi hæc Clausulæ tractatio desideratur, deesse annotatum legimus: Deinde non uno loco tantum, sed bis hanc Clausulam excidisse oportet,

ret,

ret, tum in eo loco, quo formulam ex Matthæo integram exhibet, tum in fine tractationis cum tota illius expositione. Neque cum aliqua specie verisimilitudinis dici potest, Textum O. D. qualis in hoc MSC. Codice repræsentatur, fuisse aliquando a Librario ad Latinum vel alium Codicem, qui Clausulam non habuerit, castigatum; contrarium enim ex eo manifestum est, quod Textus ille Matthæi in hoc Codice Lectionem aliquam novam conservat & ab ipso *Millio* non annotatam, scil. ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφήκαμεν, quam solus Codex *Barb. 1.* confirmat. Nec denique Textum ex Matthæo ad Lucam fuisse castigatum, ut melius ipsis conveniret, apparet, cum quod in hujus Codicis textu inter Matthæum & Lucam longe notabilior est differentia, quam in hodiernis nostris Codicibus, quanquam Clausula utrinque desideretur, adeo ut *Origenes* §. 18. ipse dubitet, an non plane diversa sit quam Lucas exhibet precandi formula. Nihil ergo superest, quam ut dicamus *Origenem* in suis Codicibus Clausulam O. D. non legisse, immo ejus ætate eam tanquam partem O. D. non fuisse usurpatam: quod si enim tum temporis in nonnullis Matthæi Codicibus extitisset, aut communi usu fuisset frequentata, certe præcipuam hanc inter Lucæ & Matthæi formulam differentiam, non potuisset alto silentio præterire aut Clausulæ tractationem sine offensione penitus omittere, quasi ea tantum explanaret, in quo Lucæ cum Matthæo conveniat: hoc enim a suo instituto alienum fuisse diserte docet §. 26. Γεννηθῆ-
το το θελημα σου, ως εν ουρανῳ καὶ επι γης. Ὁ λε-
κῆς μετὰ τὸ. Ελθεῖο η βασιλεια σου. Ταῦτα παρα-
σιωπήσας ἔταξε. Τον ἀγρον ημων τον επισιον / διδου
ημιν

ἡμιν καθ' ἡμέραν· Διόπερ αὖς προελάξαμεν λέξεις, ὡς
 παρὰ ΜΟΝΩ, τῷ Ματθαίῳ κειμένας ἐξετάσωμεν ἀπο-
 λούδας τοῖς πρὸ τούτων. II. Alter Testis est CY-
 RILLUS Hierosolymitanus, Catech. XXIII. Mystagog.
 V. de S. Liturg. §. XI. Εἴτα μετὰ ταῦτα τὴν εὐχὴν
 λέγομεν ἐκείνην, ἣν ὁ Σωτὴρ παρέδωκε τοῖς οἰκείοις αὐ-
 τοῦ μαθηταῖς, μετὰ καθαρᾶς συνειδήσεως πατέρας
 ἐπιγραφόμενοι τὸν Θεὸν καὶ λέγοντες· ΠΑΤΕΡ ΗΜΩΝ.
 κ. τ. λ. - - - Deinde postquam singillatim & per
 partes totam O. D. enarrasset, hanc tractationem
 ita concludit: Ἀλλὰ γυται ἡμας ἀπο τοῦ πονηροῦ·
 Πονηρὸς δὲ ὁ ἀντικείμενος Δαίμων, ἀφ' οὗ γυάθῃναι εὐ-
 χόμεθα. Εἴτα μετὰ ΠΛΗΡΩΣΙΝ τῆς Εὐχῆς λέγεις
 ΑΜΗΝ, ἐπισφραγίζων διὰ τῆς Ἀμὴν, ὃ σημαί-
 νει γένοίῃς, τὰ ἐν τῇ Θεοδιδάκτῳ Εὐχῇ. Scripsit Cy-
 rillus Cathecheses circa annum Christi CCCXLVIII.
 En hic testimonium disertum & nullis dubitationi-
 bus obnoxium, quod Clausula ad integritatem
 O. D. non pertineat: atque ipsum etiam ΑΜΗΝ
 ex usu Liturgico, tanquam Antiphonum, hic
 videri possit adjectum. Habet autem hoc Testi-
 monium tanto maiorem vim & auctoritatem, quod
 Catecheses illæ non tanquam privati Doctoris scri-
 ptum considerandæ veniunt, sed tanquam Scri-
 ptum ecclesiasticum, quod publice instituendis fi-
 delibus recens baptizatis inserviret, atque cultus
 publici rationem explicaret; adeoque si pleniorē
 aliquam & perfectiorem O. D. formulam usurpas-
 set Ecclesia Hierosolymitana, Cyrillum Cateche-
 tam in neophytorum institutione tam insignem
 laciniam ei detrudere fuisse ausum, quis sibi per-
 suaserit? Ut taceam in Palæstina, adeoque Cyril-
 lo ad manus fuisse Codices N. T. græcos optimos.
 III. Tertium produco Testem GREGORIUM Nys-
 senum,

senum, cujus extant εἰς τὴν προσευχὴν, in Oratio-
nem Domini Homiliae V. Hic vero Vir ἐλογι-
μώτατος, qui floruit post medium Sæculum IV.
expositionem totius O. D. hunc in modum con-
cludit. Homil. V. *Quin stantes Deum precemur*: Ne
nos inducas in tentationem, sed libera nos a ma-
lo, a quo liberet nos gratia Dei, ὅτι αὐτῷ ἡ δύναμις,
καὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν
καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τὰς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Cen-
suit quidem *Millius* Clausulam a *Gregorio Nysseno*
penitus fuisse omissam, quod eam non, ut insti-
tuti ratio & analogia postulasse videbatur, sincere
ac sine ulla admixtione propositam, exegesi brevi
& perspicua illustrasset: Habuit ergo *Millius* hanc
Doxologias formulam a *Gregorio* adjectam, non
pro O. D. parte, sed pro formula mere liturgica,
qua sæpe aliàs in publicis precibus & sermonibus
uti consueverint. Contra Cl. *Whitby* l. c. p. 111.
non omissam a *Gregorio* Clausulam, sed more
Græcarum quarundam Liturgiarum hanc una cum
Doxologia Filii & Spiritus S. simul prolatam esse
sciscit. Adeoque minus certum esse videtur, quid
Gregorius in suo Codice Matthæi legerit. Cæte-
rum, quod *Whitby* fatetur *Gregorium* hic morem
Græcarum quarundam Liturgiarum esse secutum,
non potuit Hierosolymitanam intelligere, a qua
Clausulam abfuisse supra ex *Cyrillo* didicimus: Hæc
autem ipsa opinatio mirifice favet illi doctorum
Virorum conjecturæ, qui sibi persuadent Clausu-
lam hanc ex usu liturgico in publicis precibus Ora-
tioni D. apud Matthæum, & quidem sub ipsum
fere hoc tempus, adhæsisse: Quam conjecturam
non parum juvant, quæ idem *Gregorius* l. c. de
promiscuo usu Doxologiæ in Sacris memorat:

„ Græca

Græca Ecclesia, inquit, Orationi Dominicæ
 æque subjungit hanc Clausulam, & aliis preca-
 tionibus: ut illi, quæ incipit, ὁ Θεὸς, ὁ Θεὸς
 ἡμῶν κλ. Eucholog. fol. σιγ'. B. illi, ἐκ νεκρῶς
 ὁρῶν κλ. fol. ια'. B. &c. &c. . . . Subjungunt
 etiam hymnis suis, ut illi, cui titulus Τρισάγιον.
 Typic. fol. ξη'. B. col. i. Adhuc magis mani-
 festum est: nam invenimus aliquando ὅτι σὺ
 εἶναι, ubi non est Πάτερ ἡμῶν, ut in Typic.
 fol. ξη'. B. col. i. & Euchol. fol. κ'. B. Alibi
 invenimus Πάτερ ἡμῶν, ubi non est ὅτι σὺ εἶναι,
 ut Typic. fol. ξζ'. A. col. i. κθ'. A. col. i. λδ'.
 A. col. i. & 2. Insuper quodocunque imme-
 diate, semper tamen distincte recitata inveni-
 mus: Et Πάτερ ἡμῶν populi est: ὅτι σὺ εἶναι Sa-
 cerdotis ubique est repetitio. Μετὰ δὲ τὸ, πάτερ
 ἡμῶν &c. ἐκφωνεῖ ὁ Ἱερεὺς, ὅτι σὺ εἶναι. &c. infi-
 nitis prope locis. Ex quo loco clarum est
 Orationem D. sæpe etiam in publicis Sacris abs-
 que Doxologia fuisse recitatam; quod qui factum
 fuerit, si quidem Doxologiam pro parte Oratio-
 nis D. habuerunt, non intelligo. IV. Denique
 quartum Testem ex Græcis appello CÆSARIUM,
 Gregorii Nanzianzeni fratrem, sub cujus nomine ha-
 bentur Dialogi, ubi Quæstion. XXIX. ait: Οἷον
 ἐνισχύομεν ἐπινικίως τὸν Χριστὸν ἐν τῷ καιρῷ τῆς θείας
 τῶν μυστικῶν τελείης βοῶντες, ὅτι σὸν τὸ κράτος, ἡ
 βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα. Ἴδε τὸ ἐνικὸν
 τῆς θείας φύσεως τῆς Πατρὸς καὶ τῆς Υἱὸς καὶ τῆς ἁγίας
 Πνεύματος. Posset quidem hic locus prima specie
 videri contrariæ sententiæ favere: Sed, uti recte
 judicat vener. Bengelius, vis hujus testimonii in
 eo posita est, quod hanc Doxologiam diserte,
 non ut partem O. D. sed ut partem Liturgiæ pro-
 ponit:

ponir: cum tamen ejus proposito melius inservii-
set, si pro parte O. D. hanc Doxologiam agno-
visset.

§. VII. Prodeant vero nunc etiam quos Latina
Ecclesia producit in hanc Sententiam Testes: I. An-
tiquissimus omnium est TERTULLIANUS, Sæ-
culi II. post C. N. Scriptor celeberrimus, cujus
peculiaris extat *de Oratione Liber*, quem in primis
Tertulliani Scriptis referendum esse viri docti cen-
sent, quod nulla in eo Montanismi vestigia de-
prehendantur. In eo vero Libro accuratam O.
D. expositionem exhibet, quam ita concludit:
*Eo respondet CLAUSULA, interpretans quid sit, ne
nos inducas intentationem: Hoc enim est, SED
EVEHE NOS A MALO.* Tertullianum autem in
hac explanatione S. Matthæi textum secutum esse,
patet ex ejus præfatione in hæc verba: *Considere-
mus itaque, benedicti, cœlestem, ejus Sophiam, in
primis de præcepto secrete adorandi, quo & fidem
hominis exigebat, ut Dei omnipotentis & conspectum &
auditum sub tectis & in abditis etiam adesse consideret:
& modestiam fidei desiderabat, ut quem ubique & au-
dire & videre fideret, ei soli religionem suam offerret.*
Sequente Sophia in sequenti præcepto proinde pertineat
ad fidem & modestiam fidei, si non agmine verbo-
rum adeundum putemus ad Dominum, quem ultro suis
prospicere certi sumus. Et tamen brevitatis ista, quod ad
tertium Sophiæ gradum facit, magnæ ac beatæ interpre-
tationis Substantia fulta est, quantumque substringitur
verbis, tantum diffunditur sensibus. - - Incipit a
testimonio Dei & merito fidei, quum dicimus: PATER
NOSTER. &c. Habemus itaque apertam Tertulli-
ani confessionem sua ætate Clausulam O. D. apud
Matthæum his verbis fuisse comprehensam: *ΑΜΑ*
pūca

ῥῶσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Neque vero hujus Viri autoritas ad solam Latinæ Versionis auctoritatem redit, ad quam nonnulli eam reducere satagunt: etenim Cl. *Whitby* Libr. cit. p. m. 49. ob hanc rem acriter invehitur in *Millium* dicens: *Cur tam fidenter pronunciavit Tertullianum Virum græce doctissimum, loca a se citata ex Latinis Versionibus produxisse; PAMELIO etiam contradicente, eum non tam Latinis translatis, quam Græcis Codicibus veteribus usum esse (*)*. Possem quidem ejusdem Scriptoris aliud in hanc rem testimonium ex *IV. adv. Marcionem Libro* excitare, ubi Orationem Domini strictim persequens ex singulis ejus Sententiis adversus Marcionem concludit, prætermissa quoque Clausula doxologica. Atqui vero manifestum est, *Tertullianum* ibi adversus Marcionem, qui ex Evangelistis solum *Lucam*, neque eum totum, admisit, disputantem, non *Matthæi*, sed *Lucæ* textum esse secutum; adeoque ad causam nostram nihil valeret. II. Qui proxime hunc excipit est *CYPRIANUS*, cujus extat in *Orationem Dominicam Libellus*,

Q 2

bellus,

(*) Immo admodum probabile est Tertulliani ætate ipsa sanctorum Virorum ἀνθολογία adhuc extitisse; de Præscr. Hær. Cap. XXXVI. ita scribit: „Age jam, qui
 „ voles curiositatem melius exercere in negotio salutis
 „ tuæ, percurre Ecclesias Apostolicas, apud quas ipsæ
 „ adhuc cathedræ Apostolorum suis locis præsident, apud
 „ quas ipsæ AUTHENTICÆ Litteræ eorum recitantur,
 „ sonantes vocem & repræsentantes faciem unius cujusque.
 „ Et quanquam, ut rectissime notant GROTIUS, HUETIUS, SIMONIUS, alique, authenticus Codex non semper idem est cum ἀνθολογία; in hoc tamen Tertulliani loco promiscue esse accipienda, ipse orationis contextus suadere videtur.

bellus, quem anno post C. N. CCLII. esse conscriptum admodum probabile est. Hunc Librum *Augustinus* passim laudat, inprimis vero in *Lib. de Grat. & Lib. Arb. Commoneo & exhortor*, ut b. *Cypriani Librum*, quem scripsit de *Oratione Dominica* diligenter legatis, & quantum vos Dominus adjuverit intelligatis memoriaeque mandetis. Studuisse autem *Cyprianum* *Orationem Domini* quantum fieri potuit integram & intemeratam conservare, ipse in exordio Libri his verbis declarat: *Quæ potest esse magis spiritalis Oratio, quam quæ a Christo nobis data est, a quo nobis & Spiritus S. missus est? Quæ vera magis apud Patrem precatio, quam quæ a Filio, qui est veritas, de cujus ore prolata est? Ut ALITER orare, quam docuit, non ignorantia sola sit, sed culpa. . . . Oremus itaque sicut Magister Deus docuit. Is vero primum ipsam O. D. Formulam integram, at omissa Clausula, exhibet: deinde vero ejus tractationem his verbis concludit: Post ista omnia in consummatione Orationis venit CLAUSULA, universas petitiones & preces nostras collecta brevitate concludens: In NOVISSIMO enim ponimus: Sed LIBERA NOS A MALO, comprehendentes adversa cuncta. III. Cum hoc Teste conjungo Seculi IV. Scriptorem HILARIUM, qui in *Explanat. Matth. Canon. V.* adeo probavit superiorem *Cypriani Libellum*, ut ad hunc remittens ipse a tractatione O. D. manus abstinuerit: verba ejus ita habent: De orationis autem Sacramenti necessitate nos commendandi CYPRIANUS Vis sanctæ memoriæ liberavit. Quanquam & TERTULLIANUS hinc volumen aptissimum scripserit. Sed consequens error hominis detraxit Scriptis probabilibus auctoritatem. Quod si jam Rich. Simonium audiamus, Cyprianus potestatem sibi permisit adeundi fontes,*

ac Græcum Sermonem pro lubitu suo vertendi, quandoquidem ejus Versio cum Vulgata Hieronymi non consentiat. Hilario autem Græcos Codd. non fuisse occlusos colligo ex de Trinit. l. 10. p. 253. Nec sane ignorandum a nobis est, & in Græcis & in Latinis Codicibus quam plurimis [Luc. XXII: 43. 44.] vel de adveniente angelo, vel de sudore sanguinis nil scriptum reperiri. IV. Testis quartus, isque gravissimus est HIERONYMUS, qui non tantum optimos suæ ætatis Græcos Codd. diligenter consuluit, sed etiam Latinam Interpretationem ad Græcos fontes emendavit: Ita in Epist. ad Sunniam & Fretellam profitetur: Si quando apud Latinos in N. T. quæstio exorta est, & inter exemplaria varietas, recurrimus ad fontem Græci Sermonis, quo novum scriptum est Instrumentum. Et in Præfatione ad Damasum in IV. Evangelia: Novum opus me facere cogis ex veteri, ut post Exemplaria Scripturarum toto orbe dispersa, quasi quidam arbiter sedeam. Pius labor, sed periculosa præsumptio, judicare de cæteris ipsum ab omnibus judicandum. - - - Si enim Latinis Exemplaribus fides est adhibenda, respondeant quibus, tot enim sunt Exemplaria pene quot Codices. Sin autem veritas est quærenda de pluribus, cur non ad Græcam originem revertentes ea quæ vel a vitiosis Interpretibus male reddita, vel a præsumtoribus imperitis emendata perversius, vel a librariis dormitantibus aut addita sunt, aut mutata, corrigimus? - - - Igitur hæc præsens Præfatiuncula pollicetur IV. tantum Evangelia Codicum Græcorum emendata collatione, sed & veterum: nec quæ multum a Læctionis latinæ consuetudine discreparent: Ita calamo temperavimus, ut his tantum, quæ Sensum videbantur mutare correctis, reliqua manere pateremur ut fuerant. Jam vero Textus Matthæi ex

Q 3

ejus

ejus recensione habet: SED LIBERA NOS A MALO. AMEN. Commentarius perinde Clausulam ignorat. Posset quidem adversus hujus Testimonii luculentissimi vim & auctoritatem excipi & ad Clausulam O. D. accommodari, Hieronymum forte hoc ipso in loco rigorem criticum cauta quadam ratione temperasse, ne sua editio a Lectionis Latinæ consuetudine nimium discreparet. Verum huic scrupulo satisfecit vener. *Bengelius* Appar. crit. p. 466. „ Neque vero *Hieronymus* dum Latinæ „ recensione *Matthæi Canones Eusebii Cæsariensis* „ applicavit, in Græco *Eusebii* exemplari Clausulam, sub quam continuo novus Canon incipit, „ legit: Nam si legisset, tam insigni differentia „ Latini Interpretis & Græci Codicis *Eusebiani* „ inductus, saltem hoc, utrum probaret ipse „ Clausulam, an improbaret, adhibitis *Adamantii Pierii*que Codicibus, indicasset in Scholiis, „ in quibus sine Clausula AMEN particulam attingit. Idem *Pelagianos* refutans, totamque Orationem Dominicam Libr. III. contra eos applicans, eo tandem devenit, ut dicat, credentes „ AD EXTREMUM inferre: SED LIBERA NOS „ A MALO; & Clausulam, quæ vehementer ad „ institutum pertineret, non attingit: cum tamen „ contra eosdem *Pelagianos* etiam illa verba alleget, quæ in quibusdam Exemplaribus & maxime „ in Græcis Codd. juxta *Marcum* in fine ejus Evangelii adscripta inveniri testatur. Recognitionem illam Evangelistarum dedicavit *Hieronymus Damasus*, qui anno CCCLXXXIV. obiit. At anno CCCCXIII. facta est, quæ in Libris contra *Pelagianos* memoratur *Marcellini* cædes: tantis temporum spatiis Clausulam ab *Hieronymo*, „ tam

„ tam multis tamque necessariis in causis non
 „ laudatam, & tamen in ullo Codice Græco,
 „ quamlibet tot regionibus peragratis, lectam ei
 „ fuisse, quis, qui Hieronymum novit, dicere
 „ sustinet? Plane ignota Hieronymo, ignota op-
 „ timis non solum Origenis, sed etiam Eusebii
 „ Codicibus Græcis fuit Clausula. „ V. His de-
 „ nique adjungo AUGUSTINUM, qui plurimis in
 „ locis O. D. scil. quater seorsim in *Sermonibus ad*
 „ *Competentes*, & simul cum *Sermone Domini in mon-*
 „ *te*, & in *Libro de orando Deo cap. XI. XII.* & in *En-*
 „ *chiridio* exponens & cum Luca accurate conferens,
 „ nihil de Clausula dicit. Addit vener. *Bengelius* ar-
 „ gumento ab Augustini Silentio repetito novam
 „ vim in Appar. crit. p. 466. dicens: „ *Valerius Hip-*
 „ *ponensis* Episcopus Græcus erat; itaque latinas
 „ pro eo conciones habebat presbyter Augustinus.
 „ Nunquam ne hancce *quotidianam*, ut idem Au-
 „ gustinus nec solus appellat, Orationem eos si-
 „ mul oravisse aut consideravisse dicemus? ergo
 „ saltem a Valerio, si is Clausula usus fuisset,
 „ Clausulæ notitiam accepisset Augustinus. Quan-
 „ quam ipse etiam, quum Libr. II. de *Sermone*
 „ *Dom. in monte* ait: *Ex uno Græco, quod dictum*
 „ *est ἐκ ενός ἑνός utrumque inferas & inducas transla-*
 „ *tum est:* Græcos Codices sibi collatos ostendit,
 „ in quibus si Clausulam legisset, certe vel appro-
 „ bans, vel dubitans, vel reputans indicasset: „
 „ Quod posterius ex ejus ad Hieronymum Epistola
 „ X. adhuc luculentius patescit: Proinde haud parvas,
 „ inquit, *Deo agimus gratias, de Opere tuo, quod Evan-*
 „ *gelium ex Græco interpretatus es, quia pene in omnibus*
 „ *nulla offensio est, cum Scripturam Græcam contule-*
 „ *rimus, unde si quispiam veteri falsitati contentiosus fue-*
 „ *rit,*

rit, prolatis collatisque Codicibus, vel docetur facillime, vel refellitur. Itaque prope usque ad finem Sæculi post C. N. quarti, quanquam plures essent & Græci & Latini Patres, qui Orationem Dominicam vel seorsim & dedita opera exposuerunt, vel in S. Matthæum commentarios scripserunt, quod Clausula O. D. per hoc tempus ut pars O. D. fuerit cognita aut usurpata, ejus rei nullum extat documentum: ut adeo merito fidem desiderem in Cl. Withby, quando affirmare non dubitavit l. c. p. m. 110. Legas Clausulam apud OMNES Græcos commentatores in locum. Verius per CCC. prope annos apud NULLUM.

§. VIII. Audiamus vero nunc etiam alteram partem, & quænam ex hoc genere in antiquitate præsidia inveniat Clausula O. D. doxologica dispiciamus. Primus, qui eam ut partem O. D. & quidem tanquam ab ipso Domino profectam venditat, est Joannes CHRYSOSTOMUS, Sæculi IV. præcipitis Homiliastes & Augustino, ex superioribus Testibus extremo, fere æqualis. Hic duobus locis, nimir. Homil. XX. in Cap. VI. Matthæi hanc Doxologiam tanquam partem O. D. luculenter exponit: deinde Serm. X. in varia N. T. loca iterum ad hanc causam redit, ubi hæc leguntur: Δια τοῦτο καὶ τῷ τέλει τῆς προσευχῆς, τοῦ Θεοῦ τὴν βασιλείαν, καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν δόξαν ὑπέδειξεν, εἰπὼν· Οἱ σου εἰσι ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμην. Ταῦτα γὰρ φησιν αἰτῶ παρὰ σέ, ὅτι οἶδα σε βασιλέα πάντων, αἰώνιον κεκλημένον κράτος, καὶ πάντα δυνάμενον, ὅσα περ ἂν θέλης, καὶ δόξαν κεκλημένον ἀναφαίρετον. Quidni jam ex hoc Testimonio colligamus Chrysostomum

mum saltem in suo quo usus est Codice græco
 hanc Clausulam legisse? quanquam ERASMUS in
 suis *Annotat.* ne hoc quidem certo inde colligi pos-
 se existimet: Porro, inquit, qui ideo putant ab
 Evangelista fuisse additam, quod Chrysostomus interpre-
 tetur, levi nituntur argumento: Siquidem interpreta-
 tur ille, quod sollemnis usus Ecclesiæ græcanicæ quotidie
 sonabat: perinde quasi quis enarrans Psalmos, inter-
 pretaretur solennem illam coronidem: Gloria Patri &
 Filio. &c. Nec mirum si hoc dignatus est facere Chry-
 sostomus, cum in Homiliis diligenter exponat Hymnum,
 quo Monachi quidam soliti sunt consecrare convivium
 suum. „ In quo tamen Erasmus nimium τῇ ὑπο-
 θέσει δαλεῦειν videtur: Chrysostomus enim Doxo-
 logiam non simpliciter, ut Hymnum illum Mo-
 nachorum, sed diserte tanquam partem O. D. a
 Domino profectam enarrat. Quod si v. ro etiam
 concedatur, Chrysostomum Doxologiam in suo
 Codice Matthæi legisse, non tamen inde certo
 confici potest, fuisse tunc temporis hanc Clausu-
 lam communi Ecclesiæ consensu tanquam partem
 Orationis D. receptam: Par enim, ut recenti ali-
 quo exemplo rem illustrem, Chrysostomi hic po-
 tuit esse ratio, quæ fuit b. nostri GUALTHERI,
 qui quum in suis Codicibus Clausulam hanc inve-
 nisset, sine ulteriore quæstionis examine, eam in
 suis in Matthæum Homiliis pro concione populi
 publice explanavit; quod exemplum deinde etiam
 secutus est b. m. BREITINGERUS noster in suis
 in O. D. Homiliis vernaculo sermone editis: Sed
 frustra esset, qui inde ad publicam & commu-
 nem ejus ætatis de αὐθεντικῇ hujus Doxologiæ a-
 pud Matthæum fidem provocare ac concludere
 vellet; quum constet, eam ab Ecclesia Tigurina

per XC. annos non fuisse nec agnitam, nec usurpatam; & postquam deinceps satis longo tempore libertati Ecclesiæ fuisset permiffum eam vel adhibere vel non adhibere, anno demum superioris Sæculi XL. in universum fuisse receptam; quod postremum me docuit venerandus ac eruditissimus Classis Transalbinæ Decanus J. JAC. HULDRI-CUS, Amicus ex paucis. Quapropter quamvis hoc lubentes largiamur, Chrysostomum in suo quo usus est Codice hanc Doxologiam legisse, restat tamen adhuc disquirendum, unde hæc Clausula, quæ hætenus per quatuor fere Sæcula tanquam pars O. D. fuerat ignorata, in hunc Codicem irrepperit; in quo decernendo, cum in neutram partem quicquam quod certum sit doceri possit, probabilissimas rationes sequi nos oportet. An vero probabile sit, eum, qui post CCCC. prope annos in Chrysostomi manus pervenit, Codicem solum veram ac genuinam O. D. Lectionem, omnibus antiquioribus Patribus & universæ Ecclesiæ Latinæ ignoratam, conservasse, aliis dijudicandum relinquo. Cæterum ad Chrysostomi partes se adjungit *ISIDORUS Peleusiota*, Sæculi V. Monachus, qui in *Epistola ad Eutonium Diaconum XXIV.* in summaria Orationis Dominicæ recapitulatione Clausulam bis proponit, omisso tamen Ἀμήν: Huic vero tanquam discipulo ac superstitioso Chrysostomi cultori, nec non acerrimo ejus vindici, non magis quam THEOPHYLACTO, Sæculi XI. Scriptori, fidelissimo Chrysostomi Epitomatori, sejunctum a Chrysostomo in hac causa suffragii jus tribui posse arbitror. II. Secundus ergo Testis erit pseudo *Clemens Rom.* seu quisquis Autor fuerit CONSTITUTIONUM APOSTOLI-

STOLICARUM : In his Libr. III. c. 18. & Lib. VII. c. 24. Oratio Domini, quam, ut loquuntur, ὁ Κύριος ἡμῶν ἐν τῷ Ἐυαγγελίῳ διετάξατο, bis repræsentatur, addita utrobique Clausula. Atque profecto hoc Testimonium ingens pondus haberet, si horum Librorum inscriptioni operis ratio responderet: Sed vel in vulgus notum est, eam esse hujus Sylloges Constitutionum rationem, ut quæ pauca forte Sæculi III. labentis usum referentia supersunt, a sequioribus & varie interpolatis ac ab Apostolorum Spiritu mirum in modum abludentibus nulla ratione amplius possint discerni: Atque totum opus Διαλλαγῶν vix ante Sæculi V. exitum esse consarcinatum sagacissimi harum rerum judices statuunt, inscripto tamen Apostolorum & Clementis nomine, ut huic operi aliquam auctoritatem conciliarent. Testes ergo ex Classe Patrum ecclesiasticorum, quorum testimonium in alterutram partem aliquod pondus habet, hi fere sunt:

Qui Clausulam O. D. ignorant:

1. TERTULLIANUS. An. post C. N. CL.
2. ORIGENES. CCXXXI.
3. CYPRIANUS. CCLII.
4. CYRILLUS Hierosol. CCCXLVIII.
5. HILARIUS. CCGL.
6. GREGORIUS Nyssenus. CCCLXXX.
7. CÆSARIUS. CCCLXXX.
8. HIERONYMUS. CCCLXXX.
9. AUGUSTINUS. CCCXC.

Qui

Qui Clausulam O. D. admittunt:

1. CHRYSOSTOM. anno p. C. N. CCCXC.
2. CONSTITUT. APOSTOLIC. CCCCXC.
3. *Isidorus Peleusota.* CCCCLX.

§. IX. Non possum autem hoc loco silentio præterire LUCIANUM *Samosat.* ad cuius testimonium quidam in hac causa provocant, & quo solo Clausulam jam Sæculi post C. N. secundi initio O. D. adhæsisse, luculenter probari posse contendunt; quod Cl. *Olearius* Obs. XXIV. in Matth. p. 216. confidenter asserit. Scilicet LUCIANUS, qui in *Philopatride*, ut alios Christianorum mores, ita precandi quoque formulas perstringens, ita sub finem fere Libelli *Triephantem Critiæ* respondentem inducit: "Ὡς ἐὰς τὸν τέλους, τὴν εὐχὴν ἀπὸ Πατρὸς ἀρχάμενος, καὶ τὴν πολυώνυμον ὠδὴν ἐς τέλος ἐπιθείς. Manifeste, inquit *Olearius*, his Orationem Dominicam respicit, cujus initium est ἀπὸ Πατρὸς, quod prima ejus verba sint πάτερ ἡμῶν. Finis vero est πολυώνυμος ὠδὴ, nempe Δοξολογία, in qua varia βασιλείας, δόξης, δυνάμεως nomina junguntur. At quotquot Viri docti hæc Luciani verba animo a partium studio vacuo expendunt, hanc interpretationem, seu potius violentam ad hypothesein accommodationem rejiciunt, ex quibus vel solos duumviros *J. Alb. Fabricium* & *Matth. Gesnerum* nominasse sufficiet. Designasse quidem Lucianum per Ἐυχὴν ἀπὸ Πατρὸς ipsam Orationem Dominicam in eo omnes conveniunt: Sed per πολυώνυμον ὠδὴν ejusdem Orationis Clausulam doxologicam esse intelligendam, nemo qui Luciani orationem ac maledicendi virus assequitur, sibi poterit persuadere: primo enim illa Ἀιολογία, ὅτι σὺ εἶς ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δυνάμις,

ναμῖς, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, imperite ac nova appellatione ΩΔΗ fuisset dicta: deinde quam πολυωνυμίας rationem affert Olearius, ea tam diluta est, ut non tantum omni Doxologiae conveniat, sed præterea etiam de omni oratione, quæ plura de aliqua re prædicat, perinde accipi possit: Quid apud gentiles πολυωνυμία in Hymnis & Precibus fuerit, satis notum est, & apprime in hanc rem facit Timonis apud Lucianum iocus, quo Poetas perstringens, Jovem, ubi metra deficient, πολυώνυμον continuo fieri, illis objectat: ὦ Ζεῦ φίλιε, καὶ ξένιε, καὶ ἑταιρεῖε, καὶ ἐφέσιε, καὶ ἀστροπήλῃ, καὶ ὄρκιε, καὶ νεφεληγερέτα, καὶ ἐρίγδεπε, καὶ εἰ τι σε ἄλλο οἱ ἐμβρόντητοι ποιῆσαι καλοῦσι, καὶ μάλιστα ὅταν ἀπορῶσι πρὸς τὰ μέτρα. Τότε γὰρ αὐτοῖς ΠΟΛΥΩΝΥΜΟΣ γινόμενος ὑπερείδεις τὸ πίπτειν τοῦ μέτρου, καὶ ἀναπληροῖς τὸ κεχρηνὸς τοῦ ῥυθμοῦ. Ut h. l. Lucianus sub Timonis persona hanc Jovis πολυωνυμίαν, qua Poætæ ad fulciendam labantem ac hiantem carminis majestatem abutantur, false ridet; ita non est dubium, quin sub Triephontis persona hanc πολυωνυμίαν in certa aliqua ac Christianis solenniter usurpata ΩΔΗ taxare ac perstringere voluerit: Hujus enim Dialogi auctori, quisquis fuerit, non ignotam fuisse Sacrorum Christianorum rationem, & quanto studio Hymnis & Ωδαῖς fuerint dediti ex ipso hoc Dialogo constat: supra §. 26. hoc ipsum Christianorum studium non obscure carpit, dicens ipsorum nomine: Ἐλεγον γὰρ ἡλίεες δέκα ἄστροι διαμενέμεν, καὶ ἐπὶ παννύχας ὕμνωδίας ἐπαγρυπνεῖς, ὀνειρώττομεν τὰ τοιαῦτα. Post decem dierum jejunia, quibus pervigiles noctes ducimus, cantibus hæc talia somniamus. Et quam in Christianorum Ωδαῖς πολυωνυμίας

νυμίου scelestus Scurra impio ore rideat, supra §. II. impia parodia expressit, quam Critias his verbis excepit: Ἀριθμέειν με διδάσκεις, καὶ ὄρκος ἡ ἀριθμηλική· ἐκ οἷδα τί λέγεις, ἐν τρία, τρία ἐν. Adeoque rem ipsam dicunt, qui h. l. a personato Triephonte antiquissimum illum Hymnum ecclesiasticum quem diluculo in precibus, publicis partim, partim privatis, canere erant soliti Christiani, indigitari perhibent, de quo videnda erudita *Th. Smithi* commentatio, *Usserius de Symbolis* p. 41. *Bona. Lib. II. rerum Liturgic. c. 4. Caveus in Disf. de Libris & officiis græcorum ecclesiast.* Hunc autem Hymnum, etiam bono sensu, πολυώνυμον ὠδὴν audire posse, quivis ex hac, quam subjiciam pericopa intelliget: Κύριε βασιλεῦ· ἐπεράνιε· Θεὲς πατήρ, παντοκράτωρ· Κύριε υἱὲ μονογενές· Ἰησοῦ Χριστέ· Καὶ ἅγιον Πνεῦμα· Κύριε ὁ Θεός· Ὁ ἄμνος τοῦ Θεοῦ· Ὁ υἱὸς τοῦ Πατρὸς· Ὁ αἴρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου· κλ. Est autem ut vener. *Bengelius* rectissime notavit in Triephontis oratione manifestum antitheton, primum inter Ἐυχὴν & inter ὠδὴν· deinde inter *Patris* nomen, & inter *multa nomina*; atque ita distinguuntur ab invicem simplex illa Ἐυχὴ ἀπὸ Πατρὸς & πολυώνυμος ὠδὴ, ut non possit hæc posterior ullo modo de parte extrema ejusdem Ἐυχῆς accipi. Et male a nonnullis ἀπὸ Πατρὸς conjungitur cum ἀρξάμενος, ita enim in orationem induceretur hiatus: at vero illa Ἐυχὴ ἀπὸ Πατρὸς, quin totam formulam nulla parte ejus exclusa indicet, dubium nullum est. Immo aliquando putavi illud εἰς τέλος ambigue dictum perinde cum ὠδὴ conjungi posse, ut ita suggillaret Triephon illud plurimorum Psalmorum initium: Εἰς τὸ τέλος ὠδὴ, vel ὠδὴ ψαλμὸς εἰς τὸ τέλος. Neque vero

vero, etiamsi daretur Lucianum per πολωνύμον
ὠδὴν Clausulam seu Ætiologiam doxologicam O.
D. adjectam intellexisse, ex hoc testimonio con-
fici posset, quod vult *Olearius*, eam jam tum
temporis tanquam partem Orationi Domini adhæ-
sisse: Tantum hoc abest, ut hoc καὶ ἐς τέλος ἐπι-
θεῖς potius diserte doceat, id quod finita Oratio-
ne Dominica ex solenni Christianorum usu sub
nomine πολωνύμου ὠδὴς fuerit adjectum, ab ipsa
O. D. formula fuisse quid plane distinctum, adeo-
que Doxologiam illam jam tum temporis ex usu
Liturgico finita Oratione Dominica addi fuisse so-
litam. Immo si Triphontis orationem adtente
inspiciamus, manifestum est, impudentissimum
nebulonem & Dominicæ Orationis simplicem stili
humilitatem & Hymnorum affectatam sublimita-
tem, quam Christiani in suis Sacris inepte copula-
verint, perstringere: Atque Triphontis verba ita
reddenda: *Quin igitur hos missos facis, illam precum
formulam, quæ a Patre denominatur, recitare instituens
& Hymnum multinomium ad finem superaddens. Qua-
si Christiani his formulis & ipsi Sacra finire & cœ-
tus dimittere fuerint soliti.* Equidem & præcox
ille Vir juvenis eruditus J. PHIL. BARATERIUS
in suo *Anti-Artemonio* P. I. Cap. XIV. hanc Quæ-
stionem, quid in Luciani Philopatride per πολωνύ-
μον ὠδὴν intelligendum sit? aggreditur, multis-
que eam operose persequitur. Is vero rejecta ci-
tra omnem dubitationem illa Sententia, quæ de
Clausula O. D. accipiendam esse temere statuit,
unice favet alteri illi, quæ de Hymno ecclesiastico
eam interpretatur. In eo tantum a nobis disce-
dit, quod hanc πολωνύμον ὠδὴν mavult de altero
Hymno accipere, quem *Apostol. Constitutiones Lib.*
VIII.

VIII. Cap. XIII. repræsentant, cujus initium: Εἰς ἅγιος, εἰς Κύριος, εἰς Ἰησοῦς ὁ Χριστός. κτλ. In quo ea maxime ratione nititur, quod iste Hymnus ex antiqua Ecclesiæ consuetudine ante Cœnam S. proxime post Orationem dominicam fuerit recitari solitus. Sed accidit nobis in hac Disputatione, quod Vir Celeberr. & κριτικώτατος J. MATH. GESNERUS in altera illa de ætate & auctore Philopatridis controversia sibi accidisse profitetur: „ Neque protulit quicquam, inquit, doctissimus „ puer [quo nomine honoris causa hic utor in „ eruditissimo quatuordecim annorum homi- „ ne] BARATERIUS, quod dimovere nos de „ nostra sententia debeat. Favebam ætatulæ ho- „ minis ista scribentis, ignoscebam puero absur- „ ditatis accusanti, quæ neque cognovisset satis, „ neque intelligere dum posset: lubens me disci- „ pulum illi in re tali præbuissem. Sed nihil di- „ xit, quod non dictum, quod non refutatum „ sit. Molliter inter rosas violasque quiescant „ ossa hominis emendaturi, si licuisset, illa πα- „ δαρῶδη καυχήματα. „ Id unum attigisse suffi- „ ciat, præcocem hunc eruditum Triephonti Oden hanc πολυώνυμον dici ob *celebritatem* existimare: quo nihil magis frigidum & sine sale dici posset.

§. X. Sed audiendi nobis sunt quoque Testes ex al-
tera Classe, qui superiores illos antiquitate adhuc su-
perant, sc. antiquæ N. T. VERSIONES, quæ
immediate ex Græco fonte fluxerunt, quatenus
nimir. illas intemeratas ad nos pervenisse certum
est. I. Ex his primum in medium produco LA-
TINAM Interpretationem omnium antiquissimam,
utpote quæ ab ipsis propemodum Apostolorum
tempori-

temporibus, certe sub Sæculi II. initia ad optimos Græcos Codices adornata fuit: quam deinde, postquam interpretandi licentia & varietate magnopere fuisset turbata ac contaminata, sub incudem revocavit, & Græcorum Codicum ope emendatam pristino suo nitori restituit *HIERONYMUS*: Neque, quod supra jam monui, ulla alia extat Interpretatio, cujus antiquæ, si non primæ, Lectionis fides tot ex antiquitate testimoniis maximam partem sit confirmata. Quapropter cum antiqua Latina, [sive etiam plures fuerint,] qualis ante Hieronymi tempora fuit, & in commentariis Patrum Hieronymo antiquiorum conservatur, in expungenda apud Matthæum O. D. Clausula, cum Hieronymiana castigata conspiret, dubia & suspecta non potest non esse hujus Lectionis antiquitas, quicquid etiam de hodiernæ Vulgatæ Editionis conditione & auctoritate statuatur: Immo hujus testimonii vim non unius tantum Græci Codicis, ex quo Translatio facta est, auctoritatem exæquare, sed latius adhuc patere & ad universæ Latinæ Ecclesiæ fidem pertinere, recte monitum est a b. m. *Comr. Pellicano* nostro ad h. l. *Quod si quis contendat a Christo adjectam Clausulam, necesse est fateatur, omnes nostros & Romanam Ecclesiam & Africanam non recte legisse.* Hoc vero si admittatur, mirum utique est, hanc tam notabilem in truncanda Orationis formula, ab ipso Domino in exemplum præscripta, licentiam Latinis a Græca Ecclesia nunquam fuisse objectam, cum tamen constet, quantæ inter illos contentiones de rebus longe minoris momenti aliæ ex aliis fuerint excitatæ. II. Alter ex hoc genere Testis est *Versio COPTICA*: eam *Cl. Millius Prolegom. p. 152.* unam ex primævis esse laudat,

laudat, quæ ex fonte Græco profluxerit & ad optimum expressa fuerit exemplar: Et quanquam Cl. *Wetstenius Prolegom. C. IX.* illam *Origenis & Eusebii* ætatem superare neget; nihilominus tamen eam cum *Millio* magni æstimandam esse, quod omnium accuratissime ad emendatos Græcos Codices fuerit adornata, confitetur. Varias ex hac Versione Lectiones collegerat *Th. Marechallus*, Evangeliiis Gothicis ex parte adsperfas: ubi p. 466. hæc habet, quæ ad causam nostram pertinent: *Nec volam hujus Clausulæ O. D. nec vestigium reperio in Translatione COPTICA* [quod etiam de ÆGYPTIACO quodam Codice notabatur in margine Manuscripti Arabici, citati a Petr. Kirstenio ad Matth. VI: 13.] uti nec in Versione Arabica, quæ habetur in Bibliis Polyglottis Londinensibus, nec in illa, quæ prius Romæ prodiit. Atque etiam teste vener. *Bengelio Appar. crit. p. 463.* In COPTICO MSC. suo, perinde ut in editis, extare Clausulam negat. *Maturinus VEYSIERE DE LA CROZE.* III. His adjungo Versionem ARABICAM, cujus sex editiones commemorat Vir Clariss. *Christ. Bened. Michaelis* in *Tractat. crit. de var. LL. N. T. caute colligendis & dijudicandis*, novissime edita: ex quibus nonnisi una *Erpenii IV. Evangeliorum* Clausulam apud *Matthæum* exhibet; reliquæ omnes eam ignorant. At non ea est hujus Versionis per plures editiones propagatæ, vel si etiam diversæ fuerint, antiquitas, ut idonei Testis in hac causâ auctoritatem habeant. Miror igitur qua fiducia Cl. *Whitby* libr. 5. cit. p. m. 110. ausus fuerit asserere: *Reperies hanc Clausulam in omnibus Orientalibus Versionibus.*

§. XI. Ex altera vero parte pro tuenda Clausulæ O. D. *αὐθεντικῇ* producimus I. Testem Versionem SYRIACAM, quæ sine dubio antiquissima est, & ut Cl. Michaelis censet, antiquitate nihil vel parum cedit Latinorum Vulgatæ: Est enim probabile, ut idem in annotat. ad J. A. Bengelii Tractat. de Sinceritate N. T. Græci tuenda loquitur, Ecclesiam Syriacam, in qua vel nomen Christianorum primum auditum, Act. XI. 26. & ex qua Evangelium Christi quaquaversum propagatum fuerit, Evangelistarum & Apostolorum Scripta, quorum canonica auctoritas extra controversiam fuit, in Linguam suam conversa jam a primordiis suis habuisse. Sed non quæritur, qualis olim fuerit, sed qualis illa sit, qua nos hodie utimur. Certe Andr. Mullerus in Dissert. de Versionibus Syriacis scribit: *Damus sane, antiquissimis temporibus N. Testamenti Syriace lectos esse sacros Libros; sed nostros eos esse, in quos ex. g. Jacobus Syrus Nisibensis & Ephrem commentati sunt; equidem non ausim affirmare.* Quod etiam Fabritius Biblioth. Græc. Libr. V. c. 2. p. 321. suo suffragio confirmat. Constat autem documentorum fide, novam factam esse Translationem IV. Evangelistarum Syriacam a Xenaja Magubensi, seu Philoxeno Hierapolitano anno post. C. N. DVIII. quæ dein anno post C. N. DCXVI. a Thoma Heracleensi, Alexandriae in Ægypto in monasterio Antonii ad trium Codd. Græcorum fidem est emendata: Vide Jo. Lamii de erudit. Apostol. p. 300. Atqui quum hodie non alii extant Syriaci Codices, quam qui ex hac a Thoma Heracleensi reformata editione descripti & propagati sunt, quid mirum O. D. Clausulam apud Matthæum in editis nostris Libris haberi: Quis autem nobis fidem faciet in antiqua

illa

illa & *simplici* Versione Syriaca perinde lectum fuisse? Ut nihil jam dicam de eo, quod novissimæ editiones nostræ a *Gutbiero* & *Carol. Schaafio* vim aliquam passæ sunt, ut qui non dubitarunt quamvis reclamantibus omnibus MSS. Codd. locum I. Joh. V. 7. ex Tremellii notis descriptum ipsi Textui sacro intrudere. Versionem autem *PERSI-CAM*, ad quam nonnulli in hac causa provocant, inter idoneos Testes commemorare supersedeo, quia non ex Græco fonte, sed ex Syriaca Translatione derivata est, adeoque nullum per se suffragii jus habet. II. Secundum Testem excito *ARMENAM* [*] Versionem, de cujus auctoritate *ven. Bengelius* in nupera Tract. de Sincerit. Textus N. T. p. 12. hæc habet: „ARMENA facta est circa annum CCCCX. Res nota est, inquit Gregorius Scholiastes Syrus Ps. XV. Armenios, quamvis ex Græco transtulerint, tamen cum Syriaco postea exemplar contulisse suum, & illud singulis in locis concordans fecisse. Vid. Walton. Proleg. XIII. Etenim Armenii Athenas, Byzantium, Edeffam, & Alexandriam dociles miserunt juvenes, qui multum profecerunt. Eo in numero erant Moyfes & David. Hi Scripturam S. aliosque libros ex Græca & Syriaca lingua in Haicanam sive Armenam antiquam transtulerunt. Docet hoc Jo. Joach. Schræderus in Thesauro Ling. Armenæ, in Disert. p. 34. Multis post Sæculis ad Latinam quoque versionem Armena est revocata, ut ostenditur in Apparatu p. 760. Quod si Usca-

„ nus,

[*] De Armena Versione vide Nachrichten von einer Hallischen Bibliothek p. 141, seq.

nus, Bibliorum Armenorum editor, Latinae
 versioni, ut nonnulli suspicantur, interdum
 est obsecutus, quis Armenam Versionem Sæ-
 culi V. a ceterioribus lectionibus internoscet? ,
 Equidem cum Clausulam O. D. exhibeat, in eo a
 Latina Interpretatione disfidet; sed admodum pro-
 babile est eam ex Syriaca Translatione esse additam.
 III. Addo tertio loco Versionem ÆTHIOPICAM,
 quam ad Copticam multis in locis esse reformatam
 mirum non est, quum Æthiopica ecclesia Alexan-
 drinae filia fuerit. Atque etiam Vir Clariss. *Jobus*
Ludolfus Præfat. in Lexic. & Grammat. Æth. post-
 quam monuisset, auctores Romanæ editionis in
 Actis Apostolorum ob defectum archetypi multa
 ex Latinis vertisse, subjicit: *Verendum est, ne idem*
in cæteris N. T. Libris fecerint; quippe Æthiops meus in
multis eos differre ajebat ab Exemplaribus MSS. patriæ
sue. Quicquid autem de hoc sit, Æthiopica hæc
 Translatio, quod supra de Arabicis quoque nota-
 tum est, non tantæ est antiquitatis, ut ejus Sus-
 fragium in hac causa possit esse alicujus momenti.
 Testes igitur ex Classe Versionum, quorum testi-
 monium in utramque partem pro diversa vel æta-
 te, vel conditione aliquod momentum habent, hi
 fere sunt:

Quæ Clausulam O. D. exhibent:

1. SYRIACA, antiquissima, sed Sæculo VI. &
 VII. interpolata.
2. ARMENA, Sæculi V. ex parte Syriacæ pro-
 pago.
3. Æthiopica & ex Arabicis una Erpeniana: Sed
 hæ juniores.

Quæ Clausulam ignorant:

1. LATINA, antiquissima, cujus Lectionis fides jam Sæculo II. est confirmata.
2. COPTICA, Sæculi ad minimum III. ineuntis.
3. Arabicæ plures: quæ vero juniores sunt.

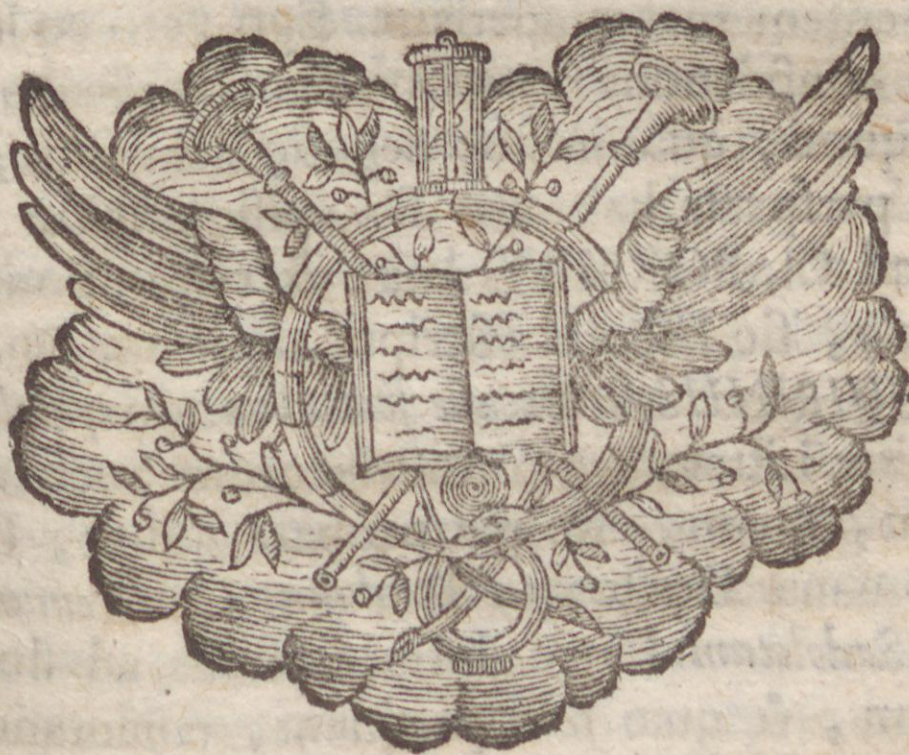
§. XII. Quod ad tertiam Classem Testium adinet, scil. MSS. Codices hodie adhuc superstites, omnis causæ hujus disceptatio redit ad solos illos Codices, qui Matthæi Evangelium complectuntur, exceptis tamen iis, in quibus Matth. VI: 9. 13. deficit; cujus generis sunt *Alexandrinus*, *Augustanus* 3., *Colbert.* 3. 5., *Laudinus* 1. *Moscuen-*
sis, *Parisin.* 9. *Wolf.* 2. &c. &c. Reliqui prope omnes vix *Theophylacti* ætatem attingunt, & minimum X. Sæculis ab ætate Apostolorum distant: Quatuor tantum, aut sex restant, qui hanc ætatem superant, & in illis vix unus & alter est, qui ad VI. post C. N. Sæculum ætate accedat, infra quod descendere, ob rationes quas supra jam explicavi, in hac Quæstione mihi non consultum videtur. Exhibent tamen hanc Clausulam Codex *Basileens.* B. VI. 27. quem Sæculi X. æstimat *Cl. Wetstenius* Proleg. p. 55. atque in Evangeliiis vetustissimam Lectionem referre contendit: 2.] Codex MSC. membranaceus pervetustus optimæ notæ, num XXIX. cujus margo hac annotatione distinguitur: Τὸ δὲ ὅτι οἱ σὺ εἶναι ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα, ἐν τρισὶν ἔ κεῖται μέχρι τῆς Ἀμὴν. 3. Tale fortasse exemplar fuit, ex quo Græca in bilingualem *Cantabrig.* transumpta sunt, Clausula utrinque carentem. Totam itaque hanc Tractationem concludo vener. *Bengelii* verbis Appar. Crit. p. 423.
Super-

*Superstites hodie Codices Græci omnes Hieronymo, ple-
rique etiam Photio, immo Theophylacto sunt ceteriores.
Hanc tantam Codicum ab ætate Apostolica distantiam,
eorundemque inter se arctam propinquitatem, & compa-
ratam ad Codices deperditos paucitatem, quisquis intelli-
git: hic nulla se lege, nulla ratione adstrictum putabit,
ut præ iis ubique omnes alias genuinæ Lectionis indagi-
nes, divinitus conservatas, fastidiat; neque in numero
Codicum ineundo morose adhærescet: Sed decisionem in
Lectionibus serius invec̃tis & in Codices cæteroqui propa-
gatis repetet altius.*

Ἔως ἂν παρέλθῃ ὁ Ὀυρανὸς καὶ ἡ Γῆ, ἰῶτα ἐν τῇ
μιά κεραία ἔ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου.

Matth. VI: 18.

FINIS.

R 4

Viro

Viro pl. Reverendo Celeberrimoque
JO. JACOBO BREITINGERO

Professori Linguae Graecae dignissimo

S. P. D.

J. PACIMONTANUS, Tigurinus.

Communicasti nuper mecum V. R. Eminen-
 tissimi Cardinalis *QUIRINI* epistolam ad Cl.
Ictum ISELIIUM Basileensem datam, in
 qua *purpuratus Princeps* inter alia acerbum
 fert iudicium, de epistola communis nostri amici,
 J. F. perscripta ad Celeb. *FORMEY* Reg. Scient.
Berolin. Societ. Secretarium. Postulas, ut de hoc ar-
 gumento, quoniam diversa sunt *Nostriatium* judi-
 cia, mentem meam aperiarn. Ego vero eo luben-
 tius & confidentius petitioni tuae satisfacere pos-
 sum, quod, quæ in hoc negotio acta sunt, cer-
 tissime perspecta habeam. De epistola igitur amici
 nostri ad Cl. *FORMEY* data, & responsione *Em.*
Cardinalis, sic habeto. Scripsit nimirum *Em. Car-*
dinalis QUIRINUS in *Decade sexta* suarum epistolarum,
 incognitæ *Litteratorum Austriacorum Societati* di-
 catarum, unam, in qua probare voluit, Eccle-
 siæ Romanæ Doctores, *Bembum, Contarenum, Po-*
lum, Sadoletum longe aptiores fuisse ad studium
 biblicum, & quæ huc pertinent, restaurandum,
 quam vero *Lutherus*, cæterique *Reformatores* nostri
 fuerint. Ad hoc probandum inter alia provoca-
 vit ad *Ephemerides Tigurinas litterarias*, quæ hebdo-
 modatim die *Mercurii* eduntur. In hac igitur *Em.*
Cardi-

Cardinalis epistola hæc leguntur verba, tanquam
a Tigurinis quibusdam spectatæ auctoritatis Viris
prolata: *Recensetur* [verba sunt Em. Cardinalis] *ibi-*
dem in Diario quodam germanice conscripto & Turici
hebdomodatim edito, mea ad Cl. Virum S. FORMET-
UM a Secretis Berolinensis Academiæ epistola, in qua
demonstrandum sumsi, Romanæ Ecclesiæ Proceres, a
me jam diu celebratos, semperque celebrandos, quem-
admodum Lutherum doctrina omni, christiana pietate,
sapientia singulari, & reliquis ingenii animique dotibus
quantum superarunt, ita homini illi nulla ratione secur-
dos fuisse in Linguarum Orientalium peritia: nam hanc
quoque sibi ipsos assiduo & incredibili studio comparasse
indubiis experimentis ostendi: Eam vero recensionem Scri-
ptor Zwinglianus in hunc modum concludit: „Ego
„ quidem ita sentio, Lutherum sat doctrinæ acu-
„ minisque habuisse, ut susceptum a se facinus
„ Ecclesiasticæ Unitatis discindendæ ad finem per-
„ duceret; at facinus illud nunquam aggressurum
„ eundem fuisse, si doctrina & acumine magis va-
„ luisset. „ Qui ad me folium illud transmisit, una
simul laboribus meis in hunc modum gratulatus est.
„ Lisés ou faites vous traduire la fin de la p. 93.
„ de cette feuille, ou l'on dit NB. publiquement,
„ que si Luther avoit eu autant de sagesse & d'e-
„ rudition qu'en ont eu Contarenius, Polus &c. il
„ n'auroit pas entrepris de reformer l'Eglise. Mais
„ n'en ayant eu que très peu, mais beaucoup
„ de hardiesse, il a réüssi. Enfin Monseigneur!
„ Votre Eminence peut bien comprendre, que
„ c'est assés d'avancer de telles choses dans une ville
„ comme est Zurich dans un imprimé public. RO-
„ ME N'A PAS ESTE BATIE DANS UN JOUR.„
Postquam hæc a cordatis & eruditis Ecclesiæ Luthe-

ranæ Viris lecta fuissent, non potuerunt non de Aucto-
 toribus hujus judicii adversus B. Lutherum lati con-
 queri. Quidam tamen statim initio occæperunt
 dubitare, utrum Tigurini, qui nihil non eorum
 quæ ad Concordiam inter Protestantes alendam &
 restituendam facere possunt, præstare solent, talia
 scripserint. Advolarunt autem interea temporis
 epistolæ a Cl. Viris SCHELHORNIO, KIESLIN-
 GIO, FORMEYO scriptæ, in quibus vehemen-
 ter conqueruntur, quod tam acerba & minime fe-
 renda nos Tigurini de Luthero feramus judicia.
 Ipsimet etiam Lipsiensium Ephemeridum litteraria-
 rum auctores, prouti ex particula XVII. pag. 170.
Musei Tigurini patet, judicium hoc, & quidem
 merito, censuræ suæ subjecerunt. Cum vero
 epistolæ hæ Virorum doctorum indignationis ple-
 næ perlectæ fuissent, Viri inter nos utriusque
 ordinis dignitate & eruditione eminentes obstupue-
 runt, quod probe scirent, talia a nemine Censo-
 rum publicorum in his Ephemeridibus Tigurinis
 lecta aut probata fuisse. In originem igitur hujus
 rei & auctorem tam iniqui judicii de Luthero lati
 inquirendum esse censuerunt. Cumque Cl. FOR-
 MEY a communi nostro amico J. F. postulasset,
 ut ea pars Ephemeridum, qua tanquam testimonio
 omni exceptione majore nitebatur Em. Cardinalis,
 ad ipsum Berolinum deferretur, obsecundatum illi
 fuerat; Hac vero accepta & perlecta *à l'original*
 eum edocebat, talia, quæ in medium produxerat
 Em. Cardinalis, in hac particula Ephemeridum
 non reperiri. Hæc tantum verba in ea legeban-
 tur: Wir halten dafür, Luther habe eben recht ge-
 nug Witz und Gelahrtheit besessen zu dem Werk,
 das er unternommen; hätte er mehr gehabt, wür-
 de

de er dasselbige vielleicht haben liegen lassen; hätte er minder gehabt, so hätte er es nicht ansführen können.

Quis non videt vero, quam diversa sint hæc verba ab iis, quæ in medium protulit Purpuratus Princeps? Cum igitur res se ita haberet, & *Em. Cardinali* adtribui malignum iudicium de *Luthero* non posset, qui id se a *Zwingliano Turicensi* accepisse profitetur, quærendus erat Auctor illius, neque magna opera & industria opus erat ad hominem detegendum, perspectum enim omnibus eruditis Tigurinis est, τὸν Δεῖνα frequentissime varias ob causas dare Litteras ad *Em. Cardinalem*: interrogatus igitur ab amico nostro, utrum de negotio hoc scripsisset ad *Cardinalem*; diffiteri id noluit, addens tamen, longe aliis se usum verbis, quam quæ a *Formeyo* producerentur. Cl. vero *Formey* fraude detecta, integram amici Tigurini epistolam de hoc argumento scriptam, ut & *Bibliothecæ Berolinensis* Auctores, expresso nomine τὸν Δεῖνα, publicandam censuerunt, invito tamen amico nostro, qui, ut nosti in cæteris homini festivo non male cupit; potuisset enim Cl. *Formey*, etiam absque hoc indicio hominis, ex epistola ad ipsum satis præsidii habere ad testimonium *Em. Cardinalis* retundendum. Cum vero factum infectum fieri nequeat, futurum spero, ut in posterum hic homo pariter, & *Em. Cardinalis* cautius mercari discant. Ex iis, quæ hæcenus dixi, manifestum est, necessitatem nobis Tigurinis fuisse impositam innocentiam nostram publice demonstrandi, & ex ipsis *Ephemeridibus* litterariis Tigurinis, cum testimonio *Em. Cardinalis* collatis probandi, *Purpuratum Principem* a τῷ Δεῖνα in hoc negotio circumventum fuisse. Quod ipsum in epistola ad Cl. *Iselium* data
candide

candide fateri, non vero callide dissimulare, debuisset *Emin. Vir*, si ingenui Controversiarum tractatoris officio defungi voluisset. Sed tempus est, ut ad ipsam *Em. Cardinalis* ad *Cl. Iselium* datam epistolam deveniam, eaque, quæ ad hoc negotium pertinent, paulo propius inspiciam. Et principio quidem miror, *Em. Cardinalem* caput causæ non tangere, neque ullo argumento probare sustinuisse, judicium malignum de Luthero latum, in ipsis Ephemeridibus Tigurinis reperiri, quod tamen tanquam certum & extra dubitationis aleam positum publice in epistola ad *Cl. Formey* data asseruit? profecto in quæstione de re facti demonstrandum hoc fuisset evidentissime, ridiculum enim est, in ejusmodi negotio, ubi cum Adversario res est, ad rem comprobendam, aut nullum, aut fallacem adducere testem. Quid dicam de sensu verborum majusculis Litteris expressorum: *Rome n'a été batie &c.* si sensus aliquis malefani hominis verbis inest, aut hic est: „Tigurinos quo cæperint pede perrecturos, id est *Lutherum* in posterum acerbe perstrikturos, & Italico aceto perfusuros: „ aut significare vult his verbis: „Tigurinos ad *Papismum* valde inclinare; „ At sive prius, sive posterius intenderit homo ad unguem factus, hallucinatur valde. Cum enim certis & evidentibus argumentis, quæ si maxime vellet, in dubium tamen revocare non potest *Em. Cardinalis*, constet, malignum de Luthero judicium nonnisi in cerebro *Δειν* natum, & ad *Em. Virum* transcriptum, frustra exinde periculosum omen adversus Lutheranos fratres petitur: Non minus ineptus est posterior verborum sensus; tam longe enim remoti sunt Tigurini a *Papismo*, ut si non alia daretur magis pura

pura castaque Deum colendi ratio, quam quæ in *Papismo* locum habet, & ex manibus nostris penitus excussi essent Codices sacri, potius in Deistarum, quam Pontificiorum castra transirent, eaque capita Theologiæ Naturalis & Juris Naturæ amplecterentur, quæ sana suppeditat ratio, admissio enim semel *Papismo* rectæ rationis decretis nuntius est mittendus. Recte de hoc argumento pronuntiat *Celeb. SCHERLOK* *Anglus* in libro, cui titulus: *Pré-servatif contre le Papisme* pag. 11. dicens: *C'est en vérité une chose surprenante, qu'un Protestant puisse être capable d'embrasser le Papisme sur des raisons: car de le moment qu'il est gagné, il faut qu'il fasse une seconde abjuration des moyens par lesquels il a été converti. Il faut qu'il se serve de son jugement pour entrer en la communion de Rome, & des le moment qu'il y est entré, il faut renoncer à son jugement, & en reconnoître la non validité.*

Quod ad B. nostrum *Zwinglium* attinet, æquo animo ferre non potuerunt vel debuerunt Tigurini, quod *Em. Cardinalis* eum cum *Thracio* illo homine apud *Gellium* comparaverit, qui una cum infelici lolio optimæ frugis plantas simul evulsisse dicitur, quid enim sibi vult invidiosa hæc comparatio quam hoc: aut *Zwinglium* fatuum plana hominem fuisse, menteque captum, qui quadrata rotundis miscuerit, quique quid in religione grave & momentosum sit, a superstitione & ineptiis, quibus *Papismus* obrutus erat, distinguere non potuerit; aut eum fuisse hominem omnium quos terra tulit unquam nequissimum, qui Religionis omnis fundamenta concusserit, articulosque fidei creditu necessarios vel impugnaverit vel negaverit, idque

idque sub prætectu pietatis, studiique Emendationis Sacrorum; & neutrum unquam ne ipse quidem Pontifex Romanus, nedum *Em. Cardinalis Quirinus* probaverit. Inspiciantur duntaxat B. *Zwinglii* ingenii monumenta posteritati relicta, & quæ de Ejusdem vita, virtutibus & laboribus commentati sunt uterque *HOTTINGERUS* in suis *Hist. Eccl. Helvetiæ*. Tu Vir Celeb. testimonio *Gellii* usus es in libello Auctori de *Religione essentiali* opposito, & quidem aptissime: Hic enim inter alia statuit, omnia miracula & mytheria e religione christiana esse eliminanda. Hoc ipso testimonio adversus Reformatores utitur *Em. Cardinalis*: At quo argumento tandem, quod vel speciem aliquam habeat, probabit Reformatores, veri nominis mytheria & miracula in S. Litteris narrata negasse? Si per miracula intelligat *Purpuratus Princeps* prætenfa illa miracula alicujus *Francisci Assisi*, & similis fursuris hominum, ad alendam superstitionem a malefariatis Monachis & Sacerdotibus efficta; per mytheria vero ex. gr. transubstantiationem, crassissimum dogma, in religionis christianæ opprobrium citius aut tardius excogitatum, confitemur *Zwinglium* & cæteros Reformatores imposturas illas vehementer impugnasse. Plura de B. *Zwinglio* non addo, quia novi, Te Commentarium moliri de Ejus vita, eruditione & ingenii monumentis, in quo sine dubio strenue contra quosvis Adversarios causam ejus tueberis.

Pergo ad *Lutherum*. Notum tibi æque ac mihi est, auctorem iniqui judicii, ab *Em. Cardinale* adversus *Lutherum* prolati, ab amico nostro J. F. detectum fuisse. Quid ad hæc *Purpuratus Princeps*?
respon-

respondet? nobis Tigurinis dolendum non esse; quod talia de Luthero in medium proferat, quandoquidem notum sit, Eum olim contra Tigurinos acerbius, quam par erat, scripsisse. Verum id est. At num propterea Tigurini obstricti sunt veris meritis & laboribus B. Viri per calumniam detrahere? num in rationes Tigurinorum referri debet iniquum & acerbum iudicium a τῷ Δεῖνῃ nullius auctoritatis homine adversus Lutherum productum? num repetere illud debet *Em. Vir* publice, suppresso auctoris nomine, licet a quo latum sit, pulchre perspectum habeat? Quæ porro in eadem hac epistola ad Cl. *Iselium* data, *Celeb. Quirinus* de *Lutheri* imperitia Linguae græcæ & hebraicæ, de perditis ejus moribus &c. adjicit non excutiam. Dabitur Fratribus Lutheranis, ubi formidandum illud opus Controversiarum adversus Protestantes, quod molitur *Em. Cardinalis* in lucem protractum fuerit, amplissima occasio, *Lutherum* contra varias criminationes vindicandi; quanquam sola lectio *Seckendorffii* historię *Lutheranismi* *Em. Cardinalis*, si vellet, meliora edocere posset.

At gravem errorem, ajunt quidam, commisit auctor epistolæ ad Cl. *Formey* datæ, quod *Sadoletum* cum M. A. *Flaminio* confudit: gravis sane error est, apud eos, qui quid leve & grave sit distinguere non possunt, qui sapiunt aliter judicant. Quod si enim ad rerum summam spectes, rationumque ab amico nostro allati vim & efficaciam, perinde erit, utrum *Flaminius* an *Sadoletus* compareat. Pone enim in locum *Sadoleti* substitui *Flaminium*, non minus infirma erit argumentatio *Em. Cardinalis*, quæ hæc erit: *Flaminius* lingua latina para-

paraphrasin Psalmorum edidit, pio affectu commotus; *Polus* inter varia negotia, N. Testamentum sedulo evolvit: Ergo hi homines longe aptiores erant ad studium Biblicum restaurandum, maioribusque præsidiis instructi, ad S. Litteras rite interpretandas, quam *Zwinglius*, *Pellicanus*, *Bibliander*, *L. Juda*, [ut de cæteris Reformatoribus *Oecolampadio*, *Luthero*, *Calvino* nil dicam] quis non rerum peritus videt consequentiæ vanitatem? Protrahenda tandem erunt in lucem *Em. Cardinali* opera illa egregia Italorum, tempore Emendationis Sacrorum scripta, ut cum Tigurinorum, qui eodem tempore vixerunt, laboribus conferri possint, comparationem non reformidamus. *Em. Cardinalis*, ne quid omisisse videar, quod ad accusationem communis nostri amici pertinet pag. 7. epistolæ suæ ad Cl. *Iselium* datæ, appellat epistolium ejus *levitatis & futilitatis plenum*. Sed aliud est dicere, aliud probare. Interrogavi amicum nostrum [quoniam hac accusatione in medium prolata, statim ad confusionem *Flaminii* cum *Sadoletto* progreditur *Em. Cardinalis*] qua ratione factum sit, ut ad Cl. *Formey* scribens hæc nomina confunderet. Respondit ille sine mora, sibi per semihorulam concessam fuisse lectionem Epistolæ *Em. Viri* ad *Formeyum* datam, præterlapso vero non exiguo temporis spatio litteras se dedisse ad Cl. *Formeyum*, neque ad manus fuisse epistolam Cardinalis; cum vero satis nosset inter Restauratores studii Biblici a *Purpurato Principe* præter *Contarenum* & *Polum* etiam relatum fuisse *Sadoletum*, vitio memoriæ pro M. A. *Flaminio* posuisse *Sadoletum*, quod autem haud ignoraverit ille M. A. Fl. paraphrasin in Psalmos confecisse, non solum statim mihi in Museo suo monstravit vi-

tam

tam *Flaminii* a *Celeb. Schelhornio* scriptam, sed & ipsam
Psalmorum paraphrasin *Lugduni A. 1576.* per *Gui-*
lielmum Rovillium editam. Nosti insuper *Ami-*
cum nostrum in historia litteraria non adeo esse
 hospitem, ut *Sadoletum* a *Flaminio* distinguere haud
 potuerit. Nescio igitur in quo tandem *levitatis* il-
 lius & *futilitatis* ut *Em. Cardinalis* loquitur, pecca-
 tum consistat. Ego nullum indicium in *Amici* *Epi-*
stola reperiō. Forte indignatione commotus *Pur-*
puratus Princeps doluit, quod hominem iniqui
 contra *Lutherum* lati iudicii detexerit & argumen-
 tum ipsius contra *Cl. Formeyum* prolatum hac ra-
 tione infirmum plane reddiderit. Eo vero nomi-
 ne potius grates ipsi persolvere debuisset *Em. dig-*
nitatis Vir, quandoquidem ostendit, ipsum præter
 voluntatem deceptum fuisse, atque adeo non ip-
 sum, sed inficetum hominem tam maligni adversus
Lutherum iudicii verum auctorem esse. Reperiō
 vero testimonium *tali titulo quam maxime dignum* in
epistola Em. Cardinalis ad Sanctissimum Dominum Be-
neditum XIV. Pontificem hodie *Romanum* data. In
 ea postquam Pontifici inter alia exposuisset, quan-
 tum ipse laboris & industriæ hactenus ad lucrandos
Protestantes adhibuisset, & quam opportunum sit
 tempus multos eorum in *Ovile S. Matris Ecclesiæ*
 reducendi, adducit hominis *Acatholici* epistolam
 ad se datam, in qua hic bonus, vel fatuus, homo
 ita loquitur: *Il est sûr que les Papes & les Conciles*
s'ils decretent quelque chose de concert, ou que l'un ou
l'autre applaudisse, & donne le sceau a ce qu'a fait
l'autre, ne sont pas sujets a erreur, étants des Person-
nes, dont toute l'étude est de savoir & de faire la vo-
lonté de Dieu, & qui par consequent, doivent avoir
raison en tout ce qu'ils ordonnent pour le culte de

Dieu, & de ses Saints en bonne conscience & selon leurs lumieres. Rogo omnes, quotquot sapiunt, utrum hoc testimonium non sit *ridiculum* plane & *futile*? aut turpis *Adulator* est hic homo, aut suæ religionis principia ignorat, aut denique *Catholicus* simul est & *Aatholicus*. Quis enim Protestantium Doctorum unquam ita de Pontifice aut de Conciliis locutus est? hujus fursuris *Profelytos* sine magno labore colligere poterit *Purpuratus Princeps*, modo illis laute vivendi suppeditet occasionem. Antequam finem impono epistolæ huic, unum addo, quod tamen ad Amici nostri causam tuendam nihil facit. Nimirum attulit in hac ad Cl. *Iselium* data epistola *Em. Vir* & quidem non sine ingenti mentis tripudio verba quædam ex *Commentariis Brandenburgicis* petita, quæ ad vellicandos Reformatores plurimum facere posse credit: Equidem hoc ipso Testimonio ad causam suam detorto intempestive jam abusus est *Jesuita Heidelbergensis F. Seedorf* in suis Epistolis gallico sermone adversus Protestantes scriptis: sed solide simul a Celeberrimo *PFAFFIO*, Cancellario Academiae *Tübingensis*, qui in controversiis, quæ nobis cum Ecclesia R. intercedunt versatissimus est, quique *Commentarios* illos *Membro* alicui *Societatis Borussicæ* adscribit, responsum est, adeo ut firmiter credam, *Jesuitam Heidelbergensem* in posterum cum doctissimo hoc *Theologo* in arenam non descensurum. Cæterum quoniam tantam tamque incredibilem voluptatem capit *Em. Cardinalis* ex Judicio hujus Academici *Berolinensis* de Causa Reformationis ecclesiasticæ, quam ipse, contra Auctoris mentem, pro unica ac præcipua venditare non dubitavit, age producamus in medium quædam Ejusdem s. Auctoris

ris, quem tanti facit, ut omnibus ejus dictis tanquam regiis edictis asurgat, Testimonia, quibus de Papismi in Ducatu Brandenburgico statu ante tempora Emendationis Sacrorum, vere regia παρρησία verba facit, atque hujus Emendationis tum necessitatem, tum utilitatem prolixè commendat. Extant illa in *Historia Academiæ Regiæ Scientiarum & humaniorum Litterarum Berolinensis Anni 1748. Pag. 425.* Titulo hujus tomi, qui inscribitur *DE LA SUPERSTITION ET DE LA RELIGION*, sapientissimus Auctor agit de statu Ducatus Brandenburgici in Gentilismo, Papismo, & Protestantismo. Pag. 430. ubi de Papsimo in Ducatu Brandenburgico Seculi X. agit hæc verba extant: *La Religion Catholique triomphante y parut alors sans contrainte, & entraîna après elle les plus grands scandales: Les Evêques étoient ignorans, cruels, ambitieux, & de plus Guerriers: ils portèrent les armes en personne contre les Margraves, & contre d'autres voisins, pillant, ravageant les Contrées, violant, faisant les Incendiaires & s'arrogeant [malgré une vie aussi souillée des crimes] un pouvoir absolu sur les consciences.*

Pag. 431. sequentia extant: *Lokebius raconte gravement, que le Prince Othon ayant été excommunié par LUITPOLDT Archevêque de Brandebourg pour des raisons frivoles, se moqua des Censures de l'Eglise, mais qu'il fut bien attrapé à son tour, lors qu'il vit, que des chiens affamés ne vouloient point manger des viandes de sa table, & il rentra en lui-même: ces Chiens étoient sans doute Orthodoxes, malheureusement l'espece en est perdue. Et mox hæc subjungit:*

Les Vierges miraculeuses, les images secourables, & les Reliques des Saints avoient alors une vertu, toute singulière. Le Sang de Belitz, entr'autres étoit fort renommé. Voici ce que c'étoit. Une Cabaretière de cette ville, vola une hostie consacrée & l'enterra sous un Tonneau dans sa cave, pour avoir meilleur débit de sa Bière; elle en eût des remords, [car les Cabaretières ont la conscience delicate] elle denonça son crime au Curé, qui vint en procession avec tout son attirail Pontifical, pour déterrer l'hostie. En enfonçant la pèle en terre, on vit bouillonner du sang, & tout le monde cria, au miracle! L'imposture étoit trop grossière, & l'on sent que c'étoit du sang de bœuf, que la Cabarratière y avoit versé. Ces miracles ne laissoient pas que de faire impression sur l'esprit des Peuples, mais ce n'en étoit pas assez. La Cour de Rome, toujours attentive à étendre sa Domination sous l'ombre des Autels, ne negligeoit aucun des Moyens qui pouvoient l'y conduire: Dans le XIII. Siècle se formerent la plus part des Ordres Religieux. Le Pape en établit en Allemagne & dans le Brandebourg le plus qu'il pût sous prétexte d'affermir par là les esprits dans le Christianisme. Les Misanthropes, les faineans, les paresseux, & toutes sortes des gens qui s'étoient deshonorés dans le monde, se réfugièrent dans ces aziles sacrés. Ils appauvrirent l'Etat de Sujets, en ses sequestrant de la Société, & en renonçant à la Benediction que Dieu a donné à nos premiers Parens. Ils furent à la charge des Cytoiens, ne se nourrissant que d'aumônes, ou faisant des acquisitions illicites; & quoique ces Etablissements fussent également contraires aux Loix de la Société & de la bonne Politique, le Pape les introduisit dans toute l'Europe, & parvint sans opposition à lever une puissante armée de Prêtres, aux depens de tous les Princes & d'entretenir de grosses Garnisons dans des

Païs

*Païs sur lesquels il n'avoit aucune Souveraineté
Mais dans ces temps les peuples étoient abrutis, les
Princes foibles, & la religion triomphante. Et
iterum :*

*Pag. 432. Le Pape Jean XXII. établit des Bu-
reaux d'indulgences dans le Brandebourg. Les Au-
gustins trafiquoient de ces Indulgences, & en en-
voyoient le Produit à Rome. Les miracles devin-
rent à la fin si frequens, que les Auteurs rappor-
tent qu'il tomba l'année 1500. une pluie de Croix rou-
ges & blanches sur tous les passans. On trouva mê-
me de ces Croix dans le pain, ce qui fut regardé com-
me le présage d'un grand malheur. Dans ce tems ou
les Prêtres abusoient si grossièrement de la credulité
des hommes, ou ils se servoient de la Religion pour
s'enrichir, où les Ecclesiastiques menoient la vie la
plus scandaleuse, un simple MOINE entreprit de RE-
FORMER TANT D'ABUS. Il rendit aux hommes
par son Exemple l'usage de la Raison, qui leur
avoit été interdit pendant tant de Siècles, & l'e-
sprit humain enhardi par le recouvrement de sa li-
berté, étendit de tous côtés la sphère de ses connois-
sances. En quantum Beneficium existimet esse Sa-
crorum emendationem tandem a Luthero cæteris-
que, non sine divino Spiritu, perfectam !*

*Articulus tertius hujus Disfertationis agit : De la
Religion sous la Réforme. Excerptamus inde pau-
ca quædam pag. 433. inquit Auctor: La Religion
Catholique, qui s'étoit élevée sur la ruïne de cette
des Juifs & des Payens, subsistoit depuis XV. Sièc-
les :*

les: humble & douce sous les persecutions, mais fiere après son Etablissement, elle persécuta à son tour? Tous les Chrétiens étoient soumis au Pape, qu'il croyoient infailible: ce qui rendoit son pouvoir plus étendu que celui du Souverain le plus despotique. Un miserable Moine s'éleva contre une puissance si solidement établie & la moitié de l'Europe secoüa le joug de Rome. scil. Suo consilio, suis viribus: Quis crediderit? Et paucis interjectis: Les Prêtres des Autels, dont la sainteté & la pauvreté devoit être le partage, menèrent une vie scandaleuse; ils acquirent des richesses, ils devinrent ambitieux, quelquesuns furent des Princes puissans. Le Pape qui originairement relevoit des Empereurs, s'arrogea le pouvoir de les faire & de les déposer, il fulmina des Excommunications, il mit des Royaumes en interdit, & il outra si prodigieusement les choses, que, de quelque manière que ce fut, il FALLOIT à la fin, que le monde se revoltât contre tant d'abus. Pag. 434. ita loquitur Auctor horum Commentariorum: Cet esclavage qui s'appétisoit chaque jour, excitoit déjà des murmures. L'homme le plus stupide, comme le plus spirituel, des qu'il a de sensibilité s'apperçoit du mal qu'il souffre: tous tendent à leur bien-être, ils endurent un tems, mais à la fin la patience leur échape & les vexations, que tant des peuples souffroient, auroient inmanquablement donné lieu à quelque Réforme si le Clergé Romain fortement agité par des dissensions intestines, n'eut enfin donné lui-même le signal de la liberté, en arborant l'étendart de la révolte contre le Pape. Les Vaudois, les Wiclefites, & les Hussites

tes avoient déjà commencé à remuer, mais LUTHER & CALVIN aussi audacieux, & nés dans des conjonctures plus favorables, consommèrent enfin ce GRAND OUVRAGE.

Pag. 35. La Religion prit alors une forme nouvelle, & se rapprocha beaucoup de son ancienne simplicité. - - - La Reforme fut utile au monde, & surtout aux progrès de l'esprit humain. Les Protestans, obligés de réfléchir sur des matieres de la foi, se depouillerent tout d'un coup des préjugés de l'éducation, & se virent en liberté de se servir de leur raison, de ce guide qui est donné aux hommes pour les conduire, & dont au moins ils devoient faire usage pour l'objet le plus important de leur vie. Les Catholiques vivement attaqués furent obligés de se défendre. Les Ecclesiastiques étudierent, & ils sortirent de l'ignorance crasse & honteuse, dans laquelle ils crouissoient presque generalement. Plura testimonia ex his Commentariis adducere nolo. Ex iis, quæ hæcenus adducta sunt, patet; 1.] Auctorem Commentarii publice fateri, Ecclesiam Romanam tempore Reformationis turpissima superstitione & crassissimis erroribus fuisse infectam, Pontificesque æque ac cæterum Clerum intollerabili superbia abreptos, jus in conscientias hominum sibi immet ipsos temere arrogasse. 2.] Omnes, qui turpissima rerum divinarum & humanarum ignorantia non occæcati & sensu communi non destituti fuerint, exoptasse, ut religio majore in luce collocaretur, cultusque publicus primævæ simplicitati restitueretur, & Christianis vera libertas conscien-

tiae concederetur. 3.] LUTHERUM in Germania primum fuisse, qui generoso impetu incitatus & eruditione, pro temporum illorum ratione satis instructus, salutarem lucem Religioni prætulerit, crassissimos errores impugnaverit, superstitioni grassanti bellum indixerit, atque effecerit tandem, ut religioni pristinum suum decus accesserit, Eruditio mascula caput extulerit, & pleræque Germaniæ Nationes [ut de aliis nil dicam] ab intollibili Pontificum & supersticiosorum Monachorum iugo fuerint liberatæ. Sed opinor hæc sufficere posse ad causam Amici nostri adversus frivolas lucifugarum quorundam criminationes tuendam: quare verbum non amplius addo, nisi hoc unum, ut valeas Vir Clarissime! meque amare pergas.

De-

Descriptio
BARONATUS ALTO-SAXENSIS;
 Ejusque, quam maxime vero
HAGANORUM
Reformatio Ecclesiastica
 delineata

a

CASPARO THOMANNO,

*Cætus Saletani & Hagani Pastore, nunc Scholæ
 Abbatissanæ Turic. Provisore, & totius
 Ludi Moderatore Vicario.*

Breviarium.

§. I. Denominatio & Naturalis Conditio Provinciæ. §.
 II. Ejus Fertilitas & varia commoda. §. III. Diversa ipsi-
 us onera & mala. §. IV. Illius situs & magnitudo. §. V.
 Arx Forsteck, ejusque conditio & Fata. §. VI. Pagus Sax,
 & quæ in illo commemoranda. §. VII. Pagus Sennwald
 quæque memoratu digna habet. §. VIII. Pagus Salez, &
 quæ ex illo notari merentur. §. IX. Veterum Baronum
 Familia, potentia & Fata. §. X. Præsens rei civilis status
 in hac Provinciæ, & jurisdictionis norma. §. XI. Varia
 hujus Provinciæ judiciorum genera. §. XII. Baronatus
 res militaris tum antiqua tum præsens. §. XIII. Refor-
 matio Ecclesiastica totius Provinciæ. §. XIV. Hagani ad
 Religionem Pontificiam iterum deficient. §. XV. Illorum
 secunda Reformatio quæritur, hinc novæ Parochiæ Sale-
 tanæ Jodocus GROBIUS præficitur. §. XVI. Jodoci GRO-
 BII

BII Natalia & Studia. §. XVII. Ejus Matrimonium & laudabile Ministerium in Toggio. §. XVIII. XIX. Ejus iniqua persecutio & amotio a Pastoratu. §. XX. Ipsius vocatio & Promotio ad Pastoratum & Saletanum & Vadisvillanum, nec non ad Decani honores, & tandem illius obitus. §. XXI. Difficilis est Haganorum Reformatio ob multa impedimenta. §. XXII. Pastor Grobius & publice pro Cathedra & privatim in vita quotidiana omnia facit, quæ ad Saletanos ædificandos & Haganos convertendos conducunt. §. XXIII. Haganorum Reformatio efficitur. §. XXIV. Et Tigurum versus perscribitur. §. XXV. Hagani in gremium Ecclesiæ recipiuntur. §. XXVI. Signa externa lætitiæ ob hanc Reformationem. §. XXVII. Lepida Disputatiuncula D. Grobii cum Sacrificulo Benedurano. §. XXVIII. Disciplina Ecclesiastica inducitur, & hodierna hujus Ecclesiæ ejusque Ministrorum facies sistitur. §. XXIX. Conditio Scholarum exponitur.

§. I.

Reformationis Ecclesiasticæ in Baronatu Alto-Saxensi faciem rudi crassoque penicillo delineaturus, nonnulla, quo res rerumque nexus accuratius cognoscatur, de ipsa Regionis Natura ac Politia præmittere necesse duxi.

Libera hæc Provincia seu Baronatus vocatur *Sax*, quod ipsum est Latinorum SAXUM, quæ denominatio ipsi dubio procul competit ex naturali illius conditione Situve, quippe non solum Montibus saxosis & altis adjacet rupibus, sed & ipsa vallis & regionis planities lapidibus & Saxis adeo est confita, ut vix ager vel pratum invenias in quo non varia majuscula minuscula hinc inde mammarum adinstar ex humo protuberantia videantur, quæ terræ proventum non parum imminuunt: Sed tamen Rustici, qui & melioris

lioris & diligentioris sunt notæ cum manuum labore, tum vi pulveris pyrii ea per tempora effodiunt, illis prata purgare student, qua autem ex re duplex ipsis evenit fructus, quod ager excultus plures proferat fruges, quod dein ex lapidibus displosis incolæ construant macerias, quibus prata a pecorum insultibus muniuntur.

§. II.

Noli tamen putare, quasi hæc regio sit terra inculta, deserta, sterilis ac inhospitalis; non temere forsan dicerem, ipsam vel solam fecunditate sua suis incolis alendis sufficere. Habet præprimis multa prata fœni cordique non tam proceri quam succulenti ac lactiferi feracia, vastaque caretta, quæ pecudum pascuis inserviunt; nam observandum, hanc provinciam esse regionem tauriferam, cujus cives ex re pecuaria suum quæstum alimentumque quærunt. [*] Habet dein fertiles agros, qui proferunt partim linum, quod fœminæ per hyemen & parant & in fila ducunt & solvendis debitis impendunt; partim varii generis fruges puta Hordeum, Triticum, Fabas, Avenas &c. quibus ipsi agricolæ ad vitam sustentandam fruuntur. Habet præterea aliquot vineolas, præcipue in pagis *Sennwald*, *Sax* & *Frömsen*, [**] in quibus
binis

[*] Cum A. 1732. in vere aliqua inter pecora serpebat lues, ex Ampliff. Magistratus jussu illorum numerus in hac Provincia collectus, pro regionis magnitudine erat satis multus. Nempe Taurorum, vaccarum bouumque erant duo millia, centum & sex. Et Equi trecenti, & septuaginta septem numerabantur.

[**] Salez & Haag pagi Rheno proximi, plani, palustres & frigidiores vinetis plantandis minime sunt apti.

binis posterioribus vinum crescit non minimi generis. Habet insuper & pomaria, quæ hinc inde arboribus frugiferis luxuriari videas, & densas sylvas non solum ad montes magnam partem nemorosos, sed etiam in ipsa planitie, quæ abietibus fagisve opacæ incolis copiosum suppeditant lignum; & hic præsertim memoranda est sylva publica, ad Amplissimum Magistratum pertinens, quæ in media jacet provincia, cujus amplitudo atque ambitus in circulo integram horam superat. Habet porro aliquot rivos piscosos, qui varios gignunt pisces, inprimis truttas; & præcipue in pago *Salez* est rivus, vocatus *die Wislen*, in quo multi magnique proveniunt ac capiuntur cancri; sunt autem hi rivi omnes Magistratus bonum, & tam pisces quam cancri ad Præfecti usum pertinent. Et tandem ipsi Montes, utut silicei saxei-que & oneri magis ac nocumento, quam muneri ac levamento esse videantur, tamen non exiguum præbent usum; nam tempore belli illis tanquam claustris quibusdam incolæ circumsepti, hostem aut suis finibus arcere penitus, aut submovere subeuntem facile possunt; pacis vero tempore Alpium graminosa pascua per æstatem pecudibus pabulum, & inde hominibus lactis, casei, butyri victum dant.

§. III.

Sunt nihilominus non pauca nec exigua, quibus hæc regio ejusque incolæ premuntur mala ac onera, quorum alia ipsis sunt priva, alia cum multis communia. Inter quæ præcipua hæc recensentur. I. Frequentiora damna, quæ ex inundatione aquarum oriuntur; qui enim montibus propinqui accolunt, *Senosylvani*, *Frömsenses* & *Saxenses*

saxenses torrentium mala patiuntur, qui ex liquidis nivibus aut magnis imbribus concitati non solum extra munimenta se evolvunt, sed & rapido impetu terram vel proluunt vel lapidibus obruunt: quos vero alluit Rhenus, qui sunt *Hagani*, *Saletani*, [*] *Senosylvani* non tantum multum temporis, laboris ac impensarum impendere debent ad Rheni ripas muniendas, sed etiam sæpius agros ab exundanti Rheno quasi lacus, & fruges aquis innatantes, mœsti vident. II. Decimarum Debitum ac Solutio. *Saletani* quidem Decimarum omnium immunitate gaudent, & *Senosylvani* nonnisi vini decimas cœtus sui Parocho debent: [**] At *Saxenses* & *Frömsenses* vinum & fruges, & fœnum, & linum, & nuces &c. partim Præfecto partim Parocho suo decimare tenentur. Et Haganis certum est condictum pretium, quod quotannis ad publicam rationem Præfecto pro decimis solvunt. III. Cives hujus Provinciæ Magistratui sunt homines servi & mancipia, quos defunctos illorum hæredes pecunia redimere & Magistratui lytron solvere debent: Non quidem omnes tales sunt, sed & dantur Liberti & emancipati, qui nihilominus aliquam

[*] Sæpe accidit, ut in ipsis vicis Salez & Haag ob aquæ multitudinem rustici per plateas nudatis pedibus, & nonnunquam navibus coire debeant.

[**] Et *Senosylvani* & *Saletani* olim frumenti decimas debebant Cœnobio Curienti juxta St. Luzen; Eorum autem Majores illas pretio non adeo magno exsolvebant. Et *Saletani* decimas etiam minutarum frugum, porcellorum, melis, ceræ &c. sui Capelli Sacerdoti dare erant obstricti, sed & ab his A. 1624. solutione quingentorum florenorum erga Magistratum Tig. immunes se reddiderunt, tum temporis enim ibi nullus erat Parochus.

quam capitis exactionem, vulgo *das Freypfund* vocatam solvunt, quæ tamen non acerba, sed lenis est; ad hoc Mancipii jus porro pertinet, quod quivis Paterfamiliâs per annum tres dies, olim Baroni, nunc Præfecto ceu Provinciæ Domino, quo ipsi lubet tempore opera rustica absque ulla mercede facere tenetur; vernacule dicunt; *den oberseitlichen Tagwen thun*. Unde peculiaris liber in arce est, in quem omnium & Mancipiorum & Libertorum Nomina a Præfecto diligenter consignantur; *das Frey- und Eigen-Buch*. IV. Paupertas, quæ communis fors & pœna a summo rerum Arbitro ac Judice humanæ Societati in lege indicata: *Non deerunt in vobis pauperes*. Deutr. XV: 11. & huic Provinciæ contigit, quippe multi in paupertate vitam degunt & egestate urgentur: Horum autem inopia non parum sublevatur tum ex benignissimis & divitibus Magistratus Tigurini donis ac eleemosynis, tum ex liberalibus Divitum pie defunctorum legatis, quorum beneficio singulis annis ad Martini Ferias ducentæ vel trecentæ ulnæ panni laneati [*Nördlinger*] pauperibus, inprimis liberis, distribuuntur, quo acri hyemis frigore nonnihil vestiti scholas frequentare valeant.

§. IV.

Regio hæc *Saxensis* quanquam nunc temporis est Provincia & pars Ditionis Tigurinæ, nec alterius imperio subest, tamen illi non continua, sed XXII. horas Helveticas ab urbe Tiguro sejuncta est, & nonnisi per alienas terras sive per *Castra Rætica & Toggium*, sive per *Marchiam*, lacum *Rivarium*, *Sarunetum* & comitatum *Werdenbergensem*, sive per *Turgoviam* & *vallem Rhenanam* Tigurinis aditus

tus patet. Olim ejus Termini erant latiores & ad hanc provinciam quoque pertinebat vicus *Gams*, sed illum aliquando Barones inopia rerum pressi *Glaronensibus* & *Suitiis* vendiderunt, quique adhuc dum a nostra provincia sejunctus *Suitensium* & *Glaronensium* Præfecto *Uzenachi* sedem habenti paret.

Provinciae *Alto-Saxensis* spatium admodum est angustum, numerantur quidem in illa omni familiae plus minus quingentæ; [*] Sed tamen nonnisi duarum horarum longitudinem a Meridie Aquilonem versus, & unius horæ latitudinem a Monte usque ad Rhenum patet. Tigurinis ad Plagam Austro-orientalem spectat, atque medio inter *Rheguscorum* Præfecturam & *Werdenbergium* comitatum intervallo jacet: Ejus termini sunt sequentes, ab Oriente eam alluit *Rhenus* fluvius & attingit Comitatus *Feldkirchensis*; qua ad Meridiem vergit prospectat *Werdenbergenses*; ad occasum versus confinis est tum vico jam jam memorato *Gams*, tum Alpibus *Toggicis*, & tandem pars Septentrionalis partim Alpibus *Abbatiscellanis*, partim fertili *Rhegu-sia* terminatur.

§. V.

Liceat singula hujus Provinciae loca cito pede percurrere, quæque in illis memoratu digna existimantur, carptim exponere.

Sylva

[*] Diœcesis Saxensis nunc numerat 221. Senosylvana 161. & Saletana 100. Familias.

Sylva satis spatiosa jacet media in Provincia, atque in illius quasi centro Arx FORSTECK [a] est exstructa, quæ quia & olim Baroni, & nunc Præfecto domicilium præbet, non male pronunciaris, quod Rex in medio regni sedeat meditullio. Hæc Arx primum fuit ædificata Anno 1206. ab Henrico Barone ab Alto Saxo, cujus Frater erat Abbas S. Galli nominatus [b] *Ulricus* VI. Idque occasione belli, quod tum temporis adversus Baronem gessit *Hugo* Montefortius Comes, & Dominus in Feldkirch, [c] nam hujus milites in sylva densa sese abdebant, ut autem hos ex suis ejiceret latebris, illorum insidias effugeret & damnum sibi inferendum facilius averteret, hanc Baro exstruxit arcem. Fuit fortissimum ac inexpugnabile castellum; altæ vastæve rupi inædificatum, adeo ut ad ostium primæ contignationis scala per 35. gradus fuerit conscendenda; Murorum crassities tres vel quatuor superat cubitos; ibi quoque puteus rupi erat infossus, atque in arce mola, [d] quæ manuum opera agitabatur, sicque ipsis ab hostibus obsessis & intra muros coarctatis nec aqua nec farina defuerat. Utut autem hæc Arx fuerit munita,

[a] Ἐλκωνία, Saltus Angulus; Etymologia forsan a vero non abluderet, quia hæc arx in angulo & fronte saltus primitus fuit ædificata.

[b] Hic ab Imperatore Philippo in comitiis Basiliensibus A. 1204. in Principem fuit promotus, & ex Abbatibus S. Galli primus erat, qui ad hunc dignitatis gradum pervenit. Gabr. Walf. Chron. Appenz. p. 149.

[c] V. Ægidii Tschud. Hist. Helv. edit. Bas. A. 1734. P. I. libr. 3. pag. 104.

[d] Utrumque & puteus & mola adhucdum existunt, sed tamen illorum usus obsolevit.

ta, tamen & Martis & flammaram vi valde fuit corrupta ac diruta. Nam *Abbatiscellani* & Cives *S. Galli* non solum Castellum *Alto-Saxum* Anno 1405. penitus destruxerunt, sed & hanc Arcem *Forstreck* magna ex parte sunt demoliti: [a] dein restaurata Anno 1586. ab incendio magnam passa est jacturam, quam reparare coeperat illustris Baro *Jo. Philippus* [b], ejusque opus inceptum Hæredes ipsi superstites sunt prosecuti. Facies quidem hujus arcis reædificatæ nunc temporis adhuc videtur, nulli tamen inservit domicilio, sed nonnisi delinquentium carceribus, & frumenti, pomorum, aliarumque rerum receptaculis est destinata. Huic arci nunc duæ alteræ ædes sunt adstructæ, quæ tum Præfecto domicilii usum præbent, tum Judicum concilio inserviunt, unde Præfecti domicilium unæ, alteræ Judicum domus appellantur; porro alia sunt ædificia, puta pistrina, lavatorium, lignile, equile &c. quæ omnia mœnibus fossaque obsidionali sunt cincta & munita.

§. VI.

Hæc Arx & Sedes imperii tres pluresve pagos sibi adjunctos & subjectos habet.

Primus a dextro latere occasui obversus per integram horam ab arce disfitus vocatur *SAX*, cujus Diœcesi adsociati sunt bini alteri Pagi *Frömsen* & *Büsmig* dicti. In hujus Pagi collo elato & in medio monte præeminenti fuit exstructa Arx *Alto-*
Tom. V. T *Sax,*

[a] V. Gabr. Walf. Hist. Abbatisc. edit. St. Galli Anno 1740. p. 233.

[b] V. hujus Baronis Biographiam, Saturat. Tom. I. part. IV. §. XX. XXIV.

Sax ; quæ prima & antiqua Baronum *Alto Saxen-*
sium erat Sedes, ei per teli jaculum subjectum est
 alterum Castellum *Frischenberg* denominatum. Bi-
 næ hæ arces ab *Abbatiscellensibus* & *Sancto. Gal-*
lensibus Anno 1405. in quinquennali [a] illo Bello
 penitus dirutæ, quia Baro ab Alto-Saxo contra il-
 los *Canoni* Abbati S. Galli auxilio fuit, atque ex
 illo tempore non amplius ex suis ruinis fuerunt ex-
 citatæ, quarum nonnisi rudera hodie conspi-
 ciuntur. Porro in hoc Pago est magna & ampla
 domus, quam Barones Anno 1551. ædificandam
 & muris cingendam curarunt, quod ipsorum fuit
 domicilium, illudque *Joannes Albertus*, *Joannis*
Philippi Frater inhabitavit: hoc autem deinceps cum
 Arce *Forsteck* ejusque toto Baronatu Magistratui Ti-
 gurino fuit venditum, cumque illud multis annis
 inhospitale & incolis vacuum fuit, ADRIANUS
 ZIEGLERUS, Civis Tigurinus & tertius hujus Pro-
 vinciae Præfectus, ab Amplissimo Magistratu illud
 emit multisque auxit prædiis: Ex hoc tempore ist-
 hæc Domus ejusque locuples villa *Zieglerorum* Pa-
 tritiorum Tigurinorum est proprium, præsens ip-
 sius Possessor est *Adrianus Zieglerus*, primus Pro-
 vinciae Capitaneus, vir fidei integerrimæ. In
 Templo hujus cætus etiam antiquum veterum Ba-
 ronum Monumentum sepulchrale conspicitur.

§. VII. Ab

[a] Legatur de hoc bello *Gabr. Walseri Chronicon*
Abbatiscellanum ab Anno 1403. usque ad Annum 1408.
 Item *Josias Simlerus de Rep. Helveticorum* ex Editione
 & Auctione Jo. Jacobi Leonis Tig. Anno 1722. libr. I.
 pag. 144. in notis lit. c.

§. VII.

Ab altera parte, qua Arx Forsteck ad Septentrionem vergit, & via ad Rheguscorum Præfecturam ducit, dimidiam horam & plus magis ab arce sejunctus jacet alter Pagus SENWALD, cujus cœtus in septem partes sive Communitates, quas incolæ *Moden* vocant, dividitur, simulque ejus Societati adnumerantur cives pagi *Ober-Lienz*, in quo medio termini utriusque Provinciæ seu Regionis & Saxensis & Rhenovallensis figuntur, atque hujus Pagi *Lienz* dicasterium ita est constitutum ac divisum, ut causæ criminales & capitales Præfecto Alto Saxano sint dijudicandæ, civiles autem tum oppido Altstettensi, tum Abbatis S. Galli Præfecto in Rheguscorum Præfectura competant.

Heic maxime duo memoranda sunt; primum est Templum colli [a] superstructum, cujus cœtui Arx Forstek olim adnumerabatur, [b] unde factum, ut Barones illic habuerint sepulchri cryptam, quæ adhucdum ibi superest & Baronis *Jo. Philippi* [c] Cadaver absque corrosione & corruptione per Sæculum miro modo servatum continet; cui summo pariete adscriptum legitur Epitaphium, quod Beatus *Eggsteinus* tum temporis

T 2

Pastor

[a] Inde hic locus nomen habet; Auf dem Büchel; hoc templum etiam vocatur; Die rothe Kirch.

[b] Forsteckenses olim ibi erant cœtuales, quia hoc Templum tum temporis, Parochia Saletana nondum existente, arci erat proximum.

[c] Vitam & Fata hujus Baronis vid. Satur. Tom. I. Part. IV. N. III. p. 538 - 582.

Pastor in honores Illustris Baronis JOANNIS PHILIPPI ejus Patris & Majorum hisce edidit verbis:

Numina dextra colens, lustras si forte Viator,
Quas tegat exuvias Pyramis ista lege:
Huc sibi delectos Socios Heroes ab alto
Saxo, Mars, Pallas, composuere suos:
Ulrichum belli Pestem, fulmenque *Philippum*.

1544. Qui pedemontana clade Trophæa tulit,
1564. Atque Reformata Duce Christo Religione,
1585. Romani Cultus monstra perosus obit,
*Johannē*que manu promptū, ingenioque *Philippū*,
1577. Belgarum Ductor qui duo lustra fuit,
1575. Electoralis quoque Consiliarius: Eheu!
1596. Dissecat incauto tempora pulchra Nepos.
Cūcta madēt lachrymis, nihil illis triste receptis.
Mitia fata tibi culte viator eant.

B. E. T. P. 1599.

Præterea in hoc templo aliquot Præfectorum [a]
eorumque Familiarium cadavera sepulta jacent,
quorum

[a] Arx Forsteck ejusque Incolæ hodie utrum coetui Senosylvano, an vero Saletano adscribantur, & utri Pastorum cura animarum incumbat, non adeo liquet. Nam 1. Præfectorum quidam Templum propinquius Saleti, alii remotius Senwaldi magis vel minus frequentant. 2. Alii Infantes Saleti, alii Senwaldi baptizandos; item & defunctos tum hic tum isthic sepeliendos curarunt. 3. In utroque loco & Saletano & Senosylvano Familiarum & Catechumenorum Catalogi inveniantur, in quibus Domestici Arcis Forsteck consignantur. Ergo lis pendet: Et quivis Præfectus heic suo fruitur arbitrio; Saltem experientia hucusque id docuit. Interim tamen forsitan non foret male, si litis consultum, ansa præcideretur.

quorum sepulchra cippi & litteris & insignibus cæ-
lati tegunt ornantque.

Alterum est, quod olim percrebuit fama, qua-
si Mensis Sextilis tempore in interiori saxosi mon-
tis latere, *an der Littenwand*, Tintinabulorum
sonus atque cantus fuerit auditus, nunc temporis
ex quo sonus audiri desiit, etiam fama & fabula
evanuit. [a]

§. VIII.

Tertius tandem Provinciæ Pagus SALEZ a
fronte arcis Forsteck positus per horæ quadrantem
ab illa ad Australem plagam distat. Cum his Sa-
letanis etiam *Hagani*, qui horulæ spatio in supe-
riore Rheni parte ab illis sejuncti habitant, in eo-
dem templo Sacris & ejusdem Pastoris cura utun-
tur: utrumque Pagum in planitie Rhenus alluit,
& frequentius sua exundatione, ut supra §. III.
diximus, vexat. Pagus Saletanus nihil habet me-
morabile præter Hospitium, quod olim Baronum
fuit proprium, illud vero Baro *Joannes Ludovicus*
Anno 1613. octingentorum aureorum pretio ven-
didit *Rodolpho Bergero* Saletano: Singularibus hoc
Hospitium fruitur dotibus & privilegiis: v. gr.
quod ab omnibus vectigalibus, censibus & oneribus
est immune; quod Hospitii jus ipsi soli est pri-
vum; quod Nundinæ Provinciales nonnisi in hoc
pago celebrantur, quarum singulis annis duæ
T 3 sunt;

[a] Legatur hæc Historia ejusque Crisis Physica in Eru-
ditissimi JO. JACOBI SCHEUCHZERI p. m. Hist. Nat.
Helv. & ex illa in Bluntschlini vel potius Bollingeri Me-
morabilibus Urbis & Agri Tigurini Edit. in 4. Ao. 1742.
sub Tit. Forsteck. p. 139.

sunt ; primæ ad diem 24. Mensis Junii , qui Jo-
anni Baptistæ est sacer ; alteræ ad Michaelis Festa,
die 3. Cal. VIIIbres : frequentissimus & celebris
est hic mercatus, quia e vicinis & longinquis locis
non vulgaris hominum multitudo illuc confluit,
& variae res ibi sunt venales, quam maxime au-
tem equi, qui numero plures ex diversis locis huc
ducuntur. Pagus *Haganus* non adeo est celebris &
copiosus, tamen memorari meretur, quia ex Ma-
gistratus Turicensis Ditione ac Regione ultimus
est Cœtus, qui ad Confessionem veri Evangelii est
conversus, de qua Reformatione deinceps plura.

§. IX.

Pergamus ad rem Provinciæ nostræ civilem &
militarem, cujus ut veram rationem noscamus
illa alius a Baronibus erit repetenda, nolo tamen
in antiquum & vastum hujus Historiæ ac Nobilis
familiae campum exspatiari, sed sufficiat, rem vel
tribus verbis indigetasse. Fuerunt *Barones ab Alto-*
Sax Familia perantiqua [a] nobilis, potens ac
dives:

[a] Originem & antiquitatem hujus Familiae Josias
SIMLERUS his recenset verbis: Dicuntur hi ex Alto-Sa-
xorum familia oriundi & vocantur Domini von Sax zu
Monsax. In Rhætia multi nobiles vetustissimæ stirpis esse
dicuntur, a primis Rhætis qui Tusci fuerunt ut creditur
oriundi: ipsi se a Romanis ortos gloriantur: illic olim
Altosaxi habitarunt, nam & prope vallem Leguntiam
quæ maxime antiqua nobilitate gloriatur, vicus nomen
familiae retinet, Obersax, & atx illic fuit a Saxo, vel ut
quidam malunt a Sacco nomen habens. Mihi itaque ve-
rissimile fit, Alto-Saxorum familiam Rhæticiam origine es-
se, ac a Veteribus Tuscis qui Romanis antiquiores fuere,
una cum aliis multis nobilibus Rætorum familiis originem
ducere, illa etiam Regio cui hodie imperant, olim in

dives: Fuerant aliquando Domini Provinciae ultramontanæ *Bellizonæ*; *Monfaxii* Domini in Rhætia; Castelli *Wartensteinii* in regione Sarunetana; Arcis Abbatiscellanæ *Clanxia* nominatæ; Dominationis & arcis *Burgelæ* in Turgea; Dynastiæ *Uster* in agro Tigurino &c. &c. sed pedem figamus in Baronatu nostro Saxensi, cujus hi Barones ab Alto-Saxo per VIII. & plura Secula serie non interrupta Possessores & Domini fuerunt. Illis in hac regione omne dominium etiam jus vitæ ac necis in suos subditos competebat, quod cum Landamanno & iudicibus ex suis subditis a semet electis administrabant, & quidem ita, ut inde ad alium vel superiorem aliquem Dominum provocatio fuerit nulla. Hos inter Barones Alto-Saxenses & Magistratum Tigurinum a multis annis tanta tamque fida ac amica conjunctionis intercessit necessitudo, ut Baro *Ulricus* cum suis Posteris Anno 1488. primus in civitatem Tigurinam fuerit adscriptus; ut Senatus Tig. Baronibus Tutelæ & Societatis officium & beneficium variis in discriminibus præstiterit; ut eos inopia rerum laborantes pecunia locata levaverit, quo factum tandem, ut hujus *Ulrici* Pronepos **FRIDERICUS LUDOVICUS** nimio æris alieni onere obstrictus hunc Baronatum cum omnibus jurisdictionis, potestatis, decimarum, reddituum &c. privilegiis ac Beneficiis die 15 Aprilis A. MDCXV. centies ac quinquies mille florenorum pretio Senatui Turicensi vendiderit: ipse vero partem dittonis ac domus equestris zu *Kämpfen* emit, ubi legitima

T 4

Rætia censebatur, quando etiam Strabo Rætiae fines usque ad lacum Aeronium extendit Jos. Siml. de Rep. Helv. Tig. Anno 1734. pag. 317.

gitima prole orbus Anno 1629. supremum obiit
diem; atque ejus Consobrinus *Christophorus Frideri-*
cus die 26. Jun. st. v. Anno 1633. in arce *Uster*
vita decedens, in ejus Pagi templo sepultus jacet,
& cum ejus quoque vita antiqua & nobilis Baro-
num Alto Saxorum familia est extincta [a]: atque sic

- - - Sua cuique exorsa laborem
Fortunamque ferent. - - -

§. X.

Proin hujus Emtionis vi ab Anno MDCXV. hic
Baronatus sive libera Provincia est sub Potestate
Ampliss. Magistratus Tigurini, qui ex suis Ducen-
tum Viris Præfectum illi imponit, qui ibi imperet,
Magistratus jura tueatur, redditus publicos exigat,
eorumque ut & mulctarum singulis annis Consilio
quæstorio rationem reddat. [b] Juris autem atque
judicii administrationem non solus Præfectus exer-
cet, sed ex veteri hujus Baronatus lege & consue-
tudine sibi adjunctos & Socios habet Landammah-
num, [c] quem Senatus Tig. ipse ex tribus Pro-
vinciæ

[a] Epitomen Historicam hujus Familiæ vide Satur.
Tom. I. part. IV. in Biographia Baronis Jo. Philippi §. II.
VI. Item B. Memorabilia Tigurina; Tig. in 4. Ao. 1742.
sub Tit. Sax. p. 376. sqq.

[b] Adhuc XXI. fuerunt Præfecti, quorum fer-
me omnium imagines pictæ in arcis Forsteckenensis coena-
culo parieti adpensæ videntur. Octodecim priores non-
nisi 6. annis præfecturæ præerant: postea vero An. 1714.
gravibus de causis non tantum Præfecti commoda & re-
ditus augebantur, sed etiam Provinciæ imperium ipsi ad
novem annos prorogabatur.

[c] Landamannus, ut & Scriba, Lictorve ex toto Ba-
ronato libere eliguntur, nec ulli pago hæc officia sunt
priva.

vinciæ Judicibus, sibi a Præfecto optioni datis, eligit: porro tredecim Judices [a] in tres diœceses distributos & a Præfecto lectos; cui dicasterio præterea inserviunt tum Scriba tum Lictor sive Servus publicus. Habet hæc Provincia veteres suas consuetudines & quoad tum exigenda & solvenda debita, tum hæreditates petendas & dividendas peculiare jus, quod in Codice est conscriptum & vulgo *der Lands Brauch* vocatur.

Quum præter alias res & hic Juris Codex in Arcis Forsteck incendio per flammarum vim deletus periisset, ac dein succedente tempore in debitis atque hæreditatibus variæ intricatæque ortæ essent lites, subditi Provinciales per Landamanum suum *Casparum Leuwiner* Senosylvanum aliosque ipsi adjunctos a Summo Magistratu Tig. supplices petierunt, ut antiquum hujus Baronatus Jus ipsis publice restitueretur, quorum petitioni Magistratus annuens duos misit Legatos, Amplissimum Proconsulem SOLOMONEM HIRZELIUM & Senatorem Armentarii Præfectum JOANNEM ESCHERUM, qui cum ADRIANO ZIEGLERO tum temporis Præfecto hujus Provinciæ Codicem Juris constituerunt, quem postea Mense Novembri Anno 1726. Senatus confirmavit.

T 5

Hujus

[a] Quævis diœcesis duos vel tres habet judices, quibus defunctis Successores ex eadem diœcesi & pago sufficiuntur. Et quidem 1. Pagus Sax tres habet, quibus adjunguntur duo ex Frömsen. 2. Pagus Sennwald quoque tres habet, quibus adnumeratur judex Lienzensis. 3. Pagi vero Salez & Haag, quivis binos dat judices.

Hujus Codicis variae *παρεμπνεύσαι* & non exigui abusus sensim irrepentes cum gravibus malis litibusque ansam & ortum dedissent; & inprimis cum Anno 1712. subditi hujus Provinciæ plures [a] debitorum onere & angustia rerum coacti patriam deferentes in terras alienas, quammaxime in Borussia se contulissent, Magistratus Tigurinus de novo Anno 1714. alios in hanc Provinciam misit Legatos, qui omnem causam cognoscerent, abusus abrogarent, remque emendarent. Hi consultissimi ac prudentissimi Legati, qui erant JO. CONRADUS ESCHERUS gravissimus Reip. Quæstor; Item JOANNES HOFMEISTERUS tum temporis Plebis Tribunus; postea Anno 1723. Proconsul; & tandem Anno 1734. Magnificentissimus Reip. CONSUL creatus; quos ceu SCRIBA comitabatur JO. JACOBUS HIRZELIUS CCVir, nunc Reip. Quæstor gravissimus ac meriti-
tissimus. Hi, inquam, Legati re cognita lites composuere, nonnullos Codicis Juris articulos explicuerunt, alios immutarunt, & in re Ecclesiastica, Scholastica, militari ac civili eximias ac utilissimas constituerunt Leges, quæ omnia illorum acta die 17. Junii Anno 1714. a Senatu Amplissimo fuerunt comprobata.

§. XI.

Juxta duplicem hunc Juris Codicem (*alt und neu Lande-Brauch*) cui accensenda sunt publica Edicta vel morum Mandata, veluti de cultu Sabbathi,

(a) Erant CLXXXI. homines. (Nempe 7. ex Senwald; 27. ex Salez & Haag; & 147. ex Sax.

bathi, de alea, de choreis, de compotationibus &c. Omnes lites & facinora vel a solo Præfecto, vel ab ipso cum adjunctis Landamanno & iudicibus dijudicantur, mulctantur & puniuntur.

Sunt autem varia iudiciorum genera. I. Est iudicium Annuum (das Zeit, vel Meyen-Bricht) quod ex Præfecti arbitrio vel in Aprili vel Majo mense exercetur, & in quo Landamannus, sejuncto D. Præfecto, cum omnibus Provinciæ Iudicibus lites resque leviores dijudicat & mulctat. II. Est iudicium Menstruum, in quo D. Præfectus Landamanno & aliquot iudicibus sibi adsociatis æris alieni hæreditatisque lites componit. III. Est Consistorium Matrimoniale, cui Præfectus præest & cum illo tres Provinciæ Pastores, nec non Landamannus & ex quovis pago primus iudex assident: in illo adulteria, scortationes, & alia Lasciviæ facinora ac causæ Matrimoniales disceptantur, & vel pecunia vel carcere, vel aliis pœnis puniuntur. IV. Est iudicium Criminale, quo scelera capitalia inquiruntur, eorumque rei supplicio mortis afficiuntur; (a) & hoc vitæ necisque jus exercet

(a) Referam duo Exempla facinorosorum, qui in hoc Baronatu mortis pœnas luebant, †) antiquo; & ††) recentiori tempore.

†) Tempore, quo Jodocus Grobius Pastor Saleti fuit, magna Prædonum Latronumque turba grassabatur, qui ex Chartis lusoriis nomina sibi fingeant. Cum aliquando Pastor Grobius ejusque Collega Hartmannus Kuoserus Pastor Senosylvanus Tigurum proficiscentes in locum Hummelwald dictum venissent, & duo ejusmodi Nebulones eos invadere viderentur. D. Pastor Kuoserus attonitus timensque exclamavit; Heu nos miseros! jam de nobis ac

exercet Landamannus cum Judicibus, semoto D. Præfecto, cui nonnisi jus aggratiandi, uti vocatur, convenit.

§. XII.

Rem militarem quod attinet paucis illam attin-
gam. Prouti veteres Barones fuerunt Viri milita-
res & Duces celebres, qui in variis Regnis, in
Gallia, Germania, Belgio, Helvetia &c. stipendia
fecerunt, & operam militarem felici cum successu
multis Principibus præstiterunt: (a) ita Regis sui
ad exemplum subditi forti fuerunt animo, in mi-
litia se multum exercuerunt & Alto-Saxenses sem-
per gens bellicosa fuerunt habiti. Ipsi nec hodie
sunt ignavi aut meticulosi, & quanquam per Dei
gratiam

tum est! D. Grobins vero vir fortis animum & sibi sum-
sit & comiti adidit, illum docuit, quomodo gladio, quo
ob vias non tutas erant armati, vim hostium repellere
seque defendere possit: Ipseque homines nequam propius
accedentes voce intrepida & clara ita fuit allocutus: Tu
vocaris Noosen-Sau; & tu Schellen-König. Hei! justo
jam loco & tempore vos offendimus, jamjam aderunt
viri, qui ad vos comprehendendos sunt emissi: Et cum
elata voce ipsos advocare cœpisset, bini Nebulones velo-
ci cursu aufugerunt & in sylvam sese abdiderunt, duo
autem Pastores salvi & incolumes suum prosecuti sunt
iter. Duo hi Nebulones haud multo post in Provincia
Saxensi in carcerem conjecti & tormentis quæsi, præter
alia scelera & hoc sunt passi, quod animus ipsis fuerit,
duos hos Pastores necatos prædare. Et hi mortis suppli-
cio sunt affecti.

††) Recentiori tempore, die 24. Aprilis Anno 1739.
duo juvenes Nebulones ex Salisburgo oriundi ob varia
Furti crimina capite fuerunt truncati, quos ego cum Rev.
D. Collegis ad mortem paravi & ad supplicium duxi.

(a) Vide Saturam Tom. I. part. IV. N. III. §. IV. V.
XV. XVI.

gratiam dulci in patria alta fruimur pace, tamen multi ex hac Provincia militiam peregrinam apud Gallos, Germanos, Hispanos, imprimis Batavos sequuntur. Et illi, qui domi degunt, ad legem Magistratus Tig. in armis diligenter exercentur. Universa militum manus in hoc Baronatu in duas dispertitur Cohortes, quibus duo Duces; h. t. *Adrianus*, & *Joannes ZIEGLER*, Fratres, Cives Tigurini & Viri belli periti sunt præfecti; Etiam Magistratus omnia suppeditat, quæ ad militiam alendam & augendam pertinent; unde Armamentarium Tormentis, Sclopetis & aliis ad Castra bellumque pertinentibus armis & instrumentis pro Provinciæ magnitudine satis instructum atque exornatum in arce Forsteck conservatur ac colitur: Præterea illis, qui in armis sunt strenui & assidui, qui bombardis & majoribus & minoribus orbem tangunt, quotannis liberalia dona a Senatu Tig. impertiuntur.

§. XIII.

Pedem promovemus ad verum nostrum propositum, ut enarremus Reformationem hujus Baronatus Ecclesiasticam. Barones Alto-Saxi eorumque subditi Religionis Pontificiæ erant sequaces usque ad Annum MDLXIV. quo anno Baro ULRICUS PHILIPPUS Superstitione ac Religione Romana renuntiata Fidem Christianam emendatam est amplexus. Baronem quidem ab instituto & promissis & minis avocare omni modo tentarunt V. Pagi Catholici, quippe cum Uriensibus & Unterwaldiis civitatis jure & vinculo hi Barones erant colligati: (a) At Magistratus Turicensis

(a) Ægid. Tschudi. Hist. Helv. edit. Bas. T. I. p. 639. sqq.

censis hunc *Ulricum Philippum* non solum confirmavit, & in pietatis opere suscepto & incepto ut fidelis pergat multis instigavit rationibus, sed etiam contra vim atque injuriam ipsi hac de re inferendam fidam opem tutelamque est pollicitus, quo commotus Baro incepto Reformationis operi adeo constans & fervidus adhæsit, ut spretis omnibus aliorum & illecebris & minis ad Castra Jesu transierit, secumque etiam suos subditos ducere studuerit, quod consilium atque conamen Deo fortunante tam prosperum habuit successum exitumque, ut duæ Diœceses *Senosylvana* & *Saletana* cum *Haganis* eodem illo anno cum Domino suo doctrinam Evangelicam publice fuerint confessæ, quæ de re Magnif. Consul Tig. a Cham per litteras sub die 13. Novembris Anno 1564. exaratas Baroni ejusque Subditis fuit gratulatus. Statim duobus his cœtibus Præcones Evangelici fuerunt admoti; Nempe Senosylvano *Joannes WOHNLICHUS*, & Saletano Haganoque *Joannes HAUSERUS* vel *HAUSLI*, qui ad Festum Nativitatis Jesu ejusdem anni primos Sermones doctrinæ orthodoxæ pro Suggestu sacro dixerunt, & deinceps fidem Reformatam fideliter docuerunt. Reformationem Pagi Sax & Frömsen nonnulli Scriptores in annum sequentem MDLXV. referunt, alii (a) autem ad sequiora tempora deducunt, & illius annum incertum perhibent. Hoc omnino certum, quod ULRICI PHILIPPI Filius natus maximus JOANNES ALBERTUS ejusque Posteris, qui Domum Saxensem

(a) Duo MSC. habeo, quæ id affirmant.

sem possederunt, usque ad finem Seculi XVI. Papicolæ manserunt.

§. XIV.

Interea post obitum Baronis ULRICI PHILIPPI, qui die 6. Maji Anno 1585. decessit, inter ejus superstites Filios, qui non uterini, sed ex duabus uxoribus nati erant Fratres, variæ disensiones ac lites sunt ortæ, quæ florem, gloriam, potentiamque hujus Familiae multum labefecerunt; inprimis postquam illustris Heros & Baro JOANNES PHILIPPUS ab Alberti Fratris Filio Huldrico Georgio perfide ac misere fuisset enecatus, non tantum Baronum res familiaris, sed etiam Provinciæ res civilis & ecclesiastica fuit immunita; quippe Parochia *Saletana* abrogata ejus Pastor ad cœtum *Saxensem* fuerat transmotus, qui cum Pastore *Senosylvano* per vices alternas triginta & plures annos apud Saletanos concionandi & aliis Pastoris officiisungebatur. Huic incommodo accesserunt alia onera ac mala longe graviora, qualia sunt durum Baronis *Ludovici Friderici* imperium & mandatum, qui non argumentis, non rationum pondere ac pietatis exemplo, sed secularis brachii subsidio & violentia Religionem propagare satagebat; præterea quod *Hagani Beneduro* trans-Rhenano proximi & antiquo Ecclesiæ jure adhuc ipsi constricti a Sacrificulis illius templi, & finitimis aliis pluribus multis strophis ac pollicitationibus fuerunt illecti, unde factum, ut hi Hagani ad vomitum redeuntes Christi Evangelio terga verterint & Anno 1600. ad Paschatis Festum in Templo *Benedurano*, cui antea erant addicti, Missæ idolum denuo prima vice adoraverint.

§. XV. Hinc.

§. XV.

Hinc repetita fiebat Haganorum Reformatio, quæ demum Anno MDCXXXVII. paulatim ad perfectionem fuit perducta, cujus historiam adhuc *ἀνεκδότων* prolixius recensitam legere benevolo & hujusmodi historiarum cupido Lectori forsitan non erit ingratum. Cum Ampliss. Magistratus Turicensis jure emtionis summa rerum potiretur ac Dominus hujus Baronatus constitueretur, Præfectum illuc cum imperio misit, qui et jura civilia administraret, et rem ecclesiasticam curaret, imprimis, si Deo placuerit resque potis esset, etiam Catholici *Hagani* ad veram Evangelii fidem converterentur, idque non tam vi externa, quam spiritali, quale *ἀγγαγεύειν* nobis S. Scriptura inculcat. Hanc rem quam maxime curæ sibi habuit Nobilis Præfectus JO. HENRICUS LOCHMAN-NUS: ipse cum summo Magistratu deliberavit atque consultum duxit, ut peculiaris iterum *Saleti* constitueretur Parochia, et probus industriusque huic gregi præficeretur Pastor, qui cum Saletanorum tum Haganorum saluti ac fidei, illorum confirmandæ, horum emendandæ, omnem daret operam. Quæ res cum rata haberetur, *Jodocus GROBIUS* Pastor Toggicus nuperrime sine fontica causa a Pastoratu *Crumenauensi* in Toggio amotus, dignus est inventus, qui ad hoc opus electus adhiberetur. Magistratus itaque D. Præfecto *Lochmanno* mandavit, ut hac de re cum Pastore *Grobio* loqueretur, ejusque voluntatem hoc munus in se suscipiendi vel recusandi cognosceret; ipsum etiam Ven. D. Antistes JO. JACOBUS BREITINGERUS litteris ad hunc Pastorem instruxit. D. Præfectus domum redux non diu cunctatus *Jodo-*

cum

cum Grobium ad se accersivit, illi Magistratus Consilium significavit, hocque munus in se si susceperet omnem opem, singularem Magistratus benevolentiam ac justam vitæ sustentationem esse pollicitus, simulque Antistitis litteras exhibuit. Hac re ceu conspicuo Dei in se Providentiæ ^{templa} Pastor *Grobius* multum gavisus D. Præfecti petita summa cum gratiarum actione annuit, et litteras responsorias ad Ven. D. Antistitem *Breitingerum* misit, quibus summas Ampliss. Magistratui de ejus in se benevola mente agit gratias, fidem de oblato munere addicit, seque ejus favori magnopere commendat. Itaque absque ulteriori mora *Jodocus Grobius* cum omni sua familia ex Toggio Saletum est profectus et officium sibi demandatum die 12. Novembris Anno 1634. concione S. auspicabatur, quam de Vocatione et Munere V. D. Ministrorum ex Ezech. III: 17. 20. dixit. Illa finita Gravissimus Reip. Quæstor JO. LUDOVICUS SCHNEEBERGERUS illuc a Magistratu legatus ad ambos cœtus et *Saletanos* et *Haganos* (nam hi quanquam Catholici huic actui ut interessent, publice fuerunt invitati) amicum, pium & eruditum habuit sermonem, quo Pastorem *Grobium* huic Gregi præfecit, et cœtuales non minis nec verborum acerbitate, sed suavitate, sed rationibus et argumentorum pondere sui officii admonuit, ac salutis curam ipsis commendavit.

Reliqua proxima Particula explicabit.

(*) ORATIO
de
SCIENDI CUPIDITATE.

COgitanti mihi, quam potissimum materia ego, bona benevolentia vestra, in tam præclaram Societatem adscitus, auspicarer recitationes meas; Uberrimum ad dicendum argumentum vos ipsi præbuisistis. Quos semper judicaveram hanc coivisse Societatem atque conglutinasse, discendi proficiendique studio ductos. Plerisque vestrum per omnem honestarum artium cultum pueritiam adolescentiamque transactam, condiscipulatus memoria subinde doceor. Et, ubi robustiores facti, illustria ingenia altioribus dare studiis cœpistis, sive ad juris scientiam, sive ad historiarum notitiam, sive ad antiquitatis investigationem, sive ad interiores litteras diviniorumque sapientiam animos inclinassetis, id toto arripuisse pectore, ac universum hausisse, neminem fugit. Negotiis privatis & publicis, multifario actu rerum impeditos, doctrina liberalis usque eo delectat, ut nullum honestius ducatis otium, quam vivere in litteris, vivere cum litteratis, mentemque

(*) Binæ hæ Disfertiunculæ Auctorem agnoscunt Virum Venerandum, Ecclesiarum Turicensium nunc Antistitem dignissimum, J. C. WIRTZ. Has jam olim, ante XXXVII. prope annos, in Societate ΦΙΛΟΜΑΘΩΝ recitaverat.

temque salubribus præceptionibus imbuere. Sci-
licet experiundo vos didicisse reor; ipsam multa-
rum rerum scientiam etiam aliud agentes ornare,
atque ubi minime credas, eminere & excellere.
Hanc industriam vestram si non cognitam perspec-
tamque haberem, vel solum nomen *φιλομαθῶν* ad
eam de vobis prædicandam me induceret. Cum
enim prudentissimi quique viri omni tempore,
nomina ex re indita voluntatis suæ significatio-
nem habere voluerint; vos quoque sedulos Miner-
væ cultores esse, & collocupletandi expoliendique
ingenii cupidissimos, ex ipso nomine haud imme-
rito conjicerem. Ad me autem quod attinet, ut
vos ob virtutem semper feci maximi, absensque
suspexi; ita, postquam Superiorum beneficio con-
tigit, ut salvus potiretur domum, amicitiam expe-
tivi vestram, vobisque adjungi socium unice cu-
pivi; cum quod nihil aptius vitæ, nihil ad beate
vivendum accommodatius esse arbitror, quam
conversari viris bonis, jucundis, litterarum stu-
diosis; tum vero maxime, quod eædem me Mu-
sæ delectant, cordique sunt: etsi vix satis otium
iis suppeditare possum. Quum itaque nos om-
nes eximia quadam sciendi discendique cupiditate
flagremus, ad *φιλομαθεῖς* de *φιλομαθεία* sive discen-
di desiderio pluscula disserere, non ab re visum
fuit. Et ut ne nimium longa sumatur oratio, ani-
mive vestri & rerum & verborum circuitibus
fatigentur, statim de eo dicere incipiam, quod
exorsus sum.

Multa quidem homini cum bestiis communia
sunt, præsertim quæ ad corporis motus regen-
dos, vitamque animaleam conservandam pertinent.

Omni namque animantium generi est a natura tributum, ut se, vitam, corpusque tueatur, declinetque ea, quæ nocitura videantur, omniaque quæcumque ad vivendum sint necessaria, inquirat & paret: ut pastum, ut latibula, ut alia ejusdem generis. Commune item est, corpus ad hoc vel illud agendum varie inflecti, singulasque partes ejus apte moveri. In quo bestiarum agilitatem hoc magis admirari solemus, quod nulla ad agendum præparatione, nulla prudentia septam videmus. Sed inter hominem, & beluam hoc maxime interest, quod hæc tantum corpus habet, ex partibus affabre inter se junctis compositum, quod sensu movetur, & ad id solum, quod præsens est, se accommodat, paullulum admodum sentiens præteritum aut futurum. Homo autem rationis particeps, sive animi ad summi Numinis naturam expressi, eorum quæ agit, ita sibi conscius est, ut sapienter intelligere, recteque velle possit. Quæ animi partes, quo sunt excelsiores, eo dant clariora indicia naturæ. In primis hominis est propria rerum, quæ sciri possunt aut debent, inquisitio atque investigatio: quippe quæ maxime naturam attingit humanam. Omnes enim, ut vere dixit Orator, trahimur & ducimur ad cognitionis, & scientiæ cupiditatem, in qua excellere, pulchrum putamus: labi autem, errare, nescire, decipi, & malum, & turpe ducimus. Vos testor? Quum estis necessariis negotiis, curisque vacui, nonne auctis aliquid videre, audire, ac discere, cognitionemque rerum aut occultarum, aut admirabilium ad bene, beateque vivendum necessariam judicatis? Immo tantus cognitionis amor, & scientiæ in omnibus innatus est, ut nemo

mo dubitare possit, quin ad eas res hominum natura nullo emolumento invitata rapiatur. Videamusne, ut altiore animo præditi, litteris se involvant? ut se totos in libros abdant? ut omnem curam atque operam ad studia doctrinæ conferant? Qua in vita tantum abest, ut voluptates consecrentur: etiam curas, sollicitudines, vigilias perfecerunt: optimaque parte hominis, quæ in nobis divina ducenda est, ingenii & mentis acie fruuntur, nec voluptates requirentes, nec fugientes laborem. Nec vero intermittunt aut admirationem earum rerum, quæ sunt ab antiquis repertæ, aut investigationem novarum: quo studio, quum satiari non possunt, omnium ceterarum rerum obliiti, nihil abjectum, nihil humile cogitant: tantaque est vis talibus in studiis, ut eos etiam, qui sibi alios proposuerunt fines bonorum, quos utilitate, aut voluptate dirigunt, tamen in rebus quærendis, explicandisque naturis ætates contere videamus.

Quod si cui forte dubium est, prodeant in medium illa Græciæ corcula, illa ingenuarum artium receptacula; qui omnes suis comprobarunt exemplis, voluptatis, quæ discendo sentitur, ut quisque percepit plurimum, ita eam acrius atque avidius concupiscere. Prodeat Plato: quem accepimus tanta industria in discendo fuisse, ut disciplinis, quas eruditissimæ Athenæ suppeditabant, non contentus, ad Pythagoram magistrum, tum in Italia ingenii, doctrinæ, sapientiæ gloria florentissimum, navigarit, ac Aegyptiorum sacerdotes adierit, & eorum arcana perdidicerit. Pythagoras autem ipse non Aegyptiorum solum, sed

etiam Persarum regionem perlustrarat, & Cre-
tam, ac Lacedæmona, ac sicubi quid esset, quod
disci posset, eo penetrarat. Prodeat Democritus,
a quo propter discendi cupiditatem legimus ulti-
mas terras esse peragratas. Prodeat Demosthenes,
quem tanto doctrinæ studio flagrasse ferunt, ut
etiam doleret, si quando opificum antelucana forte
victus esset industria. Scilicet vir ille summus gra-
viter ferebat, se qui opus immortale tractaret,
somnia capere, fabris ipsis ad rem vilissimam
excitatis. Prodeat sollertissimus ille cœlestium or-
bium non perscrutator tantum, etiam imitator,
Syracusanus Archimedes, qui non modo earum
rerum, quas natura fert, per eam quam capie-
bat, studii oblectationem memor non erat: sed
in illa ipsa Syracusanæ urbis direptione, ita defi-
xus erat in studio, ut prius hostilis gladii cuspi-
dem corpore exceperit, quam urbem in hostium
venisse potestatem sentiret. Senferat quidem Ro-
mani exercitus imperator Marcellus, machinatio-
nibus ejus multum ac diu victoriam suam inhibi-
tam: eximia tamen hominis prudentia delectatus,
captis Syracusis, ut capiti illius parceretur, edi-
xit. At is, dum animo & oculis in terra defixis
formas describit, militi qui prædandi gratia domum
irruerat, districtoque super caput gladio, quis-
nam esset, interrogabat, propter nimiam cupidi-
tatem investigandi quod requirebat, nomen su-
um indicare non potuit; sed protracto manibus
pulvere. Noli inquit, obsecro perturbare lineas,
miles: ac perinde quasi negligens imperii victoris,
obtruncatus est. Chrysippus etiam sæpe studio
intentus, tanta voluptate perfruebatur, ut eum
tamquam extra se positum cibi potionisque cape-
ret

ret oblivio. Solonem vero accepimus, cum in lectulo morti proximus decumberet, inaudissetque adfidentes amicos de re quapiam submisisse, ne ipsi molestiam parerent, inter se sermonem conferentes, erecto, ut potuit, fatis jam presso capite, rogasse eos, ut aliquanto loquerentur elatius: sibi, si etiam moriens aliquid discere potuisset, discessum e vita jucundiores fore. Heraclides, natura hebetior & tardior, industria ipsam naturam vicit. Namque fuligines lucernarum bibendo, & in sudata veste durando, tantos in litteris progressus fecit, ut doctrina atque eloquentia vix quisquam eum præcurreret.

Quid vero cesso commemorare Romæ urbis principes viros? Quem ardorem studii fuisse censeatis in Catone majore, de quo Scriptores memoriæ prodiderunt, eum, quum esset jam magno natu, Græcis litteris erudiri concupivisse, quam fero, ex eo conjici potest, quod etiam Latinas pæne jam senex didicerit. Brutus autem, quanto litterarum amore flagraverit, vel inde æstimes, quod suprema nocte, quæ funestam ipsius mortem antecesserat, Platonis dialogum de animorum immortalitate legisse aliquoties dicitur. Cui adsimile Catonem Uticensem fecisse, Cæsar, virtutis etiam in hoste mirator, auctor est. Quid loquar Senecam? qui non modo majorum gentium, sed minutos quoque, & patellarios philosophos ita versavit, ut quidquid boni ex eorum unoquoque, aut ad orationis ornamentum, aut ad obscurarum & involutarum rerum intelligentiam, aut ad vitam moresque formandos exprimi poterat, id omne summa diligentia excerptum,

libris suis elegantissime insperferit. Illum vero eruditionis Oceanum, Plinium superiorem, quis umquam satis pro dignitate vel admirari vel celebrare poterit? qui nullum umquam librum vidit, quem non legerit: nihil cognitu dignum legit, quod non excerpserit: nihil excerpfit, quod non in litteras retulerit. Antoninum philosophum quis nescit, cum sexagenario esset major, frequentasse scholam viri & usu & sapientia præstantissimi, interrogatumque ab Lucio Vero, imperii socio, quo contenderet, respondisse, adire se ad Sextium, (id nomen erat philosopho) ut disceret ex eo, quæ nesciret; καλὸν γὰρ καὶ γηράσκοντι τὸ μάχεσθαι, neque enim seni turpe esse, conquistare scientiam rerum.

Sed quid veteres, remotos & propemodum oblitteratos profero, quum novos & recentiores testes habeam? Quos autem potiores nominabo, quam civitatis nostræ heroas, religionisque ab impurioribus erroribus atque inanibus crepundiis perpurgatæ flatores & propugnatores fortissimos, ZUINGLIUM, BULLINGERUM, GUALTHERUM, LAVATERUM, HOSPINIANUM, ceterosque? qui mihi videntur immensitate quadam ingenii omnem rerum naturam complexi, non tantum supra æquales suos exstitisse, sed etiam posteris omnem consequendi sui spem sustulisse? qui vera ac solida eruditionis copia & varietate ita excelluerunt, ut longissimo intervallo abfuturus ab iis sit, quemcumque illis proximum esse voveris? qui elegantiores litteras, sapientiæque studium tam impense adamarunt, ut nullo labore, nulla valetudinis jactura ab eo abducerentur? qui
omnium

omnium doctrinarum adeo fuerunt studiosi, ut continua exercitatione spirituum memoriæque vis, discendi vero ardor numquam elanguerit? Migraret profecto ex hominibus inertia atque segnitia, si eo animo ad Musarum ac Gratiarum sacrarium accederent, quo illi egressi id sunt? Post eos dicam vobis **ATHANASIUM KIRCHERUM**, qui, dum admiranda naturæ sollicitius peruestigat, ipse naturæ miraculum existit. Hunc tantum virum totas noctes perpetuis vigiliis egisse ferunt, cum in re majore ac involutiore inquirenda limandaque occupatus esset; &, ut ne somnus impedimento foret, ænea pelui juxta mensam posita, globum manu tenuisse; hoc consilio, ut si forte gravatum assiduitate meditandi corpus altior oppressisset somnus, globi e torpente manu in æs delapsi sono excitaretur. **CLAUDIUS SALMASIUS** ille rerum scitu dignarum promuscondus, de quo recte non nemo dicere solitus est, in scribendo ita fuisse versatum, ut ne spicilegium quidem reliquerit; quum Heidelbergam venisset, in instructissimam Academiæ illius bibliothecam omnino se abdidit, dies totos in perlustranda ea exigens, & tertiam quamque noctem pervigilans. Haud indiligens melioris antiquitatis quæsitator, **TURNEBUS**, studiis adeo devinctus fuit, ut ipsa nuptiarum die nonnihil iis temporis dederit. Taceo innumeros alios, qui ingenuis studiis atque artibus magno delectati opere, nec valetudinis, nec rei familiaris habuere rationem; omniaque perpessi sunt, ipsa cognitione, & scientia capti; & cum maximis curis, ac laboribus compensarunt eam, quam ex discendo ceperunt, voluptatem. Quid? quod nostra memoria complures fuerunt, quibus

fructuosa industria & vitam dedit, & abstulit? Hoc etiam tempore invenias, qui gloriosum sibi existimant impallescere chartis.

Quæ omnia non eo a me allata sunt, ut nimiam in discendo assiduitatem, aut quidquid multi ex recensitis ærumnabili labore congefferunt, laudem & approbem. Id, cum Terentiano illo Sofia, in omni vita adprime utile esse arbitror, ut ne quid nimis. Est litterarum non satietas quidem, sed modus quidam. In primis non placet nimis magnum studium, atque insana opera, quam multi in res obscuras ac difficiles contulerunt, easdemque non necessarias. Qualis, exempli gratia, diligentia fuit Chrysippi, supra nobis memorati: qui tam laboriose hausit, & tam pertinaciter tradidit Logices subtilitates dicam, an futilitates, ut ad ea quæ scripsit penitus cognoscenda, longa vita opus fuerit. Sed quæ dixi, eo spectant ut appareat, studiis, nulla utilitate objecta, delectari animos, atque ipsa scientia, etiam si incommoda naturæ sit, gaudere.

Ac ne quis putet, illos tantum, qui optime nati, institutique sunt, animum ad discendum appellere adjungereque: facile est vim naturæ cernere in primis puerorum ætatulis. Videmus enim, ut conquiescere ne infantes quidem possint: ut, cum paullum procefferint ætate, ne verberibus quidem a contemplandis rebus, perquirendisque deterreantur: ut pulsi requirant, & aliquid scire se gaudeant: ut aliis narrare gestiant: ut pompa, lusionibus vel laboriosis, atque ejusmodi spectaculis teneantur, ob eamque rem vel famem,

famem, & sitim perferant. Eaque cupiditas sciendi & agendi aliquid adolescit una cum ætatibus.

Quid, quod homines infima fortuna, nulla rerum gerendarum, opifices denique & rustici delectentur scientia? maximeque eos videre possumus res gestas aliaque audire, & legere velle, qui a spe gerendi absunt, confecti senectute. Quocirca intelligi necesse est, in ipsis rebus, quæ discuntur, & cognoscuntur, invitamenta inesse, quibus ad discendum, cognoscendumque moveamur; simul, eam esse animi indolem, ut appetat aliquid agere semper, neque ulla conditione quietem sempiternam possit pati. Hinc animadvertere licet, in sequiore quoque sexu matronas, virgines, puellas, fœminas item omnes, vel honestarum rerum scientia delectari, vel fictas fabulas cum voluptate legere, vel narratiunculis, facetiis, ludis, e quibus aliquam utilitatem duci posse putant, tempus fallere.

Quin etiam inertissimos homines, nescio qua singulari segnitie præditos, videmus tamen & animo, & corpore moveri semper, &, quum re nulla impediuntur necessaria, aut alveolum poscere, aut quærere quempiam ludum, aut sermonem aliquem requirere: cumque non habeant ingenuas ex doctrina oblectationes, circulos aliquos, & semicirculos consuetari. Ne bestię quidem, quas delectationis causa concludimus, quum copiosius alantur, quam si essent liberę, facile patiuntur sese contineri: motusque solutos & vagos, a natura sibi tributos requirunt.

Sed

Sed quid attinet de rebus tam apertis plura disserere? Ex dictis satis superque apparere arbitror, homines ut ad agendum, ita ad discendum esse natos, atque adeo, quotquot rationis sunt participes, φιλομαθεῖς esse, & naturali quodam instinctu ad rerum cognitionem ferri. Nunc, an id, & quanto humanæ naturæ ornamento sit atque emolumento, disquirendum videtur: Sed hæc, & plura alia huic argumento adfinia, deinceps ordine dicentur.

FINIS.

Oratio

ORATIO,

in qua disquiritur:

An, & quanto hominibus sit ornamento
SCIENDI CUPIDITAS?

Postquam nuper ad φιλομαθείς de φιλομαθείᾳ pluribus disserui, atque in commune ostendi, ut agendi, sic sciendi discendique studium in omnibus hominibus innatum esse: in præsens explicatius demonstrandum videtur, hunc ardorem pro illustri divini Numinis beneficio jure meritissimo haberi; quippe cujus opera natura humana ad Supremi Conditoris virtutes non contemplandas modo, sed etiam exprimendas quam proxime accedat, & universam illam rerum, quas Deus artificis manu sua architectatus est, compagem perlustrando, eximios fructus, atque incredibilem voluptatem capiat.

Forſitan cogitatis vobiscum: hoc demonstratio-
nis genere facile supersederi posse; neque enim quemquam nostrum tam bliteum, tamque obtusi esse ingenii, quin agnoscat, hanc sciendi cupiditatem bene beateque vivendi primum gradum esse, quem qui non tenet, ad altiora minus rationaliter progredi; & vel eo maxime nos Dei simillimos effici; & absque eo esset, omnem colendi Dei rationem, omnem veritatis investigandæ, ac pro dignitate adamandæ causam sublatam fore.

Sed

Sed multa hercle sunt, eaque non leviora, quæ dubitationem adferre possunt rem altius introspectanti. Hanc ingressus viam, immensa spinarum copia difficilem ac impeditam, immo merum senticetum esse deprendet, quod vix uni transire inviolato licuit. Qui voluntati suæ morigerantes, se studio alicui dederunt, tot periculis, tot laboribus, tot perplexitatibus, tot denique incommodis involutos animadvertas, ut haud injuria ambigas, bonine plus, an mali sciendi cupiditas humano generi adferat.

Ut ne dicam, (quod tamen in principio dici meretur) discendi studio hominum mentes turbari, atque mirum in modum agitari, haud secus atque navis, tempestate coorta, paullo momento huc illuc impellitur, nec portum tenere potest. Nam quo quis doctrinæ cupidior, hoc sollicitior sit necesse est. Quo quis plura scit, scireque cupit, eo gravioribus exercetur curis: nusquam quietus: nullum tempus relinquitur otioso. Ille studii ardor tantum potest, ut, cum aliarum quidem voluptatem ii etiam, qui plurimum eis tribuunt, satietatem quamdam ac fastidium esse confiteantur, solus cognitione rerum se pascens animus, neque infinitorum laborum tædio, neque lætitiarum blanditiis ab instituto cursu abducatur. Interim sollicitudines duplicari, vim animi hebetari, corporisque vigorem debilitari videas.

Multo gravius est, quod discendi studium in compluribus peperit falsam vanamque eruditionis opinionem, pestilentissimam illam, si quid video, studiorum luem, & præsentissimam fundi litterarii galami-

calamitatem, quæ multa egregia, nec vulgari spe
 adolescentia ingenia miserabili strage adflixit, de-
 levitque. Cujus damna Quintilianus, optimus
 dicendi magister, dilucido verborum compendio
 exposuit. Nihil est, inquit ille, pejus illis qui
 paullulum aliquid ultra primas litteras progressi,
 falsam sapientiæ persuasionem induerunt. Multi
 ad solidam eruditionem pervenissent, nisi se jam
 pervenisse putassent. Multi inquam virtutis & sa-
 pientiæ apicem superassent, nisi animos ad mag-
 na surgentes velut pestilens quoddam sidus adflas-
 set opinio. Hanc Hieronymus præceptorem pes-
 simum appellat, stultitiæ progeniem Plato. Nos,
 ut monstrum rei augeamus, matrem illam eam-
 demque sobolem stultitiæ appellabimus. Cui enim
 falsa & inani spe sapientiæ persuasionem intumescit
 animus, illum per stultitiæ præcipitia ferri exem-
 plo videas. Stulto autem versa vice quid familia-
 rius, quid jucundius, quam grandia animis con-
 cipere, & quosvis sapientiæ thesauros sibi vindi-
 care? Stulti hujus atque opinionis morbo labo-
 rantis animi characterem paucis verbis expedire li-
 bet, eoque magis, quod infelicissimum Sæculum
 nostrum semidoctorum hominum est feracissimum:
 qui culpæ consueverunt, quæ non intelligunt:
 qui reprehendunt & adlatrant, quæ alii bono fece-
 runt animo: ædilitatem gerentes sine suffragio po-
 puli, nec attendentes manticæ quid a tergo sit.
 Stultitiæ & opinionis cæstro percitus, nihil se igno-
 rare putat: sua omnia prima & potissima vult cre-
 di: contradici sibi, injuriæ loco deputat: inferri
 sibi aliunde lucem posse, non putat: si vero il-
 lata ab aliis credatur, ignominiam sibi ab iisdem
 illatam existimat: errorem sibi ab alio monstratum
 tantum

tantum abest ut aut cognoscat, aut emendet, ut
e diverso altius illum & tenacius animo infigat,
immo impudentissima pervicacia tueatur. Si
quem forte laudari ab aliis exaudit, murmurat,
laudem extenuat: scire se eadem & majora prædi-
cat: alterum illum plurima ignorare confirmat,
adeoque opinione falli alienæ virtutis admirato-
rem. Denique si quid solidæ doctrinæ aut pru-
dentia vicinus habet, id eum sibi uni debere con-
tendit. Idem vero, quæ vel auditu nova, vel
nunquam antea visa, vel certe supra captum co-
gitationum ardua videntur, mendacia, absurda,
somnia mera esse clamat, quia scilicet extra sua
ille pomœria nihil nisi umbras & vanas rerum ima-
gines arbitratur. Si porro incognitæ aut parum
intellectæ sententiæ interpret occurrit, tum vero
aures, in morem aspidum, ne vocem audiat,
obturat: oculos, ne veritatem videat, occludit.
Quod si forte lapsum quempiam vel videt vel au-
dit, distentis mox faucibus cachinnum emittit,
in triumpho aliorum errorem circumducit, atque
obvio cuique admirabundus ostentat. Labi huma-
num esse non credit, quod vero unius Dei est,
nihil peccare, nusquam cæcutire, numquam dor-
mitare, id sibi vanissimus ille sui æstimator tri-
buere non verecundatur. Quod si tamen erro-
rem ille suum quandoque per se ipsum deprehen-
dit, ita eum corrigit, ut maiorem existimationis,
quam veritatis rationem habeat: non omnino se
falsum, nec proflus in diversa fuisse opinione:
bene se antea sensisse, nunc melius & tersius;
adeo ille hariolationes, alucinationes, & oscitatio-
nes deperit miser. Non deinceps doctorum ille
virorum scripta legit, ut erudiatur, sed ut erudiat,
verba

verba saltim & phrasas, si res non potest, carpēdo, vellicando. Si quos forte obscuros Logi-
cæ sonos, aut frivolas distinctiunculas hinc inde
corrasit: Si quem Rhetorices aut Poëtices gustum,
quamlibet imaginarium, ex auditione, vel lectione
quorundam libellorum percepit: si librorum ma-
gis, quam rerum cognitionem maximo sibi stu-
dio comparavit: si in Theologia aut Philosophia
novas quasdam sententias, veterum potius odio,
novandique pruritu, quam sincero veritatis amo-
re, adoptavit: intumescit ilico, & mirifice se cir-
cumspicit, jamque Ciceronis, aut Salomonis, aut
Pauli animum in suum demigrasse pectus autu-
mat: priorum præceptorum labores, curtamque
eruditionis supellectilem ridet, perstringit, lacerat:
imperandi, & credendorum agendorumque leges
condendi cupidinem, quam in aliis damnat, ipse
ambitiose admodum & impotenter aperit: & sic
pro corporibus umbras, pro medulla corticem,
pro Junone nubem, ut ajunt, amplectitur; jeju-
nos ac rudes animos, si non ineptiis & stercore,
obscuris certe & minus necessariis rebus, pascit &
saturat; ipsas vero Musas in certamina vocat. Hoc
est, cur pauci adeo ad solidæ eruditionis fastigium
enitantur. Hoc est, cur multi adeo in medio
quasi cursu gradum sistentes alios docere cupiant,
ipsi docendi. Hoc est, cur videas (liceat in re
odiosa Ludovicum Vivem advocare) videas, in-
fit ille, pueros magistros, qui pædagogo adhuc
indigeant. Hi sunt, qui crudissima studiorum ru-
dimenta in Ecclesiam, ut vocant, in forum, in
publicum denique propellentes, & magnificis ti-
tulis insigniti, unctisque conditionibus beati, dis-
ciplinæ cognitionem deponunt, tum arrogan-
tia,

tia, invidentia, ceterisque vitiis intolerabiles fiunt. Hi sunt, qui ab nulla doctrina instructi, quam eruditionis gloria sibi anteponi, indigne ferunt; & ubi quid sciscitur, contra quam ipsis visum est, maria omnia commovent. An putamus insolentiores esse quospiam illis, qui, quum omnis sapientiæ expertes sint, pro sapientibus tamen apud vulgum se venditant, & gloriosa verborum jactatione famam sibi venantur? Ceterum quemadmodum sapientia optimos facit, ita simulatio sapientiæ pessimos, propterea quod quæ bonis artibus tueri nequeunt, fraude & flagitiis tuentur. Pestiferum sane falsæ opinionis virus, cui nulla industria mederi potest. Recte enim elegans Poëta:

Bene errat, qui fatetur errare,
Prope est medela: pessime ille delinquit,
Cui moneri sordidum atque servile est.

Odio digna parens, quæ tam invenustum, immo execrabilem foetum protrudit. Atqui protrudere videri possit ipsa illa, quam sæpe memoravi, sciendi cupiditas. Nisi enim illa esset, procul ab ambitionis, procul ab arrogantiae atque invidiæ causis, in æquo consisterent omnes: subsiderent illi impotentis animi æstus, nec alius alium antequam tam cupide laboraret: tot turbarum, totque gravissimarum contentionum arce eversa, mutuus invalesceret amor, & mentes nostras intraret sanctius illud & in omni ætate conducibilis alios pro virili juvandi studium.

Sed hæc porro sciendi cupiditas insignes in omnibus propemodum artibus incommoditates habet: quas si singulas enarrare adgrediar, & operam

ram abutar, & attentionem fatigem vestram. Igitur summa sequuturus fastigia rerum, ea tantummodo attingam, quorum maximus in vita usus, maxima voluptas apparet.

Quod ad Philologos attinet & Grammaticos, qui omne tempus aliarum gentium sermonibus dedere, vocumque scrutandis cunabulis: quam tenuis, quam inglorius eorum labos! Non dicam, complura vocabula cum temporis vetustate, tum sæculorum barbarie esse deperdita, sine quibus reliqua ægre intelligi possunt. Ipsæ, quæ restant, voces, earumque origo incerta fere, & dubia, quærentem & investigantem incertum relinquit. Hinc totidem nobis etymologiæ produntur, quot criticam admoveere manum: totidem verborum significationes gignuntur, quot animum ad ea attendunt. Videas etiam, ob unicam dictionem implacabile odium suscipi, inexplicabile bellum geri. Quantas lites, quantas tragoedias vel unica movit littera? Nec intra causam subsistitur: qui ejusmodi verbisvelitationibus oblectantur, hominem exuunt, ac tanto desæviunt opere, ut convitiis & contumeliarum neque modum sibi neque terminum constituent. Ea animorum digladiantur acerbitate, tamquam aræ & foci in ultimum discrimen adducti forent: & [sicut vere dixit Agrippa] dum virtutem dictionum curiose nimis scrutantur, sensum scripturæ nolunt intelligere, sed nuda vocabula tenentes circa illa *μωγ*antur, subvertentes & amittentes verbum veritatis. Nihilominus qui plurimum operæ in istis rebus consumunt, summi, eruditissimi, consummatissimi viri audiunt, litterarumque Atlantes. Sed quid, quæso,

quæso, laudis est, in his vitam exegisse suam? Si quis præcipiti jam senectute, vitæ ante actæ ratione inita, se cum umbra luctatum, & inanibus vocibus usque delectatum videt: qua animi fiducia cogitabit de novissimis, de censorio illo die, quo unusquisque profiteri debebit, quid potissimum & suæ & aliorum salutis causa fecerit?

Historiam etsi Cicero testem temporum, lucem veritatis, vitam memoriæ, magistram vitæ, nuntiam vetustatis dictitavit: Historiam etsi ego ad vitam regendam, prudentiam comparandam utilissimam esse duco: multimodis tamen intricatam & impeditam deprehendas, siue veteres inspicias memorias, siue novas. Illæ enim multa tradunt fabulosa atque mendaciis involuta, complura obscura & incerta; qualia sunt, quæ Græcia mendax ausa in historiis. Exponuntur etiam manifesto falsa; sicut quod de quatuor, quas vocant, Monarchiis maxima omnium consensione affirmatur, proinde ac si illa regna, & quidem sola, imperii majestate alia omnia universi terrarum orbis antecesserint. Tanta componentium vetusta rerum monumenta, vel securitas; vel par huic vitium, credulitas! Qui recentiorum ætatum res gestas memoriæ prodiderunt produntve, ægre sibi temperare possunt, quin siue delectationis, siue odii, siue adulationis causa veris nonnihil admentiantur, & suis vel regibus, vel civibus omnia vindicent. Si quid secundi evenit, amplificant, & virtuti duntaxat tribuunt; sin autem adversi quid accidit, extenuant, & in alios culpam conferunt. In plerisque desideratur fides, in omnibus pæne partium conspicitur studium. Prætereo innumeras scrip-
ptorum

ptorum in gravissimis rebus disensiones, quæ non tantum docent plurimos illorum esse mendaciloquos, sed lectoribus quoque magnam hæsitationem adferunt.

Mathematicæ disciplinæ multo omnium putantur certissimæ: sed qui profitentur eas, ne parum multa scire videantur, ea conquirunt, quæ nihil ad rem attinent, ut ars difficilior cognitu reddatur & putetur. Hinc videmus, & quæ plana sunt ac cuique aperta, ambitiosa doctorum subtilitate, adfectatisque exemplis perplexa fieri ac oppido septuosa; & tanto circumitu flexuque ad scientiæ hujus arcana tirones admitti, ut in ipso ejus limine constitutorum animi difficultate facile absterreantur. Qui vero doctrinæ illius partes penitus hausisse videntur, quam difficiles, quam intolerabiles, quam insolentes utplurimum sunt? Non cælum modo, & remotissimas partes ejus arte sua complectuntur; sed ipsa etiam divina, & innumera veritatis secreta regulis suis judicanda putant. Quo Christianæ Religionis majestatem, & mysteriorum ejus sublimitatem si non tolli, imminui certe, necesse est. Denique hæc scientia, sicut est, in multis non pietatis, sed vanitatis, sed arrogantiae, sed temeritatis scientiam esse experientia testis est.

Ad philosophiam naturalem procedentibus, tot sectæ se offerunt, quot ferme in eo studio excellerunt. Adeo parati ad confingendum, proclivesque ad jurgandum sunt, qui sapientissimi videri volunt. Nemo se philosophum esse credit, nisi novi quid adferat, ceteros autem desipere contendet.

det. In collaudanda scientiæ præstantia ac utilitate consentiunt omnes: at quam in incerto plura sint posita, vix est qui animadvertat. Universæ illius doctrinæ corpus, ab Cartesio constitutum, magnos passim & amatores & miratores invenit; ut, si quis repudiare illud vellet, insanæ mentis haberetur. Nihilo secius, qui paullo accuratius id scrutatur, maximis laborare difficultatibus intelliget. Ego certe, quæ de principiis, præsertim de motu ejusque communicatione disseruit: quæ de elementis & origine rerum splendide tradidit: quæ de cœli vorticibus, de luce, de coloribus, aliisque disputavit: percipere me non posse, ingenue fateor. Immo memet ipse, qui sim, ignoro. Nam si quis dicat: Tune, te ens esse perpetuo cogitans, ignoras? ei continuo respondebo: verum hercle; sed, qui sim ego qui cogito, mihi dicas velim. Etenim quando me cogitare dicis, id est, intelligere, judicare, velle, amare, odisse; actiones mihi tribuis. Atqui is qui agit, diversus omnino est ab eo quod agit. Me itaque ex eo, quod cogito, esse scio: at qui sim, nondum liquet. [*]

Postremo ad Theologiam conversus, quæ, si nomini credendum, Deum loquitur, & ad Deum deducit, atque adeo sempiternæ salutis viam monstrare censetur; non dicam, unumquemque, hoc

[*] Hæc tantum eo spectant, ut intelligatur, multa nobis, quæ ad mentis nostræ essentiam & naturam pertinent, adhuc latere, sine dubio penitus perspicienda, ubi ad cœlestium mentium panegyrim adgregati fuerimus.

hoc præsertim eclecticico sæculo, peculiarem sibi, quam ingrediatur, deligere viam, eam nempe, quam vel opinio, vel vis cupiditatum suaserit. Illa loquar, quæ hominem, cui æterna salus cordi est, haud injuria anxium, sollicitumque reddunt. Multi sunt, qui Christi profitentur nomen, eoque gubernante versus fortunatas insulas cursum dirigere jactitant. Sed quam contraria eorum studia! quam acres pugnae! alteri alteros non præoccupare tantum, sed excludere & depellere student! indignantur etiam, si non soli sunt, quos Superi diligunt! Unamquamque sectam, non docti solum & claritate præstantes, sed & probi & pii defendunt propugnantque viri: de quibus ne suspicari quidem fas est, ita sensuros, nisi de Dei voluntate forent persuasissimi, multo minus rudes & imperitos aliorum animos in fraudem illecturos, si vel unicus restaret scrupulus. Neque enim de rebus nihili pugnatur, aut cognitu minus necessariis, sed de gravioribus, de pietatis vel incentivis vel impedimentis, in quibus sectæ cujusque defensores cardinem salutis verti existimant. Inter nostros quoque plurimæ dissensiones gliscunt, in apertum erupturæ bellum, quod & caritatis expertes, & veritatis impatientes sumus. Vetera quis extollat: adest qui nova laudibus ferat. Dextrum quis callem petat: alius laeuum insistet. Gratiam quis prædicet: alius mortalium ediffertabit vires. Deum singulorum fortunas præfinivisse hic adserat: ille quemlibet fortunam sibi fingere adfirmabit. Hic Christum pro delectis, ille pro omnibus mortem obiisse contendit. Hic scelestos æterna daturos supplicia, ille veniam aliquando consequuturos perhibet. Si tu rationem lucis ad-

instar fulgere aias: ecce tibi qui meras tenebras esse clamat. Si tu virtutis exercitationem, ut quis justus fiat; en tibi, qui solam mentis persuasionem requirit. Ut pæne incertum sit, quid potissimum credendum, quæ via ineunda.

Hæc omnia eo a me dicta sunt, ut pateat, quam sint omnes disciplinæ, pro eo, quo traduntur & arripiuntur, modo, ut plurimum ambiguae, quam ingloriæ, quam incertæ, quam plenæ periculo, ut quantum ex ipsis est, nescire cogamur, ubinam solida quiescat veritas, etiam in Theologia, quam vocant Systematicam, nisi sit, qui habet clavem scientiæ, qua ad illud veritatis armarium paretur introitus. Ex quo consequi VIDETUR, melius humano generi fuisse consultum, si non tanto sciendi desiderio flagraret; quoniam hoc studio suo ad incerta deducitur, quæ animum affligant magis, quam recreant. Atque adeo esse, cur dubitemus, deputandane sit in beneficii loco illa innata in homine φιλομαθεία. Neque mirum adeo videri oportere, si quis in hanc trahatur sententiam, ut statuat; nihil scire felicissimam esse vitam; vel longe beatissimos prædicet, qui [in primis hoc tam turbido tempore, tamque contentioso sæculo] procul ab rixis, procul a disputantium & omnia in dubium devocantium ardore, vitam exigunt suam, innocentia, modestia, iustitia, abstinencia se Deo Christoque probare aduitentes.

Constitueram quidem his subjungere nonnullas rationes, quæ adlatis opponerentur difficultatibus, & φιλομαθείας præstantiam adstruerent. Sed plura persequi cum modus orationis, tum temporis ratio prohibet: quare hic finem dicendi facio.

T A N T U M.

Nova

NOVA LITERARIA.

TURICUM. *Heideggerus* & *Socii* hos fere ex Officina sua in publicum exire voluerunt Libros:

a. Freundschaftliche Lehren. Aus dem Französischen übersetzt. Zürich. 8. 1749. Debe-
mus hanc translationem utilissimi & ad vitam for-
mandam ac regendam accommodatissimi Libelli,
studio nobilissimi Viri, qui publice prodesse,
quam inclarescere mavult.

b. Johann Georg Altmanns / Ordentlichen
Lehrers der Griechischen Sprache und der Sitten-
Lehre, Heilige Reden, bey verschiedenen Gelegen-
heiten vorgetragen, in der Grossen-Münster-Kir-
chen zu Bern. Fünfter Theil. Zürich. 1749.
8. pl. 18. Hæc Sectio complectitur Decadem
Sermonum sacrorum, quorum argumenta hujus-
modi sunt: 1.) Die Grösse und Herrlichkeit Got-
tes, und die Nichtigkeit der Menschen. Esaj. XL:
15. 2.) Die Auferwekuna Lazari. Joh. XI:
44. 16. 3.) Die Erde der Welt. Matth. XIII:
39. = 42. 4.) Die Bemühungen eines Christen,
sein Gewissen unbeslekt zu bewahren. Geschicht. der
Ap. XXIV. 16. 5.) Die Wirkungen der Gna-
de in dem Herzen der Maria, als Jhro der Engel
die Geburth Jesu verkündiget. Luc. I: 46. 6.)
Das wahrhafte Bild des natürlichen Menschen.
Esaj. I: 6. 7.) Die Absicht Gottes bey Erwei-
sung leiblicher und geistlicher Guttthaten. Röm. II:
4. 8.) Der Schrecken der Kinder des Unglaubens
bey der Verkündigung der Geburth Jesu. Matth.
X 5 II:

II: 1. 2. 3. 9.) Die Pflicht der Menschen bey dem Angedenken der Gutthaten Gottes. I. Buch Sam. VII: 12. 12.) Die Straffe und Qual der Verdammten. Luc. XI: 24.

c. Die Krankheit und Wunden Zions in Betrachtung der allgemeinen Vergessenheit der Pflichten des Heils: Aus dem Exempel des alten Babels gezeiget über Jerem. LI: 9. vorgetragen bey ansehnlicher Versammlung einer zahlreichen Gemeinde auf das allgemeine Bätt - Fast - Buß - und Dank - sagungs - Fest, Donnerstag den 11. Herbstm. 1749. Zürich. in 4. pl. 4½.

d. Joh. Friederich Stapfers/ Predigers des G. W. Grundlegung zur wahren Religion. VII. Theil. Zürich. in 8. 1750. pl. 48. Pars isthæc laudatissimi Operis exponit reliqua de officiis Mediatoris ex Cap. XVI. dein per Cap. XVII. argumentum illud de diversis, quos subiit dulciss. Soter, Statibus uberrime & copiosissime persequitur Auctor Clarissimus, qui nuperrime *Diesbacensis* Ecclesiæ cum lautissimis stipendiis est præfectus.

e. Dedit quoque *Heideggerus* Opus non splendore magis suo, quam subtili & exquisita in genere antiquario doctrina commendabile, ita inscriptum: J. CASP. HAGENBUCHII de Diptycho Brixiano Boethii Consulis Epistola Epigraphica. Auspiciis, Jussu & Sumtibus Principis Eminentissimi ANGELI MARIE Tit. S. Marci Cardinalis QUIRINI, summi Bibliothecæ Vaticanæ Præfecti, Episcopi Brixiani. cet. edita cum æneis Tabulis. fol. Turici. 1749.

f. Aus

f. Auszug der Historie alter Zeiten und Völker des Herrn Rollin / aus dem Französischen des Herrn Abbt's Tailhie übersezt. Erster Theil. Zürich. 1750. pl. 31. Opusculum Adolescentibus studiosis maxime commendandum: cui Translatio hæc germanica novam aliquam gratiam conciliare videtur.

g. Geschichte der Staats-Veränderungen in der Römischen Republik, aus dem Französischen des Herrn Abbt's von Vertot übersezt: Nebst der Lebens-Beschreibung des Verfassers. Ister Theil. Zürich. 1750. in 8. pl. 28. Hos Commentarios de Reip. Rom. vicissitudinibus tanta arte esse conscriptos, ut eorum Lectio non tantum legentis studium acuere & jucunde retinere, sed fervidioribus etiam ingeniis Fanaticismum aliquem politicum inspirare possit, compertum habemus.

h. Splendidam quoque editionem Carminum Illustris HALLERI, multis nominibus longe præferendam nobis procuravit Heideggerus; sub hoc titulo: Gedichte des Herrn von Haller. Sechste Auflage. Mit der Französischen Uebersetzung und den verschiedenen Les-Arten aller vorigen Ausgaben vermehrt. Zürich. 1750. in 8. grandioris formæ. Possunt etiam seorsim haberi tum Editio germanica, omnes omnium superiorum Editionum titulos & lectiones præferens: tum Gallica translatio elegantissima, multo nunc castigatior, quam Gœttingæ primum prodierat, posterioribus curis reddita.

II. Gesnerianum præcelum reliquit: Heilige Bibel-Uebung, oder deutliche und gründliche in Fragen
gen

gen und Antworten abgefassete Erklärung und Zueignung der Geschichten der H. Aposteln, zur Beförderung des Wachsthums in der Gnade und Erkenntnis unsers Herren und Heilandes Jesu Christi, in Druck überlassen von Hans Conrad Wirtz/ Pfarrer und des Stifts zum Grossen Münster. Zweyter Theil, in sich begreifend die XVI. letzten Capitel. 1750. in 8. pl. 82. Ratio harum Catecheticarum Commentationum jam a multis annis ex iis, quæ in S. Marci, S. Lucae & S. Joannis Evangelia prostant, ejusdem Auctoris Venerabilis lucubrationibus, ita cognita atque perspecta est, ut pluribus eam velle explicare, esset Soli lucem accendere: eadem, quæ se hactenus & Docentibus & discipulis magnopere probavit, methodo conscriptæ sunt etiam hæ Institutiones catechetico-biblicæ; nisi quod forte paululum copiosiores & luculentiores sunt superioribus. Quis non miretur Virum gravissimi muneris occupationibus districtum, apud quem diu noctuque excubat ἡ μέριμνα πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν, tot tantaque ad illustrandam eruditionem salutarem & biblicam præstare posse.

III. Novissime cura *Huldr. Denzleri* in lucem prodiit Viri Amplissimi JO. JACOBI LEO *Allgemeines, Helvetisches, Eidgenössisches oder Schweizerisches Lexicon.* IVter Theil. BI - CA.

IV. I. Aurelianis typis exscripta est: *Dissertatio Metaphysica qua realis Mundi corporei Existentia contra Idealistas defenditur: quam sub Præsidio V. Cl. DAVIDIS LAVATERI, Philos. Prof. O. pro conse.*

consequendo Examine philosophico defenderunt
IV. Candidati. Turici. in 4. pl. 2.

2. Recentes e prælo Aureliano prodierunt:
Joh. Jacob Ulrichs / weyland Predigers am
Wänsen-Haus und öffentlichen Lehrers der Sitten-
Lehre und des Natur-Rechtens, sieben auserlesene
Predigten über wichtige Heils-Wahrheiten, wel-
che bey Fest- und anderen Anlässen gehalten wor-
den; Nebst zweyen heiligen Pfingst-Reden von J.
Jacob Ulrich / J. Fil. Professor der Hebräischen
Sprache. Zürich. 1750. in 4. pl. 34.
Quanta olim fuerit beati HULDRICI in tradendis
pro concione populi Christiani Veritatibus Doctri-
næ cœlestis vis atque facultas dicendi, nemini po-
test esse obscurum, qui vel unicum ejus ex magno
numero, quos per volumina distributos publicæ
luci permittere voluit, Sermonem vel legit, vel
audivit: vel quis ignorare potest, non esse aliud
Exemplum Oratoris sacri, quod libentius ad imi-
tandum sibi proponant, qui aliqua dicendi laude
capiuntur; adeo ut non verecundentur quidam,
quæ felicitate memoriæ ex *Huldrici* nostri Libris
hausta ac publice non sine fructu recitata placue-
runt, pro suis deinceps venditare ac bibliographis
denuo exscribenda tradere. Id unum ergo nobis
relictum est, ut argumenta horum Sermonum
breviter indicemus: 1.) Die Wolken- und Feuer-
Säul, ein Vorbild auf Christum. 2. B. Mose
XIII: 21. 22. 2.) Die rothe Kuhe, ein Vorbild
des gekreuzigten Jesu. 4. B. Mose XIX: 1. 13.
3.) Der zum Brand-Opfer bestimmte Isaac, ein
lebendiges Bild des für uns geschlachteten Lammes
Gottes. 1. B. Mose XXII: 1. 14. 4.) Der
vom

vom Tode errettete Isaac, ein Vorbild so wol des vom Tod erlöseten und auferstandenen Jesu; als auch der zwar Todes-würdigen, aber erretteten Sündern. 1. B. Mose XVII: 1. 14. 5.) Die auf Jesum und seinen theuren Verdienst gegründete und versicherte Seligkeit der auserwählten Kindern Gottes. Röm. VIII: 33. 34. 6.) Die Anbetung Gottes im Geist und in der Wahrheit, als der Gott einig gefällige Dienst. Joh. IV: 24. 7.) Die dem Schein nach lebende, aber in der That todte Kirche zu Sardis. Offenb. III: 1. 6. 8.) Der nach seiner Himmelfahrt mit seinem Geist alles erfüllende und seiner Kirchen Hirten und Lehrer verordnende Jesus: Betrachtet als der einige Helfer und Erretter des verdorbenen Sardis unserer Tagen. Offenb. III: 1. 6. 9.) Der herrliche Gnaden-Lohn der Ueberwindern. Offenb. III: 1. 6. 10.) Die Nichtigkeit und Tohrheit der Korn- und Most-Freude der Kindern dieser Welt, in einem Gegensatz gegen die weise und beständige Freude der Kindern Gottes in dem Licht des göttlichen Angesichtes. Psalm. IV: 7. 8. 9. Quæ sequuntur duæ postremæ meditationes sacrae auctorem agnoscunt b. *Huldrici* Filium, ejusdem prænominis, Virum Clarissimum, *Linguae Hebraeæ* Professorem, qui ex Vener. Parentis consilio in curanda hac editione pium officium præstitit: Prior seu 11.) ita inscribitur: Der nach seiner Erhöhung von der Erden seine Gläubigen zu sich ziehende Heiland: Oder die wahre Natur des göttlichen Gnaden-Zugs, und die selbigem entsprechende Gläubige. Joh. XII: 32. Alter ceu 12.) Die sich durch beständige Lobpreisung Gottes äussernde Geistes-Fülle wahrer Gläubiger. Ephes. V: 19. Scilic. quum

quum an. 1731. & 1732. *Miscellaneorum Sermonum Dodecades* prodierint, hoc quoque Volumen pari numero constare voluit Clariss. Editor, ac propterea de suo supplevit.

2. Vir plur. Reverendus J. ROD. ZIEGLERUS, *Scholæ Carol. Provisor*, pro suo in rem Christianam promovendam studio duplici forma nobis dedit novam, eamque passim secundis curis castigatam & auctam, editionem Catechismi Tigur. ad praxin vitæ revocati, cui subjunguntur nova Carmina ad doctrinam Catechetica accomodata sub titulo: *Die Wirksamkeit des Glaubens fürgestellt in den Anwendungen des ganzen Christlichen Catechismi: Samt einem neuen Catechismus: Gesang mit Fleiß übersehen und verbessert.* Libellus hoc nomine commendandus, quod Catechetica Institutionem ad salutem promovendam utilem reddere potest.

V. Apud Byrcklinum prostat: THEOLOGIA CATECHETICA, oder Lehre der Wahrheit, die da ist nach der Gottseligkeit in Frag und Antwort dargestellt, wie zur Beförderung des rechtschaffenen Wesens in Jesu Christo; also auch zur Zerstörung der im Schwang gebenden Heuchelei und Gottlosigkeit, aufgesetzt von Johann Heinrich Gottinger / Theol. Prof. O. und Pfarrer in Heidelberg. 1750. in 8. pl. 18. In hoc Libello Catechetico, ut studiis adolescentum melius serviretur, ea quæ in minore Catechismo sub titulo: *Leichte und gesunde Kinder-Speiß*, aliquoties antea edito brevius tradita sunt, nunc uberius declarantur, & pluribus argumentis confirmantur, aliaque quæ huic ætati magis conveniunt adjiciuntur.

Prudenter

Prudenter tamen Quæstiones omnes curiosæ & difficiles, quæ nullum ad pietatis incrementum, vel ad fovendum amorem Christianum usum præstant, ab hac institutione Catechetica excluduntur; de qua Prudentia ecclesiastica Clariss. Auctor in Præfatione huic Libello præmissa pluribus agit, atque inter alia Simpliciter in hoc negotio his verbis commendat: Unter den Ränken des Satans, in heutigen Zeiten, mag man wol rechnen, daß er die Lehrer unter einander reizet, viele hohe, curiose, dunkle, schädliche oder doch unnütze Sachen und Streit-Fragen zu verhandlen, weitläufftig auszuführen, mit grossem Eifer davon und dagegen zu streiten, die Ohren und Gemüther der Zuhörer, selbst der Einfältigen und Kindern, damit zu beschwehren, und in gleiches Feuer zu bringen, um dardurch zu vergessen, oder doch nicht, wie es erfordert wird, nachdrücklich zu lehren und auf das Gewissen zu legen die heilsame und heilende Lehre Jesu Christi, von der Sinnes-Änderung und ihrer wahren Natur, vom lebendigen und thätigen Glauben, vom Gottes-Dienst im Geist und in der Wahrheit. Buß, Glauben und Liebe, darinnen allein unser Heil bestehet, leiden Schaden. Hingegen oben erzählte Fragen werden nicht verstanden, oder so sie ja von einigen sollten verstanden werden, bringen sie der Seele keinen Nutzen zu ihrem Heil. Die Klugheit eines Evangelischen Lehrers fodert deswegen, solche Puncten nicht zu berühren, in Ansehung derselbigen wie ein Tauber und Stummer zu seyn, um seines Zwecks nicht zu verfehlen. Tractantur autem in hoc Libello: 1.) Von der wahren Religion. 2.) Von der H. Schrift. 3.) Von Gott, seinen Vollkommenheiten,

ten, Tugenden, dem Geheimniß der Dreieinigkeit. 4.) Von den Werken Gottes. 5.) Von Jesu Christo, seiner Person, Ständen und Aemtern. 6.) Von dem H. Geist und seinen Wirkungen. 7.) Von den H. Sacramenten. 8.) Von der Seligmachung. 9.) Von der Sünde, deren Häßlichkeit, Ursprung, Wirkung in dem Menschen, verschiedenen Gattungen und Straffen. 10.) Von dem Absterben der Sünde, und Auferstehung des neuen Menschen. 11.) Von den guten Werken insgemein. 12.) Von den Pflichten gegen Gott. 13.) Von den Pflichten gegen den Nächsten. 14.) Von den Pflichten gegen sich selbst. Quandoquidem vero Venerandus hujus Libelli Auctor superiore mense Aprili h. a. e vivis ad beatas Sedes translatus est, non ingratum erit Lectoribus, si brevem Vitæ Sciagraphiam hic adtexuero:

Natus Is est Tiguri nonis Novembribus, Anno Seculi superioris, post octogesimum primo; Patremque habuit, JOANNEM HENRICUM HOTTINGERUM, Professorem Linguarum Orientalium, itidem Tigurinum, Matremque Matronam ornatissimam, ELISABETHAM, natam GROBIAM, e Ditione Toggenburgica oriundam. Avus Illi fuit JOANNES itidem HENRICUS HOTTINGERUS cognominatus, quem non tantum ingenii doctrinæque monumenta, cedro quippe digna, sed & dignitatum ornamenta illustrarunt, prætereaque fata plane singularia cognitum, atque memorandum reddiderunt. Quam vero habuit Aviam, Eam nobilitavit florentissima Huldricorum, cui suam debuit originem, Familia. His ortus cum Parentibus, tum Majoribus, Anno laudati Seculi nonagesimo

Tom. V. Y simo

simo quinto, postquam Collegium Humanitatis
Tigurinum ingressus fuisset, octavo, qui sequeba-
 tur, provectus ad subsellia fuit Academica, Præ-
 ceptoresque tum habuit in linguis, Viros doctissi-
 mos, *Bulodium*, *Cramerum*, *Lavaterum*, *Ottium*,
Suicerum & *Hoffmeisterum*, in Philosophicis vero,
 Doctores pariter egregios, *Joannem de Muro alto*,
Salomonem Hottingerum, *Rodolphum Ottium* & *Jaco-
 bum Lavaterum*. Theologicarum autem rerum no-
 titiam, *Joanni Caspary Wolphio*, nec non *Joanni Ja-
 cobo Hottingero* debuit, acceptamque tulit, habitis-
 que domi disputationibus & examine, quod ibi-
 dem eodem tempore subiit, peracto, se ad iter
 literarium accinxit, *Genevamque* primum, & post-
 ea *Marburgum* se contulit, ibique clarissimum *Otho-
 nem*, qui linguas tradebat Orientales, atque Cele-
 berrimos Universitatis, quæ illic est *Cattorum*,
Theologos, *Thomam Gauterium*, & *Ludovicum
 Christianum Miegium* audivit. Musis autem *Mar-
 burgensibus* valere jussis, *Belgium* versus cursum di-
 rexit, *Amstelodamumque* petiit, ubi, postquam ap-
 pulisset, totum Talmudico se studio consecravit,
 ibidemque *Rabbinum Gemaricis* in literis præ cæte-
 ris versatum, multo conduxit ære, cujus etiam
 sub ductu, totum tractatum הניגה cum *Rabbino-
 rum* annotationibus in Talmude Babylonio, quod
 dicitur, occurrentibus, latine transtulit, & quæ
 singularis erat *Illius* felicitas, eruditus fuit a Cele-
 berrimo *Wilhelmo Surenhusio*, qui hoc ipso tem-
 pore cum in vertendo, tum in edendo *Mischnico*,
 quod adornabat, opere occupatus erat. Hinc
 vero *Leidam* progressus fuit, ibique sex intra septi-
 manas, suas exercitationes de incestu, Creationis, &
Currus, opere ventilandas proposuit, & postea,
 titulo

titulo *Gemarici Discursus* insignitas Ao. 1704. junctim prodire jussit, laborisque sui laudatissime collocati, præmium insigne consecutus fuit, cum in literaria *Marburgensium* Civitate, non modo publice docendi potestas *Ei* fieret, verum etiam extraordinaria primum, & ordinaria postmodum Professio *Judaicarum Antiquitatum* conferretur. Quare, tametsi postea *Bipontum* vocatus esset, ut ibi Theologiam traderet, Cœtibusque *Bipontinis* sibi concreditis præesset, & a *Consiliis* Ecclesiæ Ducatus hujusce foret, *Marburgi* tamen manere decrevit, ubi posteaquam Ao. 1710. Cathedram Theologicam conscendere jussus, ad annum usque Seculi, quod agimus, decimum septimum, eamdem tenuisset, cepissetque postea consilium, fatis ita volentibus, vitæ, quod ipsi reliquum futurum esset, privatim transigendæ, accidit, ut Moderatrice rerum humanarum, *Cœlesti Providentia*, *Franchethalensem* Ecclesiam gubernante, Pastor primarius unanimi suffragio eligeretur, cui muneri etiam ad Annum supra mille ac septingentos, vicimum usque tertium, laudatissime præfuit. Hoc enim Anno, hac in Universitate constitutus *Theologiæ Professor*, & præterea *Gregi Reformatorum Ecclesiastico Petrino* pascendo datus fuit, fatisque functo Celeberrimo, beatæque Memoræ *Miegio*, in Cathedra Theologica successit, binis autem vicibus, Anno nimirum 1736. posteaque 1748. *Recloris Academici* dignitate potitus, cuncta quæ Regimen spectabant literarium, singulari cum prudentia, tum Animi æquitate moderatus est & gubernavit; dumque viveret, nullo non tempore tam præclara pietatis, probitatis, mansuetudinis, modestiæ, moderationis, præterea Candoris, studiique pacis, & er-

ga pauperes *amoris*, aliarumque *virtutum* immortalis memoria dignissimarum, documenta dedit, ut de iis tacere præstet, quam pauca dicere. *Matrimonium* vero prima vice contraxit An. 1705. quippe quo Summi Theologi *Marburgensis*, *Reinholdi Pauli*, laudatissimam duxit Filiam *Adelheidem Ursulam*, quæ duobus ei *Natos*, quatuorque *Natas* peperit, e quibus unus solum adhuc *Natus*, *Nataque* pariter una superstes est, *Nepotes* autem aliquot etiam nunc in vivis agunt. Secunda vero vice sibi junxit, quæ *Maritum* modo luget amissum, *Annam Felicitatem*, Præfecti Tabulario Senatus Ecclesiastici, *Petri Jardin*, Viduam, qua cum per annos 15. & menses aliquot nunc pie Defuncto vivere contigit. Dies autem mensis hujusce septimus, postremus *Ei* fuit. Ex quo enim novissimo *Paschatis* die festo primo verba publice fecit, atque diem ad alterum se præparavit, ut eodem suas obiret partes, nocte priorem diem insecuta correptus est frigore, quod febrilis excepit æstus, quem Catarrhalis maligna febris, seque jungens illi tanta virium prostratio comitata fuit, ut mox apparuerit, *Ipseque* senserit, optatum adesse tempus *ἀναλύσεως*, quod jam pridem antea cogitarat assidue, crebroque tam publice, quam privatim semet opperiri, liquido satis prodiderat, memorati supra diei, prima post mediam noctem hora, cum somno, sed quieto, placidoque se dedisset, postquam momentis adhuc aliquot anima spirasset sua, tranquillus expiravit, annosque natus sexaginta & octo, quinque menses, binosque dies vivere desiit.

BERNA. Heic ex Illustr. Reip. Officina prodit: J. GEORG. ALTMANNI, *Ling. Græc. in Acad.*

Acad. Bernens. Prof. Exercitatio historico-critica de Tesseris Badæ Helvetiorum erutis. Bernæ. 1750. in 4. pl. 7.

2. Disertatio de Generatione ex Aqua & Spiritu ad Loc. Joh. III. v. 5. quam sub Præsidio Viri Clarissimi JO. JACOBI SALCHLINI, *Theol. Prof. primarii*, amicorum Examine submisit J. RO. DOLPH. ERNST, Bernas, Auctor. 1750. in 4. pl. 6. Equidem hæc Disertatio multa eruditione est referta, atque hanc oraculo Domini subesse mentem doctissimus Auctor admodum probabile reddit: „ Putas equidem, o Nicodeme! „ te ritualibus Lustrationibus ita esse purificatum, „ ut ad Regenerationem nil tibi desit ultra: Sed „ magnopere a vero aberras, qui externo Sym- „ bolo, quod per se inefficax est, tantam virtu- „ tem tribuis. Quin ego edico tibi, & jam di- „ xi, *de novo oportere hominem nasci*, qui membrum „ se fore speret in futuro Messiae regno: sed non „ ex aqua sola, uti quidem te regeneratum esse „ scio: huic enim vis regenerandi nonnisi typice „ convenit & emblematicæ. [vid. Hebr. IX: 13.] „ Quare de nova potius generatione, quæ ex *Spi- „ ritu* fit, & per illam ex *aqua* adumbratur, esto „ sollicitus. Hoc nisi fiat, & ablutio carnis ab- „ lutionem Spiritus, Signum rem signatam habe- „ at adjunctam, frustra est omnis tua regeneratio. „ *Spiritus* enim est, non aqua, per quem istud „ bonum, quod indico, homini contingit. „

F I N I S.

★

★

★

